

Etelä-Suomen Lapsen ääni – kehittämishojelman 2009–2011 loppuarviointi

”Hyvinvointivaikutukset ja kuntien hyöty”

31.10.2011
Stina Högnabba

Sisältö

1	Johdanto.....	2
2	Lapsen ääni – kehittämisohjelma osana KASTE ohjelmaa	2
3	Arvioinnin toteutus	6
3.1	Arviointiasetelma, käytetyt menetelmät ja arviointiaineisto	6
4	Kehittämisohjelman kohderyhmä	9
5	Kehittämisohjelman toteuttajat ja ohjaus	11
5.1	Keskitetty hallinto ja arviointi.....	11
5.2	Osahankkeiden tukiryhmien näkemykset osahankkeiden työstä.....	12
6	Tehtiinkö sitä mitä luvattiin?	13
6.1	Tavoitteiden eteneminen ohjelmatasolla ja osahankkeittain	14
6.2	Tavoitteita edistävät ja estävät tekijät	16
7	Kehittämisohjelman tuottamat hyvinvointivaikutukset	18
7.1	Ohjelmatason yleishavaintoja	18
7.2	Lasten, nuorten ja vanhempien hyvinvointi.....	19
7.3	Lasten, nuorten ja vanhempien antama palaute	27
8	Osallisuus – kuulemista vai matkalla kohti toimijuutta?	30
9	Kehittämisohjelman vaikutukset kuntien palvelurakenteisiin ja työntekijöiden hyvinvointiosaamiseen.....	32
9.1	Ammattilaisten osaamisen kohentaminen lasten ja nuorten hyvinvointityössä.....	32
9.2	Monitoimijuus, moniammatillisuus ja verkostot kehittämistyön edistäjinä.....	35
9.3	Oppimisen arviointi kehittämisohjelman viimeisenä toimintavuonna	37
9.4	Mitä onnistuttiin siirtämään kunnan toiminnaksi?	38
10	Lopuksi.....	41
11	Johtopäätökset ja suositukset.....	44
12	Lähteet.....	49

Liite 31.10.2011. Toimintamallit, tulokset, taulukot ja kuvat.

1 Johdanto

Tämän arviointiraportin tarkoituksena on tuoda näkyväksi Lapsen ääni-kehittämishjelman keskeisempiä tuloksia ja vaikutuksia. Pääpaino raportoinnissa on kuvailla niitä vaikutuksia, joita kehitetyillä työmalleilla on saatu aikaiseksi lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnissa. Toisena pääpainona on kuvailla miten kehittämistoimenpiteet ovat vaikuttaneet kuntien palvelutuotantoon, eli mitä työmalleja on kyetty siirtämään osaksi kuntien toimintaa. Tämä raportti ei sisällä tarkkoja kuvauksia kehitetyistä työmalleista vaan ne ovat löydettävissä raportin liiteosasta sekä Lapsen ääni-kehittämishjelman Internet-sivuilla olevasta toimintamallijulkaisusta. Ohjelman kehittämisprosesseja ja tavoitteiden edistymistä on ohjelmatasolla raportoitu puoli vuosittain sekä väliarviointiraportti on julkaistu marraskuussa 2010¹.

Systemaattisesti rakennetun arvioinnin avulla on pyritty tarkastelemaan kokemustiedon näkökulmasta ohjelmassa saavutettuja tuloksia ja alustavia vaikutuksia. Vastuullisuus- ja tilivelvollisuuden näkökulmasta arvioinnilla on pyritty jossain määrin osoittamaan onko kehittämistyöllä saatu vastinetta myönnetylle valtionavustukselle sekä kuntien taloudelliselle panostukselle.

Arviointiraportti kertoo kokemuksellista tarinaa laajasta kehittämisohjelmasta, toimintamalleista, lasten, nuorten ja vanhempien kokemuksista ja hyvinvointivaikutuksista. Arviointitietoa on kerätty ja analysoitu systemaattisella tavalla pitkin matkaa tiedon luotettavuuden varmistamiseksi.

2 Lapsen ääni – kehittämisohjelma osana KASTE ohjelmaa

Lasten ja nuorten lisääntyvään pahoinvointiin on Suomessa käynnistetty laajoja kansallisia politiikkaohjelmia. Kansallisen kehittämisohjelman (KASTE) tavoitteena vuosille 2008–2011 oli lisätä osallisuutta ja vähentää syrjäytymistä, lisätä terveyttä ja hyvinvointia sekä parantaa palveluiden laatua, vaikuttavuutta, saatavuutta ja kaventaa alueellisia eroja. Tavoitteisiin on pyritty luomalla sosiaali- ja terveydenhuoltoon ehyet palvelukokonaisuudet ja hyvät toimintamallit. Ongelmia pyritään ehkäisemään ennalta, puuttumaan niihin mahdollisimman varhain, jota varmistetaan henkilöstön osaamisen ja riittävyyden ylläpitämisellä. Kansallisesta kehittämisohjelmasta on myönnetty valtionavustusta usealle laajalle kehittämisohjelmalle, joissa lasten ja nuorten hyvinvointia omissa kehitysympäristöissä pyritään parantamaan. Kehittämisohjelma on sidottu hallituskauten ja sen keskeisimpiin painopisteisiin.²

Lastensuojelun avohuollon asiakasmäärien sekä huostaanottojen lisääntyminen, lasten ja nuorten mielenterveysongelmien lisääntyminen sekä vaikeutunut tai hidas hoitoon pääsy ovat huolestuttavia merkkejä useilla Etelä-Suomen alueilla. Lasten ja nuorten hyvinvointia ja kehitystä uhkaaviin tilanteisiin tulisi puuttua varhain, palvelujen tulisi olla helposti saavutettavissa ja hoitoon pääsyn tulisi olla nopeaa ja tehokasta. Ongelmien kärjistymisen ja syrjäytymisen kierre tulisi katkaista intensiivisin toimin lasten ja nuorten omassa kasvuympäristössä ilman, että lapsia tai nuoria täytyy sijoittaa kodin ulkopuolelle.

¹ Kaikki raportit löytyvät www.lapsenaani.fi

² www.stm.fi

Kelan tutkimuksen mukaan³ Suomessa 5-9 % lapsista kärsii mielenterveyden tai käyttäytymisen häiriöistä. Nuoruusiässä mielenterveydenhäiriöt ovat kaksi kertaa yleisempiä kuin lapsuusiässä. Arvion mukaan noin 15–25 % nuorista on jonkinasteinen mielenterveyden häiriö. Tutkimukset eivät välttämättä tue näkemystä, että mielenterveyden häiriöt olisivat lisääntyneet vaan kuvastavat sen sijaan ongelmien aikaisempaa parempaa havaitsemista ja tunnistamista, mikä on lisännyt hoitoon ohjaamista ja palvelutarjontaa. Vaikka palvelujen käyttö on lisääntynyt, on arvioitu, että suuri osa mielenterveyden häiriöistä kärsivistä nuorista jää ilman tarvitsemaansa hoitoa.

Kouluterveyskyselyjen vertailut⁴ vuodesta 2002 vuoteen 2010 kertovat, että kouluilmapiiriin koetaan parantuneen ja kuulluksi tulemisen kokemus on parantunut. Koettu terveys on yleisesti kehittynyt positiiviseen suuntaan. Tyttöjen ja poikien koetussa terveydessä 8. ja 9. luokilla on kuitenkin huomattavia eroja. Tytöt kokevat masentuneisuutta selvästi enemmän kuin pojat. Pääkaupunkiseudun koululaisista masentuneisuutta on 13 % 8. ja 9. luokan oppilaista. Pääkaupunkiseudun yläluokkalaiset kokivat kouluterveydenhoitajan ja koululääkärin vastaanotolle pääsemisen vaikeammaksi kuin Etelä-Suomessa keskimäärin ja erityisesti tytöt kokivat avun puutetta itseä huolestuttavissa asioissa.

Lasten ja nuorten palveluihin on Etelä-Suomessa panostettu ja sektoreittain on kehitetty menetelmiä syrjäytymisen ja pahoinvoinnin ehkäisyyn. Tämä ei kuitenkaan ole vielä riittänyt kääntämään esimerkiksi kodin ulkopuolelle sijoitettujen määrää laskuun, vaan lasten ja nuorten ongelmat näyttävät edelleen lisääntyneen. Erityisesti nuorten pahoinvointiin puuttuminen edellyttää uusia toimintamalleja. Palvelujen kehittämisessä on tarpeen yhä tiiviimmin luoda ja ottaa käyttöön eri ammattiryhmien kanssa yhdessä uudenlaisia työn muotoja. Yhteistyöllä voidaan pyrkiä nykyistä varhaisemmin puuttumaan syrjäytymisen ja pahoinvoinnin merkkeihin sekä tekemään interventioita, jotta huostaanotoilta ja raskaammilta ongelmilta säästytäisiin.⁵

Lapsen ääni – kehittämisohjelma on laajin lapsiin, nuoriin ja perheisiin kohdistuva ohjelma Suomessa tällä hetkellä. Valtionavustusta on myönnetty vuosille 2009–2011 n. 11 miljoonaa euroa ja kuntien rahoitusosuus on lisäksi ollut n. 4 miljoonaa euroa. Ohjelma kattaa Etelä-Suomen alueen⁶, jossa asuu n. 2,7 milj. asukasta (n. 50 % koko maan väestöstä). 24 % kohderyhmän väestöstä on alle 18-vuotiaita – eli lapsia ja nuoria on n 657 000⁷.

Ohjelmaan on palkattu n. 100 työntekijää. Lapsen ääni – kehittämisohjelman peruslähtökohtana on, että laaja-alaisella moniammatillisella ja monitoimijaisella yhteistyöllä vahvistetaan ja parannetaan palvelujen tuottamistapoja ja työskentelymalleja lasten ja nuorten omissa kehitysympäristöissä. Terveyttä ja sosiaalista hyvinvointia edistävien olosuhteiden ja palveluiden vahvistaminen, ongelmien ennaltaehkäisy ja varhainen puuttuminen ovat usean tutkimuksen ja aiempien kehittämishankkeiden mukaan vaikuttavia ja kustannustehokkaita tapoja parantaa lasten, nuor-

³ Hämäläinen & Kangas (2010)

⁴ www.thl.fi/kouluterveyskysely

⁵ www.lapsenaani.fi Lapsen ääni - kehittämisohjelma 27.12.2008

⁶ Pääkaupunkiseutu, Länsi- ja Keski-Uusimaa sekä Kaakkois-Suomi. Itä-Uudeltamaalta ei ole osahankkeita.

⁷ www.sotkanet.fi, väestöluku 31.12.2009

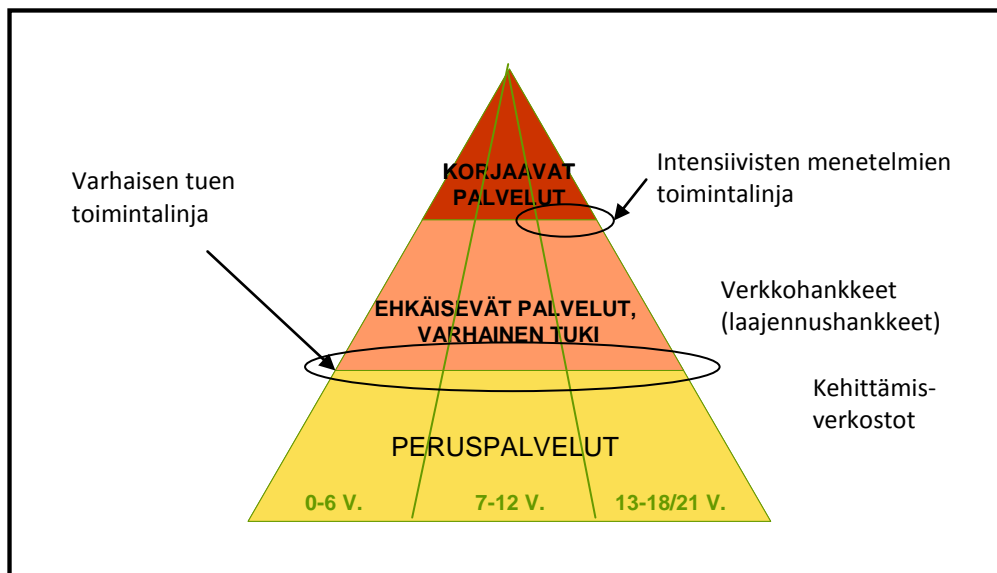
ten ja perheiden elämänlaatua. Kehittämistyöhön ovat osallistuneet⁸ kuntien sosiaali-, terveys-, varhaiskasvatus-, opetus ja nuorisotoimi sekä oppilaitokset⁹, seurakunnat ja järjestöt¹⁰.

Kehittämisohjelman tavoitteena on ollut:

1. Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin ja osallisuuden lisääminen
2. Laaja-alaisen yhteistyön vahvistaminen
3. Ammattilasten osaamisen ja asiantuntijuuden kehittäminen
4. Hyvien käytäntöjen kehittäminen ja levittäminen
5. Tutkimus- ja arviointitiedon tuottaminen

Kehittämisohjelma organisoitiin käynnistämisvaiheessa neljäksi strategiseksi toimintalinjaksi, joissa on 21 osahanketta (kuvio 1).

Kuvio 1. Lapsen ääni -toimintalinjojen kohdistuminen lasten ja nuorten palvelukokonaisuuden kehittämiseen ohjelman käynnistymisvaiheessa

⁸ **Kunnat:** Espoo, Hamina, Helsinki, Hyvinkää, Imatra, Inkoo, Järvenpää, Kauniainen, Kajalohja, Karkkila, Kerava, Kirkkonummi, Kotka, Kouvola, Lappeenranta, Lemi, Lohja, Luumäki, Miehikkälä, Mäntsälä, Nummi-Pusula, Nurmijärvi, Parikkala, Pornainen, Pyhtää, Rautjärvi, Ruokolahti, Savitaipale, Siuntio, Taipalsaari, Virolahti, Vantaa ja Vihti. **Sairaanhoidopiirit:** Etelä Karjalan sosiaali- ja terveyspiiri sekä Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoidopiiri.

⁹ Arcada, Diak, Helsingin yliopisto, Kuopion yliopisto, Kymenlaakson Ammattikorkeakoulu, Laurea AMK, Metropolia ja Saimaan ammattikorkeakoulu

¹⁰ Barnavårdföreningen i Finland, Erkka erityislasten vanhempien vertaistukiryhmä, Duo-projekti/Familia Club ry, Etelä-Karjalan perhetyön kehittämissyhdystys, Etelä-Kymenlaakson perheasiainneuvottelukeskus, Folkhälsan, kalliolan nuoret, katupalveluyhdistys Kartsa ry, Kouvolan seurakunnan lapsityö, Kymenlaakson ensi- ja turvakotiyhdistys, lappeenrannan seurakuntayhtymä, Mannerheimin Lastensuojeluliitto, pelastakaa lapset ry, Pesäpuu ry, Suomen vanhempienliitto, Väestöliitto.

Ohjelman johtaminen ja hallinnointi keskitettiin Helsingin kaupungin sosiaaliviraston kehittämis- palveluun. Keskitetyssä hallinnossa toimii projektinjohtaja, projektikoordinaattori (talouden hal- linta), verkkokoordinaattori (tiedotus ja verkkoasiat) sekä erikoistutkija (ohjelman arviointi). Oh- jelman toteuttamisen tukena on ollut ohjausryhmä sekä projektiryhmä, jotka ovat kokoontuneet säännöllisesti koko ohjelman ajan¹¹.

*Varhaisen tuen toimintalinjan*¹² tavoitteena oli kehittää ennaltaehkäisevän ja varhaisen tuen rakenteita, toimintatapoja, työmalleja ja osaamista peruspalveluissa. Konkreettisia kehittämisen kohteita ovat olleet esimerkiksi perheneuvonnan ja perhevalmennuksen uusia muotoja, päivä- hoidon ja koulujen varhaisen tuen ja puuttumisen menetelmiä, vanhempien vertaisryhmätoimin- taa, moniammatillista ja monitoimijaista yhteistyötä.

Intensiivisten menetelmien toimintalinjan tavoitteena oli luoda malleja lasten ja nuorten hyvin- vointia uhkaavien tekijöiden varhaiseen tunnistamiseen kouluissa, lastensuojelussa ja mielenter- veyspalveluissa. Kohderyhmäksi valittiin erityisesti lastensuojelun asiakkaina jo olevat lapset ja nuoret. Osahankkeiden tavoitteena oli luoda moniammatillisia toimintatapoja, joissa eri amat- tikunnista muodostuvat tiimit tapaavat lapsia ja nuoria heidän kehitysympäristöissään, silloin kun huoli lapsen ja nuoren tilanteesta on havaittu.

Alueellisten osaamiskeskusten hallinnoimien *kehittämisverkostojen* tavoitteena oli lisätä alueel- lista osaamista lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointityössä. Erityisesti tavoitteena oli panos- taa dialogisiin verkostotyötaitoihin, tiedontuotantoon ja monitoimijaisten työtapojen kehittymi- seen.

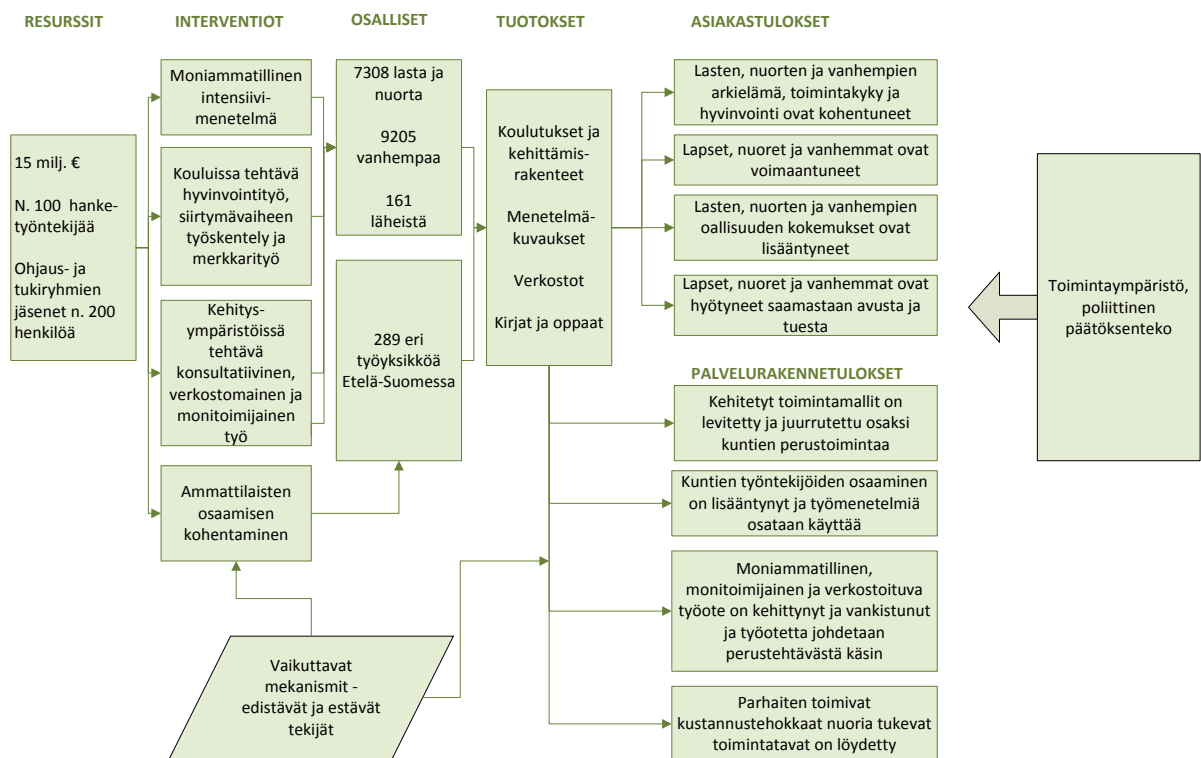
Neljäntenä kokonaisuutena ohjelman laajennuksena alkoi vuoden 2010 alussa pääkaupunkiseu- dulla toimivat *verkkohankkeet*. Kolmen hankkeen keskeisenä tavoitteena oli kehittää vuorovai- kutteisia verkkopalveluja lapsille, nuorille ja perheille sekä yhteistyömuotoja lasten 4-vuotis ter- veystarkastuksen toteuttamiseen.

Kehittämisohjelman oletettua vaikutusketjua on kuvattu ja tarkennettu koko ohjelmakauden ajan (kuvio 2). Arvioinnissa toimintalinjat on korvattu työotteilla, jotka kuvaavat toimintalinjoja paremmin eri osahankkeissa tehtävää kehittämistyötä tai interventioita. Näillä interventioilla on oletettu saavuttavan hyvinvoivia lapsia, nuoria ja perheitä, jotka ovat hyötyneet ohjelman inter- ventioista ja kokevat voimaantuneensa ja osallisuutensa lisääntyneen. Palvelurakenteisiin koh- distuneilla interventioilla on oletettu löytävän ja kehitettävän kustannustehokkaita toimintamal- leja, joiden peruslähtökohtana on monitoimijaisuus ja eri hallintokuntien ylittävä yhteistyö.

¹¹ ks. kokoonpano www.lapsenaani.fi; Lapsen ääni – kehittämisohjelma. Neljäs maksatushakemus ajalta 1.11.2010– 31.3.2011.

¹² Ks. tarkemmin www.lapsenaani.fi ; toimintalinjat ja osahankkeet.

Kuvio 2. Lapsen ääni-kehittämishjelman vaikutusketju

3 Arvioinnin toteutus

3.1 Arviointiasetus, käytetyt menetelmät ja arviointiaineisto

Lapsen ääni – kehittämishjelman arviointi organisoitiin sisäisenä arviointina siten, että ohjelmaan palkattiin erikoistutkija, jonka tehtävänä on ollut kehittämishjelman kokonaisarviointi sekä osahankkeiden tukeminen arviointitiedon tuottamisessa.

Arvioinnin tekeminen sisäisenä prosessina on sisältänyt ajatuksen hanketyöntekijöiden arviointiosaamisen lisäämisestä. Hyvä arviointi on oppimisprosessi osallisille. Kokonaisarvioinnin sisältö on tuotettu yhdessä osallisten hanketyöntekijöiden kanssa sekä olemassa olevaa arviointi- ja tutkimustietoa hyödyntäen. Olettamuksena on ollut, että työntekijöiden oppimisprosessit ovat yhtenä lähtökohtana arvioinnin hyvillä tuloksilla. Työntekijöiden kyky kriittisesti reflektoida omaa toimintansa suhteessa asiakkaisiin, toisiin työntekijöihin, palvelurakenteisiin ja yhteiskuntaan tuottaa ns. kaksikehäistä oppimista¹³, jossa tilannetta osataan tarkastella monesta näkökulmasta ja kyseenalaistaa erilaisia toimintatapoja. Kehittämistyön aikana useat hanketyöntekijät ovat kertoneet arviointiosaamisensa lisääntyneen, jonka vuoksi arvioinnin lähestymistapaa voidaan tältä osin pitää onnistuneena.

¹³ Argyris&Schön (1978)

Arvioinnin *tavoitteena* on ollut seurata ja arvioida:

- ohjelmassa osallisena olevien lasten, nuorten ja lapsiperheiden hyvinvointia
- uusien toimintamallien kehittämistä osaksi kuntien palvelurakenteita

Arvioinnin *tarkoituksena* on ollut tuottaa systemaattisesti tietoa kehittämistyön tueksi (prosessi/kehittämisarviointi), sekä tietoa hanketyön sisällöistä rahoittajille, päättäjille ja kehittäjille (tuloksellisuuden ja vaikutusten arviointi). Arviointi koostuu ohjelman kokonaisarviointista sekä osahankkeiden omista arvioinneista. Arviointi on rakennettu siten, että osahankkeet tuottavat tietoa yhteistä ohjelma-arviointia varten eri muodoissa. Lapsen ääni-kehittämisohjelman tulosten ja vaikutusten arviointi oli suunniteltu kestävän tässä laajuudessaan vuoteen 2013 saakka, mutta rahoituksen vähentyessä myös arviointiasetelma jonkin verran muuttui. Osahankkeiden loppuarvioinnit valmistuvat pääsääntöisesti lokakuun 2011 lopussa, jonka vuoksi sitä tietoa ei ole tätä arviointia tehdessä käytettävissä. Osahankekohtaiset loppuarvioinnit tuovat arvokasta tietoa Lapsen ääni 2-kehittämisohjelman toteuttamiselle ja niiden tuottamaa tietoa hyödynnetään jatkohankkeen arviointia suunnitellussa.

Arvioinnin *lähtökohtana* on ollut ohjelmateoriaan pohjautuva kehittävän arvioinnin työote. Ohjelmateoria tarkoittaa että ohjelman/hankkeen alussa on konkretisoitu mitä tulee tehdä, jotta tavoitellut tulokset, vaikutukset ja hyödyt saavutetaan, mitkä tärkeät tekijät ja vaikutukset tulisi huomioida ja miten prosessien, hyötyjen ja vaikutusten yhteyksiä hahmotetaan¹⁴. Ohjelman tuloksellisuuden ja vaikutusten todentamiseksi työkaluksi valittiin looginen malli¹⁵. Se on ohjelmateorian yksi muoto, joka antaa mahdollisuuden selvittää ja kuvata hankkeiden toimintaa, prosesseja, tuotoksia, tuloksia ja vaikutuksia hankkeen työntekijöitä osallistavalla tavalla. Looginen malli luo pohjaa vaikutusketjuajattelulle¹⁶ ja pidemmällä tähtäimellä edellytyksiä vaikuttavuuden arvioinnille.

Ohjelma-arvioinnissa on haettu vastauksia seuraaviin *kysymyksiin*:

1. Onko ohjelmalle ja osahankkeille asetetut tavoitteet saavutettu?
2. Onko ohjelmassa kehitetyt toimintamallit edistänyt lasten, nuorten ja perheiden arkea ja hyvinvointia?
3. Miten ohjelmassa on kuultu ja osallistettu lapsia, nuoria ja perheitä?
4. Onko moniammatillisella työotteella syntynyt lapsia, nuoria ja perheitä tukevia toimintamalleja?
5. Miten käynnistetyt verkostot ovat toimineet ja mitä tuloksia niillä on saavutettu?

Ohjelma-arvioinnin *toteutus* perustuu menetelmälliseen triangulaatioon¹⁷, eli sekä laadullista että määrällistä tiedonkeruuta on yhdistetty (kuvio 3). Näin on oletettu saatavan laadukkaampaa ja moninäkökulmaisempaa tietoa arvioitavasta ilmiöstä¹⁸. Osa tiedonkeruusta on toistettu sa-

¹⁴ Chen (2005) Dahler-Larsen (2003)

¹⁵ Knowlton & Phillips (2009)

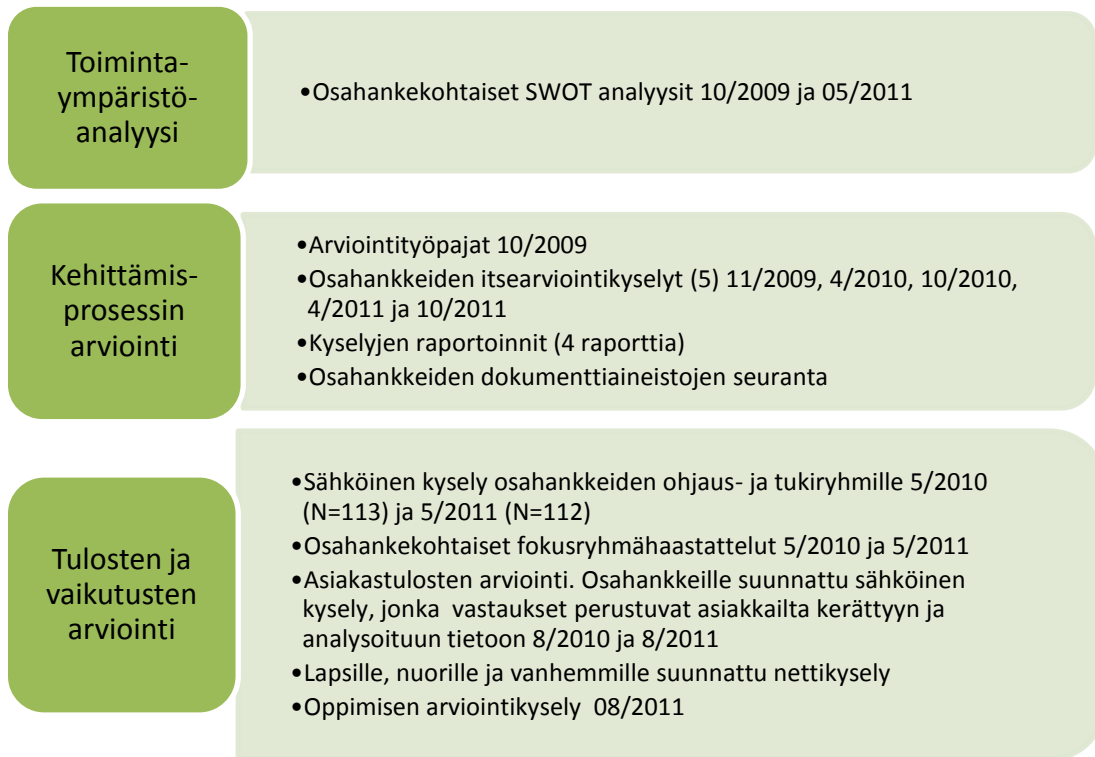
¹⁶ Arviointiasetelmaa, arvioinnin lähtökohtia ja tiedonkeruuta on kuvattu tarkemmin Lapsen ääni-kehittämisohjelman väliarvioinnissa 11/2010. www.lapsenaani.fi

¹⁷ Tarkoittaa erilaisten aineistojen, teorioiden, tutkimusmenetelmien, analyysien tai tieteenalojen yhdistämistä samassa tutkimuksessa.

¹⁸ Patton (1997), Flick (2007)

mansisältöisenä useampaan kertaan, jolla on pyritty löytämään muutoksia kehittämisprosesseissa sekä lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnista. Huomioitavaa on, että kokonaisarvioinnin aineistona käytetään pääosin osahankkeiden *itse tuottamia* arviointi- ja tutkimustuloksia. Erikoistutkijalla on ollut mahdollisuus osallistua toimintalinjojen tapaamisiin, projekti- ja ohjausryhmän kokouksiin sekä lukuisiin muihin tapaamisiin, joten havainnointiaineistoa on matkan varrelta kertynyt.

Kuvio 3. Ohjelma-arvioinnin aineiston keruu

Kerättyä sähköistä kyselyaineistoa on analysoitu käyttäen Digium oy:n tutkimusohjelmistoa, Excel ja Spss-ohjelmia. Fokushaastattelut on analysoitu sisällönanalyysin metodein osin tietokoneavusteisesti (Nvivo - ohjelma) koodaamalla ja luokittelemalla. Eri aineistot on yhdistetty ja analysoitu arviointikysymysten ja kriteerien kautta¹⁹.

Eri lähteistä kerättyä tietoa on lähestytty systemaattisella tarkastelutavalla, jossa pitkin matkaa pyrkimyksenä on ollut kausaalisuuden etsiminen. Ohjelman tulos- ja vaikutusarvioinnissa on etsitty kausaalisen päättelyn avulla ovatko osahankkeet saavuttaneet oletettuja tuloksia ja vaikutuksia ja ovatko nämä yhteydessä kehitettyihin toimintatapoihin tai interventioihin²⁰. *On myös hyvä muistaa tätä arviointia lukiessa, että aineisto perustuu hanketyöntekijöiden, perustyöntekijöiden, päättäjien ja lasten, nuorten ja perheiden kokemustietoon.* Kokemuksellisen tiedon käsitteellä nähdään olevan yhteyttä hiljaisen tiedon käsitteeseen. Bäcklundin²¹ määritelmä kokemuksellisesta tiedosta soveltuu mielestäni hyvin yhdeksi tämän arvioinnin lähtökohdiksi: *"Kokemuksellinen tieto on tietoa, joka eletään, koetaan ja uskotaan todeksi omassa arjessa. Kokemuksellinen tieto sisältää myös ajallisen ulottuvuuden. Se mitä kulloinkin tiedetään, nivoutuu sekä henki-*

¹⁹ ks. tarkemmin www.lapsenaani.fi; arviointisuunnitelma

²⁰ Funnell & Rogers (2011)

²¹ Bäcklund (2007)

lön sosiokulttuuriseen elämänselämään, että myös nykyhetken ja tulevaisuuden orientaatioon. Kokemuksellinen tieto vaikuttaa yksilön valintoihin ja ohjaa tavoiteltuun päämäärään ja tieto on luonteeltaan yksilölle tai toimijalle itselleen faktuaalista tietoa, vaikka sen faktuaalisuus voitaisiinkin jostain muusta tulkintakehikosta asettaa kyseenalaiseksi. Kokemuksellisella tiedolla voidaan tarkoittaa aktiivisia tahdonilmaisuja, jotka perustuvat ihmisten intersubjektiivisiin käsityksiin siitä, miten asiat ovat tai miten asioiden pitäisi olla”:

Tulosten paikantamisessa on pitkin matkaa etsitty mahdollisia odottamattomia tuloksia ja vaikutuksia kriittisen tarkastelun avulla. Analyysissa tämä on tarkoittanut eri asiantuntijoiden sekä lasten, nuorten ja perheiden kokemustiedon tarkastelua suhteessa hanketyöntekijöiden kokemuksiin saavutetuista tuloksista. Lasten, nuorten ja perheiden parissa tehtävä kehittämistyö tarvitsee erityisesti heidän elinoloista ja elämäntilanteista lähtevää tietoa voidakseen vastata lasten, nuorten ja perheiden muuttuviin tarpeisiin ja sitä kautta vaikuttaa kuntien tarjoamiin palveluihin.

Arvioinnissa ei ole arvotettu hankkeita keskenään eikä laitettu niitä paremmuusjärjestykseen muutoin kuin tavoitteiden osalta. Sen sijaan on pyritty hakemaan ja ymmärtämään hankkeiden kehittämistyön tuloksia ja vaikutuksia sekä mitkä mekanismit tai tekijät ovat edistäneet tulosten syntymistä. Alustavia arviointituloksia on käsitelty yhdessä ohjelman projektiryhmän kanssa 26.9.2011. Ohjelman ohjausryhmä on 13.10.2011 käsitellyt arvioinnin koottuja tuloksia ja on tuottanut tämän raportin lopussa olevia johtopäätöksiä.

Arviointi on rakennettu ja toteutettu yhteiskuntatieteellisen arviointitutkimuksen perintein. Uutena asiana voidaan pitää ohjelmateoriaan perustuvan loogisen mallin käyttöä kehittämis- ja arviointityön välineenä. Tämä on tuonut omat haasteensa arviointityölle. Arvioinnin rakentuminen osaksi toteutettavaa ohjelmaa on hanketyöntekijöiden mukaan tuottanut uutta oppimista ja asioiden oivaltamista. Haasteena ohjelma-arvioinnille on ollut se, että hankkeet ovat toiminnallisesti hyvin erilaisia ja arviointitietoa on hankkeissa kerätty eri tavalla. Esim. lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin muutosta on hankkeissa mitattu eri tavalla, jonka vuoksi hankkeiden tulosten vertailu asiakkaiden näkökulmasta on haasteellista. Ohjelma-arviointi perustuu eri osallisten kokemustietoon saavutetuista tuloksista ja vaikutuksista ja on luonut perustan vaikuttavuuden tutkimiselle jatkossa. Vaikuttavuusketjuajattelu (kausaalisuus) on ollut myös haasteellista. Hankkeissa kuvataan hyvin kehittämisprosesseja ja osallisten kanssa tehtyä työtä, mutta erityisesti muutosten paikantaminen (odotettu tai odottamaton tulos lasten, nuorten, perheiden ja kuntien näkökulmasta) on ollut vaikeaa.

4 Kehittämisohjelman kohderyhmä

Lapsen ääni – kehittämisohjelman kehittämishankkeet ovat tavoittaneet osan Etelä-Suomen lapsiväestöstä ja vanhemmista. Eri osahankkeiden kohderyhmien lukumäärät vaihtelevat kehittämistehtävien mukaan. Koulumaailmassa toimineiden hankkeiden kohderyhmät ovat luonnollisesti laajemmat kuin esim. intensiivistä tai konsultatiivista työmenetelmää kehittämissä hankkeissa.

Taulukossa 1 on koonti niiden työyksiköiden lukumääristä²², joissa eri toimintamalleja on pilotoitu. Osalle hankkeita yksiköiden määrä oli vaikeasti määriteltävissä, jonka vuoksi luvut ovat suuntaa-antavia. Luvut kuitenkin antavat yleiskuvan siitä toimintaympäristössä (yksiköistä), joissa kehittämistyötä on tehty.

Taulukko 1. Kehittämistyön kohteena olleet pilottiyksiköt ja lasten lukumäärät.

Yksikkö	N	Arvioitu lasten lukumäärä yksiköissä
Neuvola	50	4 485
Päiväkoti	101	3 308
Ala-aste	80	10 470
Ylä-aste	20	4 602
Lukio	4	1 116
Lastensuojelun työryhmiä	24 ²³	
YHTEENSÄ	279	23 981

Näitä lukumääriä tarkastellessa voidaan havaita, että pääasiassa työn kohteena on ollut kehittää toimintamalleja ala-asteikäisille ja päiväkotikäisille lapsille sekä neuvolassa käyville vanhemmille. Useassa hankkeessa työn kohteena on ollut kyseisten yksiköiden henkilökunta, jossa koulutustarjonnalla ja kehittämistyön rakenteellistamisella on pyritty parantamaan lapsille ja lapsiperheille tarjottavia palveluja.

Kehittämishojelman aikana on seurattu toimintoihin/pilotointeihin osallistuneiden lasten, nuorten, vanhempien ja läheisten lukumääriä (taulukko 2). Hankkeiden kehittämistoimintoihin on osallistunut n. 7300 lasta tai nuorta. Pääosin lapset ovat olleet alle 11-vuotiaita. Suurimmat asiakasmäärät löytyvät osahankkeista, joissa kehittämistyö on kohdistunut kouluihin sekä siirtymävaiheen kehittämiseen (esim. päiväkodista kouluun tai 6-luokalta 7-luokalle). Tarkastellessa kohderyhmien lukumääriä hankkeittain on hyvä muistaa kehittämistyön eri luonteet. Pienemmät asiakasmäärät tarkoittavat intensiivisempää työtä ja suuremmat asiakasmäärät koostuvat lyhytkestoisemmasta ja varhaisen puuttumisen kehittämistyöstä.

Taulukko 2. Toimintoihin osallistuneiden lasten ja nuorten lukumäärät²⁴.

Lasten ikä	N
11-v tai alle	5304
12–15 – v	1566
16 – v tai yli	438
Lapsia yhteensä	7308

²² Lukumäärä tarkoittaa pilottiyksiköitä, joissa on ollut jatkuvaa työskentelyä. Esimerkiksi merkkaritoimintaa on Kouvolassa pilotoitu 11 ala-asteella tai Sabir on pilotoinut 2:ssa neuvolassa ja 6:ssa päiväkodissa. VKK-metro on pilotoinut toimintamallia 21 päiväkodissa ja Kehrä 24 lastensuojeluyksikössä. Luvut EIVÄT SISÄLLÄ niitä yksiköitä, joissa hankkeiden aikana on tehty ”satunnaista” yhteistyötä.

²³ Pääkaupunkiseudun työryhmät, jotka ovat osallistuneet Kehran kehittämistoimintaan.

²⁴ ks. Liite. 3.

Länsi- ja Keski-Uudellamaalla toimiva Ulappa hanke on kehittänyt hyvinvointitiedon keruumenetelmiä, joissa tietoa on haettu suoraan lapsilta sähköisellä kyselyllä ja vanhempien haastattelemana. Hyvinvointitiedon keruukyselyillä tavoitettiin noin 2000 alle kouluikäistä lasta ja 5. luokkalaista.

Kehittämistyön pilotteihin on osallistunut 9205 vanhempaa.

Taulukko 3. Toimintoihin osallistuneiden vanhempien ja läheisten lukumäärät.

	N
Vanhempia	9205
Läheisiä	161

Näiden lisäksi Tukevasti verkossa hankkeen Vastaamopalveluun on kirjautunut 2067 vanhempaa, joista 353 vanhempaa on käyttänyt mahdollisuutta kysyä elämäntilanteeseensa liittyvistä asioista verkossa.

5 Kehittämisohjelman toteuttajat ja ohjaus

5.1 Keskitetty hallinto ja arviointi

Kehittämisohjelman keskitettyyn hallintoon ovat kuuluneet projektinjohtaja, projektikoordinaattori, erikoistutkija ja verkkokoordinaattori. Projektinjohtajan tehtävänä on ollut vastata kehittämisohjelman johtamisesta, toteutuksesta ja tavoitteiden saavuttamisesta. Projektikoordinaattori on vastannut talouden koordinoimisesta, eli kaikkien 21 osahankkeen budjeteista, talousraporteista, maksatushakemuksen tekemisestä rahoittajalle, osahankkeiden koulutuksesta talousasioihin jne. Ohjelman erikoistutkijan tehtäviin on kuulunut ohjelmataason arvioinnin tekeminen sekä arvioinnin toteuttamisen tuki osahankkeille. Ohjelman verkkokoordinaattori on käynnistänyt ja tukenut kehittämisohjelman verkkohankkeita sekä huolehtinut tiedotuksesta.

Keskitetyn hallinnon keskeisimpiin tehtäviin on kuulunut kehittämisrakenteiden mahdollistaminen esim. toimintalinjatapaamiset, yhteiset tapaamiset, koulutukset ja vertaiskehittämisen käynnistäminen. Ison kehittämisohjelman koordinointi ja vieminen kohti tavoitteita on ollut haasteellinen tehtävä. Keskitetyn hallinnon tukena on toiminut kehittämispalvelun kehittämis-päällikkö, ohjelman ohjausryhmä sekä satunnaisesti arviointiryhmä. Haasteena on ollut sisällöllinen johtaminen hyvin erilaisille hankkeille.

Osahankkeet ovat seurantakyselyissä arvioineet keskitetyn hallinnon ja arvioinnin merkitystä ja saatua tukea. Ohjelman etenemisen myötä hanketyöntekijöiden mielestä tuki on parantunut ja asiantuntemusta on tarvittaessa saatu. Hanketyöntekijöiden näkemyksen mukaan kehittämisvastuu on jossain määrin ollut epäselvää. Päätökset esim. toimintamallien käyttöönotosta tehdään kuntatasolla ja tähän eivät keskitetty hallinto ja arviointi ole osaltaan pystynyt vaikutta-

maan. Johtamista ja yhteistyötä hankehallinnon ja kuntajohdon välille tarvitaan ehdottomasti lisää jo hankkeiden suunnittelun aikana sekä erityisesti niiden toteuttamisessa ja arvioinnissa.

Talouden seurantaan ja hallintaan saatu tuki on hanketyöntekijöiden mielestä ollut hyvää. Talousohjausta koettiin kuitenkin tarvittavan jatkossa lisää. Kunnan taloushallinnossa ei ole riittävästi projektitalouden ja Kaste-rahoitusjärjestelmän hallinnan osaamista, joka on osaltaan vaikeuttanut joidenkin osahankkeiden talouden seuranta ja maksatushakemusten tekemistä.

Kehittämishjelman ohjausryhmä on kokoontunut säännöllisesti koko ohjelman ajan. Kokouksissa on seurattu ohjelman työn etenemistä. Ohjausryhmän jäsenten läsnäolo on eri syistä vaihdellut kokouksissa, jonka vuoksi ryhmän toimeenpanovalta kehittämistyön suuntaamiseksi on jäänyt suhteellisen pieneksi.

5.2 Osahankkeiden tukiryhmien näkemykset osahankkeiden työstä

Osahankkeille on toiminnan alkaessa muodostettu ohjausryhmiä ja projektiryhmiä vähän eri tavalla tukemaan ja ohjaamaan kehittämistyötä. Poikkeuksena on Jeri hanke, jolla ei ole vastaavaa tukiryhmää. Yhteensä ryhmissä on n. 220 jäsentä. Pääosin jäsenet ovat johto- tai asiantuntijatehtävissä. Jäsenten taustaorganisaatiot ovat terveys- ja sosiaalipalvelut, varhaiskasvatus, opetus- ja nuorisotoimi, oppilaitokset, järjestö tai seurakunta. Järjestöjen ja seurakuntien edustajia on yllättävän vähän. Tukiryhmät ovat tärkeässä asemassa etenkin hankkeiden loppuvaiheessa, jolloin kehitettyä toimintaa pitäisi saada siirrettyä perustoimintaan.

Tukiryhmien jäsenten näkemyksiä on kehittämishjelman aikana selvitetty kahdella samansisällöllisellä sähköisellä kyselyllä. Kyselyn pääpainona oli selvittää jäsenten näkemyksiä kehittämistyön tulevaisuudesta sekä millä tavalla tukiryhmät työskentelevät hyvien toimintakäytäntöjen käyttöönoton edistämiseksi. Kysely sisälsi kysymyksiä valmiilla vastausvaihtoehdoilla sekä avoimia kysymyksiä. Kyselyn tuloksia on tarkasteltu pääosin alueittain.²⁵ Kyselyyn vastasi toukokuussa 2010 113 henkilöä ja toukokuussa 2011 112 henkilöä, eli noin 50 % jäsenistä. Vastaajien näkemykset osahankkeiden kehittämistyöstä ovat pääosin hyvin positiivista. Keväällä 2011 vastaukset olivat kuitenkin jonkin verran kriittisempiä.

Tarkasteltaessa osahankkeiden tärkeyttä²⁶ eri näkökulmista molempina kyselykertoina 95 % vastaajista piti tukiryhmien työtä erittäin tai melko tärkeänä hankkeen onnistumisen kannalta. Kehittämistyö nähtiin tärkeänä osana kuntien lasten, nuorten ja perheiden palvelujen kehittämisessä ja osahankkeiden järjestämät koulutukset ovat edistäneet kuntien työntekijöiden osaamista (2010 95 %, 2011 87 %). Näkemyksen mukaan osahankkeet ovat kehittämistyössään tavoittaneet kuntien lasten, nuorten ja perheiden tarpeita melko tai erittäin hyvin (2010 97 %, 2011 96 %). Kunnan palvelurakenteen kehittämisen tarpeita oli vastaajien mielestä huomioitu jonkin verran vähemmän toukokuussa 2011 kuin aikaisemmin (2010 95 %, 2011 88 %).

Kysyttäessä miten itse on pystynyt vaikuttamaan hankkeiden hyvien käytäntöjen ja mallien leviämiseen huomattavasti harvempi koki voivansa vaikuttaa näihin toukokuussa 2011 verrattuna

²⁵ Pääkaupunkiseutu, Länsi- ja Keski-Uusimaa, Kaakkois-Suomi

²⁶ ks. Liite 10

toukokuuhun 2010 (2010: 85 % voi vaikuttaa, ei voi vaikuttaa 13 %, 2011: 77 % voi vaikuttaa, 25 % ei voi vaikuttaa). Vastaajien mielestä Kaakkois-Suomessa ei ole riittävästi tahtotilaa kehittämistyön onnistumisen levittämiseksi. Länsi – ja Keski-Uudellamaalla koettiin olevan riittämätöntä tietoa toimintamallien vaikutuksista. Pääkaupunkiseudun vastaajat kokivat, että on liikaa toimijoita ja vastuuta ei ole selvästi jaettu. Kriittisimmät mielipiteet esiintyivät Kehikon, Rajan lapset ja nuoret sekä Omin Jaloin osahankkeiden tukiryhmissä. Jos tarkastellaan vastauksia tähän kysymykseen taustaorganisaation mukaan, opetuspalvelun edustajat suhtautuivat keskimäärin kriittisemmin kuin muut.

Positiivisina asioina nähtiin pääkaupunkiseudulla erityisesti se, että hankkeet ovat ”rikkoneet hallintorajoja” ja edistäneet eri toimijoiden yhteistyötä. Hankkeet koettiin aidosti ajavan lasten etua. Länsi- ja Keski-Uudellamaalla koettiin kehittämishankkeiden onnistumisina toimijoiden yhteen saattaminen ja verkostomainen työote. Alueen hyvinvointitiedon tuottaminen osaksi kuntien toiminnan suunnittelua koettiin tärkeänä askeleena. Kaakkois-Suomessa on vastaajien näkemyksen mukaan kyetty huomioimaan lasten, nuorten ja perheiden arjesta lähteviä kehittämistarpeita ja yhteistyön käynnistäminen eri sektoreiden ja toimijoiden välille on lähtenyt liikkeelle.

Hanketyöntekijöillä on hyvin erilaisia näkemyksiä²⁷ tukiryhmien merkityksestä. Pääasiallinen viesti oli, että odotettiin tukiryhmien osallistuvan aktiivisemmin hanketyön suunnitteluun, kehittämiseen ja arviointiin. Noin puolet osahankkeista koki tukiryhmätyöskentelyn turhauttavaksi. Ne hankkeet, jotka toivat esille positiivisia näkemyksiä tukiryhmätyöskentelystä, kokivat kuntayhteistyön huomattavasti helpottuneen.

6 Tehtiinkö sitä mitä luvattiin?

Kehittämisen seuranta ohjelmatasolla on sisältänyt useita seurattavia indikaattoreita kuten tavoitteiden, toimintojen ja interventioiden kehitys, tuotosten kehittyminen, osallisten lukumääriä, rahoituksen käyttöä, yhteistyön kehittymistä ja asiakaspalautteiden keräämistä ja hyödyntämistä. Prosessia on raportoitu puolivuositain kehittämishankkeen maksatushakemusten yhteydessä.²⁸

Ohjelman tavoitteiden seurantakysely on rakennettu siten, että se toimii osahankkeiden kehittämisen seuranta välineenä. Osahankkeet arvioivat tavoitteiden toteutumista itsearviointikeskustelujen avulla tiimikokouksissa ja joiltain osin yhteistyössä hankkeiden projekti- ja/tai ohjausryhmien kanssa. Itsearviointi keskusteluissa hyödynnetään mahdollisuuksien mukaan toteutuneen toiminnan dokumentaatioita, asiakkailta saatua palautetta, koulutusarvioita sekä yhteistyökumppaneiden antamaa palautetta. Tieto on hankehenkilöstön subjektiivista kokemustietoa.

Tavoitteiden kehittymisen arviointia voidaan systemaattisuutensa vuoksi pitää luotettavana tiedontuotantona. Tavoitteiden seuranta ja arviointi hanketasolla ja ohjelmatasolla on yksi tapa hallita kehittämistyötä ja siinä tapahtuvaa muutosta. Tavoitteiden toteutumista arvioidaan viisiasteikkoisen skaalan mukaan, joka on säilynyt samana kaikissa kyselyissä.

²⁷ Perustuu työntekijöiden haastatteluihin.

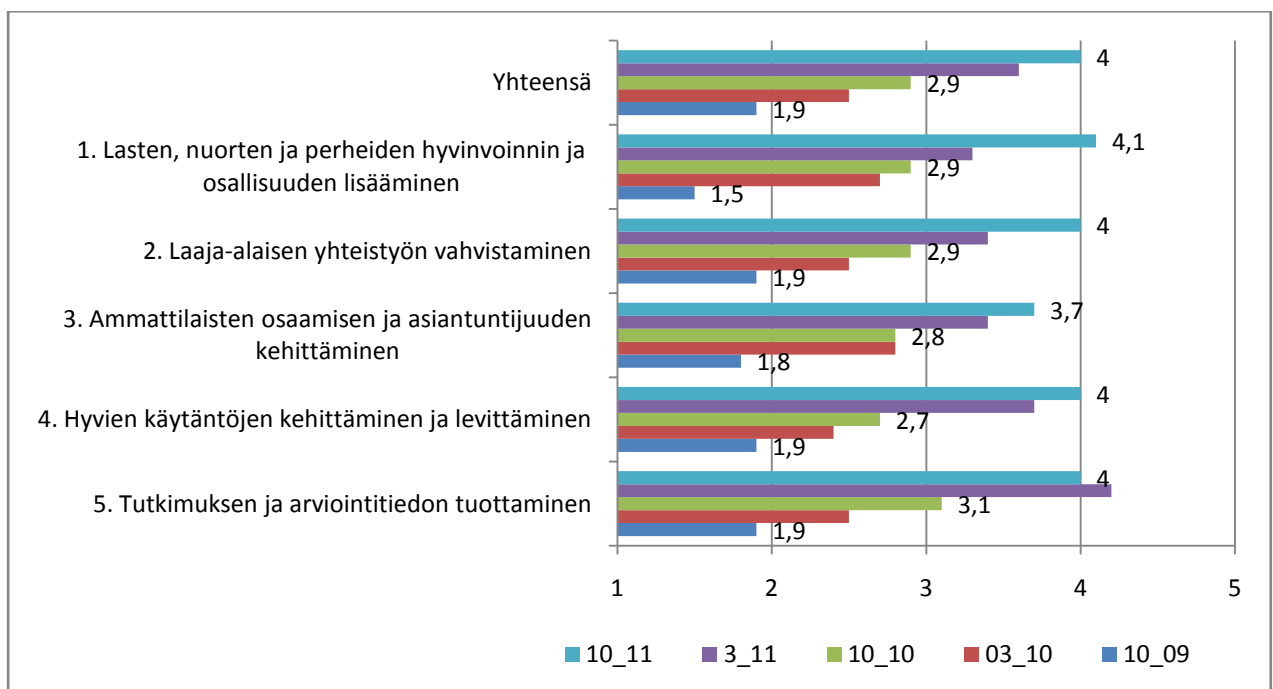
²⁸ Viisi toiminnan seurantaraporttia löytyy: www.lapsenaani.fi

Osahankkeet ovat luokitelleet omat osatavoitteensa ohjelman päätavoitteiden mukaan, joka mahdollistaa ohjelman päätavoitteiden tarkastelun. Osatavoitteet ovat jonkin verran tarkentuneet sekä muuttuneet matkan varrella, joka luonnollisesti heijastuu päätavoitteiden suhteen.

6.1 Tavoitteiden eteneminen ohjelmatasolla ja osahankkeittain

Viiden seurantakerran perusteella tavoitteet ovat ohjelmatasolla (kuvio 4) toteutuneet lähes kokonaan. Kehitetyissä toiminnoissa on jossain määrin onnistuttu lisäämään pilotoinneissa mukana olleiden lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia. Monitoimijainen yhteistyö ja kehittämissuunnitelman aikana käynnistetty verkosto- ja yhteistyö on edennyt suunnitelmien mukaisesti. Tarkastellessa kaikkien päätavoitteiden etenemistä muutos on ollut merkittävä.

Kuvio 4. Lapsen ääni-kehittämishojelman yhteisten tavoitteiden toteutumisen muutos lokakuusta 2009 – lokakuuhun 2011

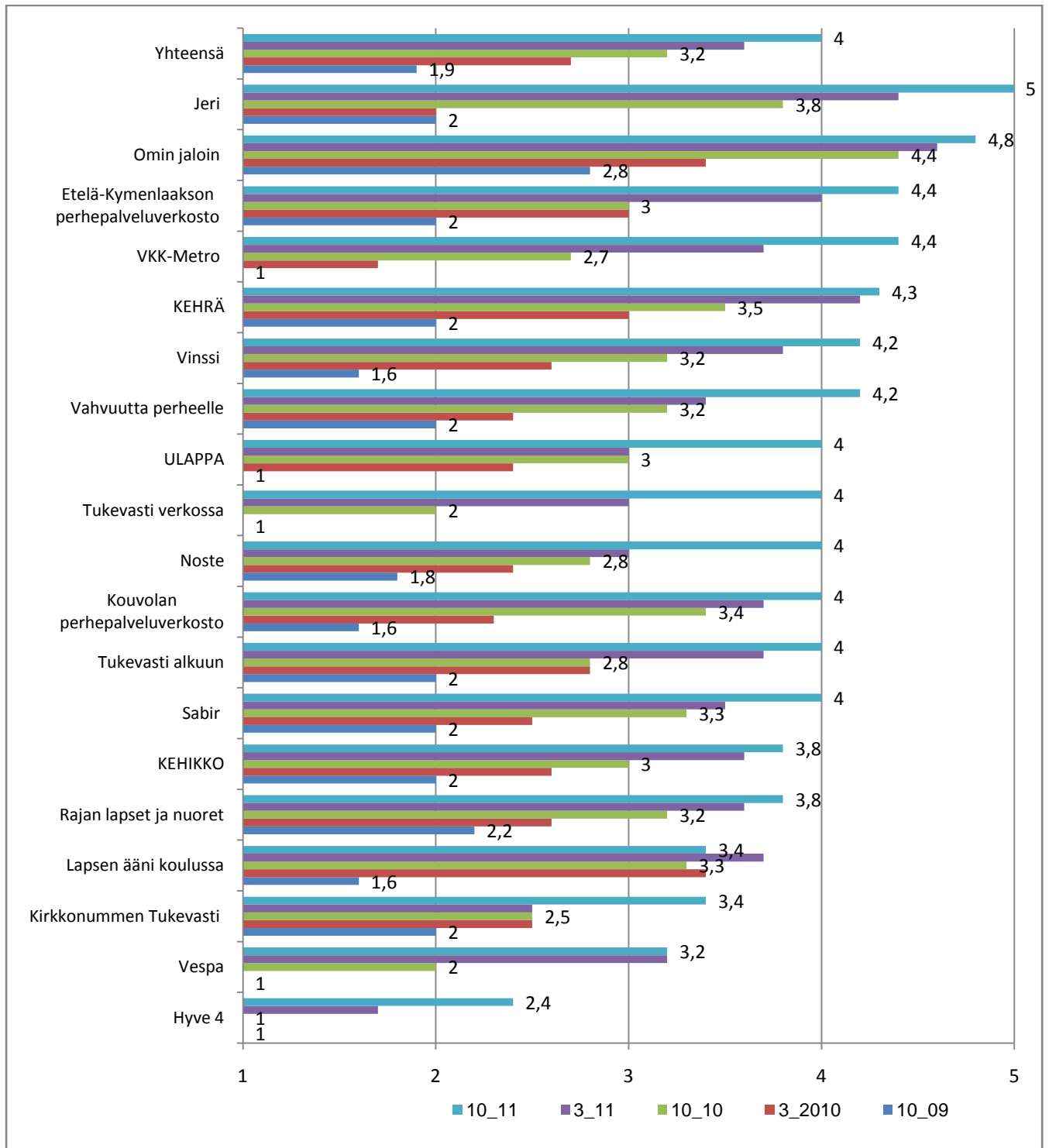

asteikko: 1=toteutusta ei ole vielä aloitettu, 2= toteutus on aloitettu, 3=toteutunut osittain, 4=toteutunut lähes kokonaan, 5=toteutunut täysin

Osahankekohtaisesti tarkasteltuna ohjelman loppuvaiheessa tavoitteitaan (kuvio 5) ovat saavuttaneet parhaiten Jeri, Omin Jaloin, Etelä-Kymenlaakson perhepalveluverkosto, VKK-metro ja Kehrä. Kaikille näille hankkeille on yhteistä se, että kehittämistyötä oli tehty jo ennen Lapsen ääni -ohjelman käynnistymistä. Erityisesti tämä näkyy Omin Jaloin hankkeen osalta, jonka tavoitteiden toteutuminen jo ensimmäisen seurantakerran yhteydessä oli pitkällä. Omin Jaloin ja Jeri -osahankkeet tekevät suoraa asiakastyötä. VKK-metron ja Kehran kohderyhmänä ovat pääkaupunkiseudun lastensuojelutyöntekijät ja varhaiskasvatushenkilöstö. Etelä Kymenlaakson perhepalveluverkoston kohderyhmänä on ollut sekä asiakkaat että henkilöstö.

Muiden hankkeiden osalta (lukuun ottamatta Lapsen ääni koulussa, Vespa, Hyve 4 ja Kirkkonummen Tukevasti) näyttää siltä, että asetetut tavoitteet ovat toteutuneet jo osittain tai lähes kokonaan. Hankekohtaisesti katsoen huonoiten ovat ehtineet toteutua tavoitteet liittyen työmallien juurtumiseen ja monitoimijaisen yhteistyön kehittämiseen. Esimerkiksi Hyve4:n osalta työmallin saattaminen sähköisten palvelujen piiriin ei ollut mahdollista aloittaa lainkaan, joka osaltaan vaikuttaa keskiarvoihin.

Kuvio 5. Osahankkeiden tavoitteiden toteutumisen muutos lokakuusta 2009 - lokakuuhun 2011

asteikko: 1=toteutusta ei ole vielä aloitettu, 2= toteutus on aloitettu, 3=toteutunut osittain, 4=toteutunut lähes kokonaan, 5=toteutunut täysin

6.2 *Tavoitteita edistävät ja estävät tekijät*

Kehittämistyöhön vaikuttavat mekanismit tai tekijät ajatellaan joko edistävän tai estävän tavoitteiden edistymistä. Tekijöitä on seurattu erikseen jokaisen seurantajakson aikana. Tässä viimeisessä seurantajaksoissa korostui tavoitteita edistävänä tekijänä erityisesti lasten, nuorten ja vanhempien palautteet.

Edistävät tekijät

Tavoitteellista kehittämistyötä on edistänyt pääosin kolme pääteemaa:

- toimivat yhteistyösuhteet kuntiin ja yhteistyökumppaneihin
- osahankkeen henkilöstön korkea motivaatio
- lapsilta, nuorilta ja perheiltä tullut positiivinen kokemuspalaute.

Kaikki osahankkeet korostivat yhteistyökäytänteiden merkitystä. Mitä paremmat yhteistyösuhteet kuntien perusjohtoon ja toimijoihin on onnistuttu luomaan, sen helpommin kehittämistyö edistyy ja muokkautuu osaksi kuntien palveluja. Kehittämistoimintojen liittäminen osaksi kuntien lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmia on selvästi edistänyt kehittämistyön tunnettavuutta sekä perustyöntekijöiden sitoutuneisuutta ja innostusta. Kehittämistyö itsessään sisältää jatkuvaa vuorovaikutusta peruspalvelujen yhteistyökumppanien kanssa. Tämä on tärkeää toimintatapojen muovaantumiseksi sellaisiksi, että niitä halutaan käyttää ja ne koetaan toimiviksi. Monitoimijainen ja moniammatillinen yhteistyö lasten, nuorten ja perheiden kehitysympäristöissä hakee vielä paikkaansa. Hanketyöntekijöiden näkemys kuitenkin on, että hyvä yllähallintokuntainen ja joustava yhteistyö kasvuympäristössä tuottaa ennaltaehkäisevämpiä palveluja matalammalla kynnyksellä. Hanketyöntekijät ovat korostaneet erityisesti koulujen kanssa tehtävän yhteistyön tärkeyden. Koulutukset vievät osaltaan tavoitteita eteenpäin, mikäli ovat oikein kohdennettuja.

Osahankkeiden käytännönläheinen kehittävän työn ote, oman työn arviointi ja kriittinen reflektointi, riittävä tahtotila ja innostus, kehitettävien asioiden vankka teoriaymmärrys ja hyvä asiakastyön osaaminen on tekijöitä jotka ovat edistäneet osahankkeiden tavoitteiden etenemistä erityisesti suhteessa toimintamallien kehittämiseen. Laaja ohjelma on jo rahoituksen puitteissa mahdollistanut riittävän resursoinnin ja erilaisten toimintojen kokeilemisen, mikä ei aina perustyössä ole mahdollista.

Ohjelman loppupuolella asiakasnäkökulma on nostettu vahvasti esiin. Useamman osahankkeen näkemyksen mukaan kaikkein eniten tavoitteiden suuntaista toimintaa on edistänyt se, että on huomattu lasten, nuorten ja vanhempien saaneen apua ja tukea sekä hyötynneen hankkeiden toiminnoista. Positiivinen palaute on kannustanut ja motivoinut kehittämään työtä entistä paremmaksi. Lapset, nuoret ja perheet ovat pitäneet siitä, että apu on tullut nopeasti heidän omaan ympäristöönsä.

Estävät tekijät

Tavoitteellista kehittämistyötä on hidastanut pääosin kolme pääteemaa:

- kuntien toimintaympäristön muutokset
- monitoimijaisen johtamisen ja yhteistyön monimutkaisuus
- lyhyt kehittämis aika suhteessa tavoitteisiin

Kuntien organisaatiomuutokset ja henkilökuntamuutokset ovat heijastuneet osahankkeiden työhön. Uusia työmalleja ja kehittävää työtettä on jossain määrin ollut vaikea markkinoida ja juurruttaa tilanteessa, jossa kunnat painiskelevat taloudellisissa vaikeuksissa ja perustyön reunaehdot ovat ääriarjoilla (erityisesti lastensuojelutyössä). Osahanketasolla tämä näkyy erityisesti sairaanhoitopiirien (Eksote ja HUS) uudelleenorganisoinnissa.

Moniammatillinen ja monitoimijainen yhteistyö on tuonut useita haasteita kehittämistyölle. Hallintokunnissa on erilaiset perinteet, erilaiset työtä ohjaavat teorialähtökohdat sekä erilaisia toimintatapoja, jotka jossain määrin vaikeuttavat esim. yllähallintokuntaisen työn johtamista. Erityisesti koulujen kanssa tehtävää yhteistyötä on koettu haasteelliseksi. Lapsen ääni kehittämissuunnitelman suunniteltu monialaisen työn johtamiskoulutus jäi toteuttamatta, joka osaltaan on hidastanut prosesseja. Useat osahankkeet kokivat myös, että johdon huono sitoutuminen kehittämistyöhön ja uusien työmallien käyttöönottoon on ollut merkittävä hidastava tekijä.

Koko kehittämissuunnitelman lyhyt aika suhteessa asetettuihin tavoitteisiin on joissain osahankkeissa selvästi vaikuttanut kehittämistyöhön. Toiminta oli alun perin suunniteltu jatkuvaksi vuoteen 2013, mutta uuden rahoituspäätöksen vuoksi lyhyempi kehittämis aika on aiheuttanut painetta toteuttaa asioita puolivalmiina. Lasten, nuorten ja perheiden kanssa tehtävät muutosprosessit ovat hitaita ja niissä osahankkeissa, joissa työntekijät ovat vaihtuneet, kehittämistyö on hidastunut. Lyhennetty kehittämis aika on jossain määrin laskenut hanketyöntekijöiden innostusta ja motivaatiota ohjelman loppupuolella. Erityisesti juurruuttamistyö on vaatinut hanketyöntekijöiltä suurempaa panostusta kun alun perin suunniteltiin. Muutamassa osahankkeessa työntekijöiden työajan sitominen pääosin päivätyöhön on vaikeuttanut riittävän joustavien työmallien luomista.

7 Kehittämishjelman tuottamat hyvinvointivaikutukset

”olen saanut paljon tietoa, miten auttaa itseäni olemaan vahvana aikuisena tytön elämässä²⁹”

*”Mulla oli kivaa, ja tuli sellainen olo että lopultahan kaikki onkin musta itestä kiinni. Ku juteltiin niin se aina kysy että mitä voin asioille tehdä ja voisko joku auttaa. Sit sovittiin että meen kaveritellen kans samaa matkaa kouluun ja tehtiin suunnitelmia että kuinka riidat vähenis kotona. Opin että silloin kun pääsee siitä v*tutuksesta yli niin asiat on aina jotenki hoidettavissa.”³⁰*

7.1 Ohjelmatason yleishavaintoja

Toimintamalleja³¹ on ohjelman aikana kehitetty monenlaisia ja ne kohdistuvat lapsiin, nuoriin ja perheisiin sekä kuntien työkäytäntöihin. Tässä luvussa tuodaan näkyväksi kehittämistyön vaikutuksia lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointiin – eli mitkä asiat vahvistavat sen, että toimintamallit ovat hyviä, tarkoituksenmukaisia ja vaikuttavia. Analysoitu tieto koostuu työntekijöiden kokemustiedosta, dokumenttiaineistosta sekä työntekijöiden analysoimasta lapsilta, nuorilta, vanhemmilta, yhteistyökumppaneilta jne. keräämästä tiedosta. Koettuja tuloksia on tarkasteltu suhteessa ohjelman (osahankkeiden) loogiseen mallin³², pitäen vaikutusketjuajattelua koko ajan läsnä. Osahankkeiden omassa tiedontuotannossa ohjelma-arviointia varten on painotettu kehitettyjen toimintamallien ja asiakastiedon kriittistä arviointia ja analyysia. Tieto syntyy hanketyöntekijöiden ja kehitettävän kohteen (lapsi, nuori, vanhempi, työntekijä jne) välisestä vuorovaikutuksesta ja siitä syntyvien vaikutusten kriittisestä tarkastelusta.³³

Ohjelman hyvinvointivaikutusten etsimisessä on lähtökohtana pidetty Bardyn³⁴ tulkintaa hyvinvointivaikutusten ulottuvuuksista. Lasten, nuorten ja vanhempien hyvinvointi koostuu monista eri osatekijöistä. Lapsen oikeuksien sopimus ohjaa huomioimaan kaikkien lasten huolenpitoa ja suojelua (protection), osallistumista (participation) sekä oikeuksien toteutumista (provision) olemassa olevien voimavarojen sallimissa puitteissa. Bardy on liittänyt Erik Allardtin hyvinvointiulottuvuudet (having-loving-being) yhteen lasten oikeuksien sopimuksen osatekijöiden kanssa. Näin yhdistäen tarkastelunäkökulmaksi nousevat elinolot (having), yhteisyysuhteet (loving) ja maailmaan orientoituminen (being). Lapsen ääni - kehittämisohjelman toimintamallien kehittämislähtökohtana on ollut tuottaa parempaa elämänhallintaa lasten, nuorten ja vanhempien omissa kasvuympäristöissä. Näin ollen ohjelma-arviointi on tuottanut hyvinvointivaikutuksia lähinnä yhteisyysuhteiden ja maailmaan orientoitumisen näkökulmasta. Ohjelmassa olevien lasten elinoloista ei ole tarkkaa koottua tietoa, vaikka kaikki osahankkeet ovat omassa kehittämistyössään pyrkineet mahdollisuuksien mukaan vaikuttamaan tai ainakin selkeyttämään perheiden elinoloja. Ohjelmassa kehitetyt toimintamallit perustuvat hyvien vuorovaikutussuhteiden luomiseen (työntekijä – lapsi, nuori vanhempi tai vanhempi-vanhempi, vertaistuen näkökulmasta),

²⁹ Toiminnassa mukana olleen lapsen vanhempi.

³⁰ Nuoren palaute, www.lapsenaani.fi / kysely

³¹ Lisätietoja työmalleista www.lapsenaani.fi : Kehittämisohjelman osahankkeiden toimintamallit 2009-2011 sekä tämän raportin liite 1.

³² ks Liite

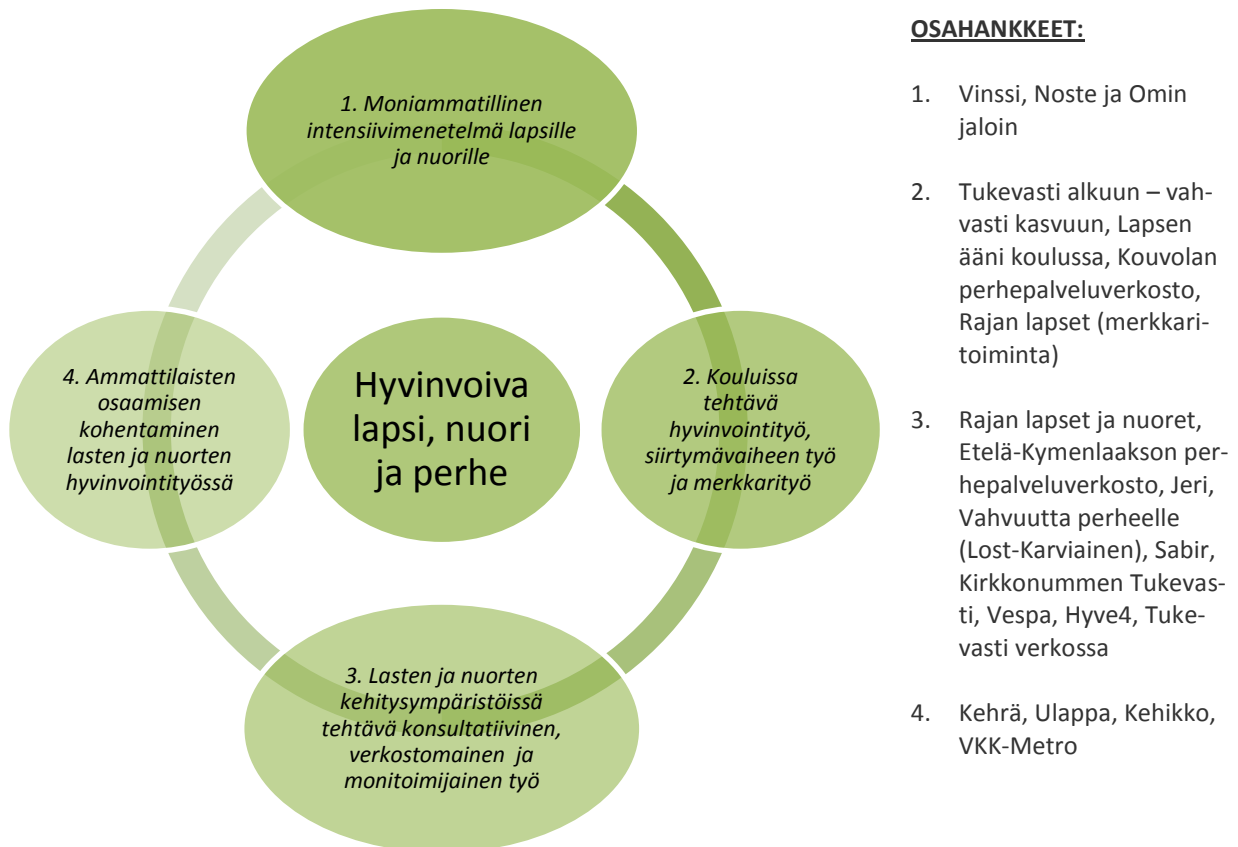
³³ Toikko & Rantanen

³⁴ Bardy, Marjatta (2009) Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Lastensuojelun ytimessä.

joka mekanismina ajatellaan vaikuttavan lasten, nuorten ja perheiden elämän eri osa-alueisiin. Hyvinvointivaikutukset on jaoteltu psyykkisiin, sosiaalisiin ja fyysisiin hyvinvoinnin osatekijöihin.

Seuraavassa on koonti osahankkeiden keskeisimmistä tuloksista työotteittain. Osassa hankkeita on moneenkin työotteeseen soveltuvia kehittämistoimintoja, mutta tulosten tarkastelua varten on käytetty kuviossa 6 olevaa luokittelua.

Kuvio 6. Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia tukevat työotteet ja osahankkeet

7.2 Lasten, nuorten ja vanhempien hyvinvointi

Lasten, nuorten ja vanhempien elämäntilanteiden muutosta ja siihen vaikuttaneita tekijöitä on seurattu kehittämisohjelman ajan. Elokuussa 2010 ja 2011 toteutettiin kysely, jossa työntekijät arvioivat *asiakkailta kerätyn tiedon perusteella* oman hankkeensa vaikutuksia lasten, nuorten ja vanhempien elämäntilanteisiin. Arviot on tehty analysoimalla asiakkailta kerättyä tietoa indikaattoreista. Hanketyöntekijät ovat myös arvioineet mitkä mekanismit ovat vaikuttaneet hyvinvointitulosten syntymiseen.

Taulukoissa 3 ja 4 on kuvattu muutoksia keskiarvoina indikaattoreittain vuodesta 2010 vuoteen 2011 sekä niiden lasten, nuorten ja vanhempien lukumäärät, joiden tilanne on arvioitu parantu-

neen osahankkeen työn seurauksena. Muina tiedonlähteinä tulosten paikantamiseen on puoli-vuosittain tehdyt toiminnan seurantakyselyt sekä hanketyöntekijöiden haastattelut.

Taulukko 3. Kehittämistyön vaikutukset lapsiin ja nuoriin.

Indikaattori	Keskiarvo 08/2010	Keskiarvo 08/2011	Lasten lukumäärä 08/2011, joiden kohdalla muutosta parempaan on tapahtunut ³⁵
Hyvinvointi on parantunut vähintään yhdellä elämänalueella	3,2	3,1	460
Toimintakyky on parantunut vähintään yhdellä elämänalueella	3,4	3,2	342
Koulunkäynnistä on selviydytty paremmin	2,8	3,1	376
Kotona asuminen on jatkunut	3,4	3,7	273
Sijoitukset ovat vähentyneet (työntekijän arvio) ³⁶	3,7	3,4	57
Arki sujuu paremmin	3	3,4	436
Tuesta on ollut hyötyä	3	3,2	999
Tukea on saatu aiempaa varhaisemmin	3	3,5	630
Tukea on saatu omassa kasvuympäristössä	3,7	3,5	1 584
Omien asioiden etenemiseen on voitu vaikuttaa ja osallistua	3	2,7	1 366
Kokevat tullessa kuulluksi	3,4	2,9	1 494
Osahankkeen suunnitteluun ja arviointiin on voitu osallistua	2,7	2,9	763

Arviointiasteikko: Miten osahankkeen toiminnot ovat myötävaikuttaneet seuraaviin asioihin: 1= ovat vaikuttaneet vähän, 2= ovat vaikuttaneet melko vähän, 3= ovat vaikuttaneet melko paljon, 4= ovat vaikuttaneet paljon

Taulukko 4. Kehittämistyön vaikutukset vanhempiin

Indikaattori	Keskiarvo 08/2010	Keskiarvo 08/2011	Vanhempien lukumäärä 08/2011, joiden kohdalla muutosta parempaan on tapahtunut ³⁷
Hyvinvointi on parantunut vähintään yhdellä elämänalueella	2,7	3,1	353
Toimintakyky on parantunut vähintään yhdellä elämänalueella	2,5	2,7	216
Arki sujuu paremmin	3	3	345
Tuesta on ollut hyötyä	3,2	3,5	243
Tukea on saatu aiempaa varhaisemmin	3,3	3,4	918
Vanhemmuus on vahvistunut	2,7	3,1	420
Kokevat tullessa kuulluksi	3,4	3,7	1 262
Osahankkeen suunnitteluun ja arviointiin on voitu osallistua	3	3	1 265

Arviointiasteikko: Miten osahankkeen toiminnot ovat myötävaikuttaneet seuraaviin asioihin: 1= ovat vaikuttaneet vähän, 2= ovat vaikuttaneet melko vähän, 3= ovat vaikuttaneet melko paljon, 4= ovat vaikuttaneet paljon

³⁵ Vastaavaa lukua vuodelta 2010 ei ole saatavissa. Huomioitavaa on myös, että kaikista indikaattoreista ei ole kysyty kaikilta lapsilta. Se luku, kuinka monelta on kysyty ei ole tilastoitu. Ks. tarkemmin Liite 4 ja 5.

³⁶ Indikaattoria ovat arvioineet ainoastaan Vinssi, Noste, Omin Jaloin ja Vahvuutta perheelle hankkeet.

³⁷ Vastaavaa lukua vuodelta 2010 ei ole saatavissa. Huomioitavaa on myös, että kaikista indikaattoreista ei ole kysyty kaikilta vanhemmilta. Se luku, kuinka monelta on kysyty ei ole tilastoitu. Ks. tarkemmin liite 6 ja 7.

Kaiken kaikkiaan näyttää siltä, että osahankkeiden toimintamallit ovat vaikuttaneet melko paljon lasten, nuorten ja vanhempien elämän eri osa-alueisiin. Tässä on tietysti huomioitavaa, että kaikilta pilotoinneissa mukana olleilta lapsilta ei ole kerätty tietoa kaikista indikaattoreista. Pääpaino tiedonkeruussa on ollut lasten ja nuorten kokemasta hyödystä, tuen saamisesta omassa kasvuympäristössä, kuulluksi tulemisen kokemuksista ja mahdollisuuksista vaikuttaa oman asiansa etenemiseen. Vanhempien osalta tiedonkeruun pääpaino on ollut kuulluksi tulemisen kokemukset, mahdollisuudet osallistua hankkeen suunnitteluun ja arviointiin ja tuen saantiin aikaisempaa varhaisemmin. Parhaimmillaan asiakaskohtaista indikaattoritietoa on viimeisen toimintavuoden aikana saatu n. 20 % kokonaisasiakasmäärästä.

Positiivisten ja negatiivisten muutosten paikantaminen laajassa ohjelmassa on melko haasteellista. Osahankkeet ovat haastatteluissa ja muissa raportoinneissaan tuonut näkyväksi pääosin positiivisia ja hyviä kokemuksia ja negatiivisten muutosten löytäminen, tai se, mistä negatiivinen muutos johtuu, on haaste. Toisaalta hyvien asioiden esille nostaminen on kehittämishankkeissa usein tavoiteltavaa ja kehittämistyön aikana negatiiviset asiat vaikuttavat useimmiten työn uudelleensuuntaamiseen.

Ohjelmatyössä *eniten positiivista muutosta* lasten ja nuorten osalta näkyy koulunkäynnin sujumisessa, koton asumisen jatkumisessa, sijoitusten vähenemisenä, arjen parempana sujumisena, koetun hyödyn kasvusta, tuen saannista varhaisemmin sekä mahdollisuutena osallistua hankkeen suunnitteluun ja arviointiin. *Negatiivista muutosta* on nähtävissä hyvinvoinnin ja toimintakyvyn lisääntymisessä, tuen saamisesta omassa kasvuympäristössä, kuulluksi tulemisessa sekä mahdollisuudesta osallistua ja vaikuttaa omien asioidensa etenemiseen. Positiiviset ja negatiiviset muutokset ovat kuitenkin suhteellisen pieniä. Yllättävää kyllä, suurin negatiivinen muutos lasten ja nuorten kohdalla näkyy kuulluksi tulemisessa. Vanhempien kohdalla on arvioitu työmallien vaikuttaneen pääosin melko paljon kaikkiin indikaattoreihin ja ainoastaan *positiivista muutosta* näkyy.

Useat negatiiviset muutokset selittyvät sillä, että ensimmäisen kyselyn aikaan asiakkailta kerättyä tietoa ei ollut niin paljon. Ohjeistus hankkeille on ollut samansuuntaista, mutta toki tietyin osin indikaattoritarkastelussa voi olla näkemuseroja. *Indikaattoritarkastelu on ollut osahankkeille yllättävän haastavaa ja keskiarvojen muutosten tarkastelua voidaan pitää alustavana yrityksenä tuottaa numeerista muutostietoa laadullisen tiedon rinnalle.* Analyysiin on vaikuttanut myös se, että kaikki osahankkeet eivät ole perustelleet arvioitaan tarkemmin.³⁸

Indikaattoreiden ”sisältä” löytyy yksityiskohtaisempaa laadulliseen arviointiin perustuvaa tietoa ja erityisesti näiden hyvinvointivaikutusten paikantaminen on oleellista kehittämishankkeiden tulosten kannalta. Ohjelmaston keskeisimmät hyvinvointivaikutukset lasten, nuorten ja vanhempien hyvinvointiin on koottu kuvioihin 7 ja 8.

³⁸ Perustelukysymys sisältyi asiakastuloskyselyyn.

Kuvio 7. Kehittämishojelman vaikutukset lasten ja nuorten hyvinvointiin.

Psyykkinen hyvinvointi	Sosiaalinen hyvinvointi	Fyysinen hyvinvointi
<ul style="list-style-type: none"> Mieliala ja itsetunto kohentuneet Opittu tunnistamaan ja ymmärtämään oman elämän riskejä ja voimavaroja Keskittymiskyky parantunut Omien tunteiden ymmärtäminen parantunut 	<ul style="list-style-type: none"> Koulunkäynti sujuu paremmin Siirtyminen ala-asteelta yläasteelta helpottunut Kiusaamiskokemukset vähentyneet Oppimiskokemukset lisääntyneet Kuulluksi tulemisen kokemukset lisääntyneet Vuorovaikutus vanhempiin parantunut Osallisuus omaan arkeen ja palvelujen saamiseen lisääntynyt 	<ul style="list-style-type: none"> Sairauksia diagnosoitu ja tarpeiden mukaiset hoidot aloitettu -> terveys parantunut Ruokailu- ja terveystottumukset parantuneet Päihteiden käyttö vähentynyt

Kuvio 8. Kehittämishojelman vaikutukset vanhempien hyvinvointiin.

Psyykkinen hyvinvointi	Sosiaalinen hyvinvointi	Fyysinen hyvinvointi
<ul style="list-style-type: none"> Jaksaminen on parantunut Omien tunteiden ymmärtäminen suhteessa murrosikäiseen on lisääntynyt Ymmärrys lasten ja nuorten hyvinvoinnista ja pahoinvoinnista on lisääntynyt 	<ul style="list-style-type: none"> Vuorovaikutus lasten kanssa parantunut Kasvatus"asiantuntijuus" on parantunut Riittävän ajoissa saatu apu on auttanut selviytymään arjesta Kynnys avun hakemiseen on madaltunut Vertaistuki on voimaannuttanut Tietoisuus lapsen kouluasioista on lisääntynyt Rajojen ja sääntöjen asettaminen helpottunut Perheen arki ja ilmapiiri parantunut Rohkeus puuttua nuoren asioihin lisääntynyt 	<ul style="list-style-type: none"> Sairauksia on löydetty ja diagnosoitu -> terveys parantunut

Kehittämistyön vaikutusten tarkemmalle paikantamiselle tuloksia on tarkasteltu myös työotteitain. Osahankkeiden kehittämistoiminnot ja kohderyhmät ovat erilaisia, jonka vuoksi vaikuttaminen hyvinvoinnin eri osatekijöihin vaihtelee. Edellisistä kuvioista voi päätellä, että kehittämistoiminnoilla on ollut eniten vaikutusta sosiaaliseen hyvinvointiin eli yhteisyyssuhteet näkyy vahvasti. Bardyn ³⁹ mukaan yhteisyyssuhteet viittaavat hyvinkin erilaisiin suhteisiin. Suotuisten suhteiden merkitystä on nostettu yhä tärkeämmäksi tekijäksi hyvinvointia tarkasteltaessa. Lasten arkinen huolenpito ja kasvatus tapahtuvat perhesuhteissa ja mm kouluissa ja muissa yhteisöissä lapset ja nuoret ylläpitävät erilaisia suhteita. Perheellä on myös oikeus saada tukea kasvatustehtävässään nimenomaan kasvuympäristöissä. Hyvinvoinnin eri ulottuvuuden kuitenkin liittyvät toi-

³⁹ Bardy (2009)

siinsa ja tuottavat kokonaisuutena voimaantumista ja koettua subjektiivista hyvää oloa. Mielialan kohentuminen ja tiedon ja ymmärryksen lisääntyminen vaikuttavat maailmaan orientoitumiseen.

Työote 1. Moniammatillisen intensiivimenetelmän hyvinvointivaikutukset

Tarkastellessa työn vaikutuksia seurantaindikaattoreiden näkökulmasta asteikolla 1-4, Vinssi on arvioinut toimintojensa vaikuttaneen lapsiin ja nuoriin paljon tai melko paljon kaikkien indikaattoreiden osalta. Nosteessa koetaan, että lasten ja nuorten varhaisemman tuen saamiseen hankkeella on ollut vain vähän vaikutusta. Omin Jaloin toiminnassa koetaan hankkeella olleen vain vähän vaikutusta koulunkäyntiin. Muihin indikaattoreihin Noste ja Omin jaloin toiminta on vaikuttanut paljon tai melko paljon. Kaikkien kolmen hankkeen kehittämistyöllä on ollut jonkin verran vähemmän vaikutusta vanhempien hyvinvoinnin eri ulottuvuuksiin kuin lapsiin ja nuoriin. Kaikki hankkeet ovat perustellusti arvioineet vaikuttaneensa paljon tai melko paljon sijoitusten ennaltaehkäisyyn.

Työotteen hyvinvointivaikutuksia lasten ja nuorten osalta ovat erityisesti mielialan ja itsetunnon kohentuminen, kokemus kuulluksi tulemisesta, lisääntynyt vastuunotto omista tekemisistään ja sitä kautta lisääntynyt elämänhallinta. Erityisesti Noste ja Vinssi ovat työmalleillaan kyenneet vaikuttamaan lasten ja nuorten koulunkäyntimotivaation lisääntymiseen. Vanhempien osalta on kyetty lisäämään ymmärrystä murrosikäisen käyttäytymisestä ja tunne-elämästä joka osaltaan on vaikuttanut vanhempien parempaan jaksamiseen.

”Hankkeen saaman tuen avulla kykenin tekemään suuria päätöksiä elämässämme: lapsi muutti toistaiseksi läheiseen sukulaisperheeseen toiselle paikkakunnalle koulua käymään, mikä on ollut myönteinen muutos hänen elämässään ja sain itse rohkeutta panostaa uuteen parisuhteeseen, mistä olin tuntenut syyllisyyttä. Tässä mielessä keskusteluilla oli suuri vaikutus elämään. Tunsin myös huojennusta siitä, että äiti-lapsi suhteen ollessa vaikeimmillaan lapsellani oli luotettava aikuinen tukija, jonka kanssa käydä läpi ongelmia. Hän myös pystyi välittämään lapsen tunteja äidille, toki rikkomatta luottamuksellista suhdetta nuoreen.”⁴⁰

Positiivisesti vaikuttavia *mekanismeja* hyvinvointitulosten syntymiseen ovat riittävä ja tiivis aika tapaamisiin, suhteellisen pienet asiakasmäärät, matala kynnyks ja mahdollisuus nopeaan reagointiin esimerkiksi lapsen, nuoren tai vanhemman kriisitilanteissa. Positiivisten vaikutusten syntymistä on edistänyt hyvät yhteistyösuhteet muihin hallintokuntiin, kuten toimiva yhteistyö kouluihin tai lastensuojelutyöntekijöihin. Erään nuoren palaute: *”nyt alkaa olla jutut niin ku kuuluukin. Mulle tärkeätä tossa jutussa oli se, että multa kysyttiin et miks ja annettiin aikaa. Aina kaikkea piti perustella ja samalla sai perustella ittelleenkin. Muutti kyllä ajatuksia perheestä.”*

Negatiivisia vaikutus*mekanismeja* ovat tuottaneet erityisesti Vinssiin ja Nosteeseen ohjautuneet yllättävän vaikeissa tilanteissa olevat lapset ja nuoret, joka on vaikeuttanut ja haastanut ohjelmityön kehittämistä. Molemmissa hankkeissa on ollut haasteena tuottaa moniammatillista yhteistyötä siten, että hyöty nuorille olisi maksimaalista. Omin Jaloin toiminnan isot asiakasmäärät suhteessa resursseihin ovat jossain määrin hidastaneet vaikutusten syntymistä kaikkien nuorten osalta.

⁴⁰ Vanhemman palaute, www.lapsenaani.fi

Työote 2. Kouluissa tehtävä hyvinvointityön, siirtymävaiheen työn ja merkkarityön hyvinvointivaikutukset

Useassa tutkimuksessa⁴¹ on tuotu esille lasten ja perheiden elämänsä elämänkulun taitekohtien aiheuttamia lisävaateita vanhemmuudelle. Taitekohdat ovat isoja muutoksia lasten ja nuorten elämässä. Päivähoidosta siirtyminen kouluun tuo mukanaan lapselle itsenäistä toimijuutta vaativien taitojen opetteluja. Niin ikään murrosiän kynnyksellä olevan lapsen ja nuoren siirtyminen yläasteelle saattaa tuoda mukanaan yllättäviäkin sopeutumisvaikeuksia ja edellyttää lapselta ja nuorelta kehittyneitä vuorovaikutustaitoja. Näin ollen vanhempien tukeminen siten, että heiltä riittää voimavaroja lasten auttamiseen siirtymävaiheissa on haaste. Osa tutkimuksista⁴² viittaa siihen suuntaan, että erilaiset siirtymät ovat hyviä kohtia erilaisille interventioille ja tukiohjelmille. Näin olleen esim. tuen suuntaaminen ja toimintamallien kehittäminen päivähoidosta kouluun siirtyville sekä ala-asteelta ylä-asteelle siirtyville on perusteltua ennaltaehkäisevän työn näkökulmasta.

Tarkastellessa työn vaikutuksia lasten ja nuorten näkökulmasta Kouvolan perhepalveluverkoston ja Rajan lasten psyykkari/merkkaritoiminnat ovat vaikuttaneen paljon tai melko paljon lasten ja nuorten kotona asumisen jatkumiseen, arjen parempaan sujumiseen, kuulluksi tulemisen kokemuksiin ja omien asioidensa vaikuttamiseen. Lapset ja nuoret ovat saaneet tukea aikaisempaa varhaisemmin ja omassa kasvu ympäristössä, eli koulussa. Kouvolan psyykkaritoiminnassa ei ole suoraan kerätty tietoa hyvinvoinnin tai toimintakyvyn muutoksesta vaan pääpaino tiedon keruussa ja analyysissä on ollut koulunkäynnin sujuminen ja arjen tukeminen, jotka tietysti jo sinällään ovat osa lasten ja nuorten hyvinvointia. Näiden hankkeiden osalta tietoa ei ole saatavilla vanhempien kokemuksista.

Lapsen ääni koulussa hanke arvioi toimintojensa vaikuttaneen melko paljon lähes kaikkiin indikaattoreihin lasten ja nuorten osalta. Arjen kokemuksista tai kotona asumisen jatkumisesta ei ole kerätty tietoa.

Tukevasti alkuun - vahvasti kasvuun osahankkeissa Helsinki arvioi kerätyn asiakastiedon perusteella toiminnan vaikuttaneen vähän tai melko vähän lasten ja nuorten kokemaan hyötyyn, kuulluksi tulemiseen ja osallisuuden kokemuksiin. Suurin vaikutus löytyy siitä, että lapset ja nuoret ovat saaneet tuen omassa kasvu ympäristössään. Helsingin varovainen arvio kehittämistyön vaikutuksista johtuneen siitä, että pääasiallinen tiedonkeruu työn vaikutuksista on vasta käynnistynyt ja tietoa ei ole vielä kovin paljon lasten ja nuorten näkökulmasta. Sen sijaan vanhemmat ovat hyötäneet saamastaan tuesta melko paljon ja kokevat tullessa kuulluksi. Espoo arvioi toimintansa vaikuttaneen melko paljon lasten ja nuorten kokemaan hyötyyn, kuulluksi tulemiseen ja tuen saantiin omassa kasvu ympäristössä. Vanhempien osalta erityinen hyöty näkyy kuulluksi tulemisen kokemuksista sekä mahdollisuudesta osallistua hankkeen suunnitteluun ja arviointiin. Vantaalla vanhemmat ovat saaneet tukea aikaisempaa varhaisemmin ja vanhemmuus on vahvistunut ja kuulluksi tulemisen kokemus on lisääntynyt. Vantaan hanke arvioi vaikuttaneensa näihin indikaattoreihin melko paljon tai paljon.

Työotteen hyvinvointivaikutukset lasten ja nuorten osalta liittyvät erityisesti koulunkäynnin parempaan sujumiseen ja lasten ja nuorten kohentuneeseen mielialaan. Lisäksi oppimisvaikeuksista selviydytään paremmin, oppimiskokemukset ovat lisääntyneet, kuulluksi tulemisen kokemuk-

⁴¹ Halme (2010)

⁴² Aaltonen & Heikkinen (2009)

set ovat lisääntyneet ja koulukiusaamiset ovat vähentyneet. Työotteella on pystytty vaikuttamaan lasten ja nuorten nivelvaiheisiin tai siirtymävaiheisiin. Lasten ja nuorten kokemus on, että työmallien avulla on ollut helpompaa siirtyä ala-asteelta ylä-asteelta. Työmallit ovat tukeneet erityisesti vanhempia, jotka kokevat tarjotun vertaistuen voimaannuttaneen ja siitä johtuen oma kasvatustehtävä ja ymmärrys lapsen ja nuoren tunne-elämästä on lisääntynyt.

”Oikeasti ”perusterveet” äiditkin tarvitvat joskus apua lasten kanssa”⁴³

Positiivisesti vaikuttavia *mekanismeja* hyvinvointitulosten syntyymiseen ovat olleet sitoutunut joukko alueen työntekijöitä. Sosionomiharjoittelijoiden työpanoksen tuominen kouluympäristöihin on lisännyt opettajien oivallusta aikuisen tuen merkityksestä lapsen kasvuympäristössä. Merkkari/psykykkarityön vaikutusmekanismeja ovat erityisesti mahdollisuus nopeaan puuttumiseen ja työskentelyn, lapsikohtaiseen tuen räätälöintiin sekä lapselle annettu riittävä aika asioiden pohtimiseen omassa kehitysympäristössä. Työn läpinäkyväksi tekeminen opettajille, vanhemmille ja oppilashuoltoryhmille on edistänyt työkäytäntöjen sujuvuutta.

Negatiivisia vaikutusmekanismeja ovat eri hallintokuntien johdon sitoutumattomuus kehittämistyöhön. Erityisesti Tukevasti alkuun hanke toimii laajalla monitoimijaisella kentällä, jossa muutokset työkäytännöissä ovat hitaita. Suuressa toimijajoukossa tiedonkuluissa on usein esiintynyt pulmia.

Työote 3. Lasten ja nuorten kehitysympäristöissä tehtävä konsultatiivisen, verkostomaisen ja monitoimijaisen työn hyvinvointivaikutukset (”luoksetuleva mietintäapu”⁴⁴)

Kehittämistyön vaikutukset lasten ja nuorten seurantaindikaattoreiden näkökulmasta Sabir, Rajan Lapset ja Nuoret, Jeri ja Vahvuutta perheelle hankkeet ovat arvioineet toimintojensa vaikuttaneen paljon tai melko paljon hyvinvoinnin joihinkin osa-alueisiin, toimintakykyyn ja koulunkäyntiin. Lasten ja nuorten kotona asumisen jatkumiseen ovat vaikuttaneet paljon Rajan Lapset, Jeri ja Vahvuutta perheelle hankkeet. Vahvuutta perheelle hanke on ainoana tämän työotteen hankkeista arvioinut työnsä vaikuttaneen paljon lastensuojelusijoitusten ennaltaehkäisyyn. Lasten arjen parempaan sujumiseen, heidän kokemaansa hyötyyn sekä tuen saamiseen aikaisempaa varhaisemmin omassa kasvuympäristössään kaikki osahankkeet ovat vaikuttaneet paljon tai melko paljon. Kuulluksi tulemiseen ja osallisuuden kokemuksiin ovat vaikuttaneet eniten Rajan Lapset, Vahvuutta perheille ja Sabir. Vespa on arvioinut vaikuttaneensa vähän lasten ja nuorten kuulluksi tulemisen kokemuksiin ja tuen saantiin omassa kasvuympäristössään (tässä tapauksessa sosialisessa mediassa). Vespa on arvioinut lasten ja nuorten voineen vaikuttaa melko paljon osahankkeen suunniteluun ja arviointiin. Etelä-Kymenlaakson perhepalveluverkosto, Kirkkonummen Tukevasti, Hyve 4 ja Tukevasti verkossa ei ole tuottanut tietoa lapsiin ja nuoriin kohdistuvista hyvinvointivaikutuksista.

⁴³ vanhemman palaute, www.lapsenaani.fi

⁴⁴ Jeri

Kirkkonummen Tukevasti, Jeri , Hyve 4, Vespa ja Tukevasti verkossa eivät ole arvioineet kehittämistyönsä hyvinvointivaikutuksia vanhempiin asiakastiedon puuttuessa. Muut osahankkeet arvioivat vaikuttaneensa paljon tai melko paljon vanhemmuuden vahvistumiseen ja vanhempien kuulluksi tulemisen kokemuksiin riittävän varhaisessa vaiheessa. Vanhempien hyvinvointiin arvioivat vaikuttaneensa paljon tai melko paljon Etelä-Kymenlaakson perhepalveluverkosto, Rajan lapset ja Vahvuutta perheelle.

Työotteen hyvinvointivaikutukset lasten ja nuorten osalta näkyvät erityisesti koetun mielialan parantumisena, parantuneena jaksamisena vuorokausirytmien tasaantuessa, koulunkäynnin parempana sujumisena, parempana vuorovaikutuksena suhteessa vanhempiin, parantuneina ruokailutottumuksina ja oman terveydentilan kohentumisena. Vanhempien osalta ymmärrys nuorten hyvinvoinnista ja pahoinvoinnista on auttanut jaksamisessa ja tukenut vanhemmuutta. Vanhempien vuorovaikutustaidot lasten kanssa ovat parantuneet ja kynnys avun hakemiseen tarvittaessa on madaltunut. Useat hankkeet toivat näkyväksi, että erityisesti isät ovat hyötäneet toiminnoissa mukana olemisesta.

”Tästä on ollut meille iso apu. Olemme olleet mukana monessa eri hankkeessa ja tämä on ollut ainut mistä on ollut todellista apua jokapäiväisessä elämässä!”⁴⁵

Positiivisesti vaikuttavia *mekanismeja* hyvinvointitulosten syntymiseen ovat vanhempien ja lasten riittävä osallistaminen työskentelyyn heidän omassa kehitysympäristössään. Palvelun matala kynnys ja tuttuus ovat edistäneet vaikutusten syntymistä samoin kuin se, että toiminnot ovat yksilöllisiä ja tarpeenmukaisia. Lasten ja vanhempien tunteiden ja tarpeiden aito kuunteleminen riittävästi aikaa käyttäen on tuottanut selviä hyvinvointivaikutuksia. Useampi hanke nosti esille lapsilta, nuorilta ja vanhemmilta kerättävän palautteen tärkeyden. Palaute on huomattavassa määrin ohjannut kehittämissuuntia ja näin olleen vaikutuksia myönteisempään suuntaan. Perustyöntekijöiden luottamus toisiinsa sekä hankkeiden tuottamiin uudennlaisiin työtapoihin edistää selvästi vaikutusten syntymistä. Dialoginen ja verkostomainen työskentelyperiaate on antanut tilaa luovuudelle ja innovoinnille yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa.

Negatiivisia vaikutus*mekanismeja* ovat olleet hankaluudet yhteistyössä muiden hallintokuntien kanssa. Yhteistyövaikeudet ovat näkyneet erityisesti tietosuojakysymyksissä, uudennlaisen tekemisen pelkona, väärännlaisina odotuksina ja jossain määrin perustyöntekijöiden heikkona sitoutuneisuutena. Muutama hanke nosti esille, että perustyöntekijät usein kokivat erilaisten arviointilomakkeiden (esim. lasten, nuorten ja vanhempien kokema hyöty) täyttämisen työläänä ja hyödyttömänä.

⁴⁵ vanhemman palaute, www.lapsenaani.fi

7.3 Lasten, nuorten ja vanhempien antama palaute

Lapsille, nuorille ja vanhemmille on ohjelman ajan annettu mahdollisuus kertoa ohjelmatasolla kokemuksistaan palautelomakkeen kautta⁴⁶. Lomakkeen avulla haettiin tietoa siitä, miten toimintaan osallistuminen on vaikuttanut hyvinvoinnin eri osa-alueisiin. Lisäksi selvitettiin kokemuksia osallisuudesta sekä lapsilta ja nuorilta kysyttiin kokemuksia itsetunnosta. Vastauksia on kertynyt yllättävän vähän suhteessa koko ohjelman asiakasmääriin. Pieni vastausmäärä johtunee siitä, että osa hankkeista on aktiivisesti kertonut palautteenantomahdollisuudesta ja toiset taas eivät. Lasten ja nuorten osalta vastauksia oli kertynyt⁴⁷ yhteensä 330 ja vanhempien osalta 84.

Lapset ja nuoret

Vastaajista pääosa oli iältään 12–15 – v (77 %) ja 22 % 16–18 –vuotiaita. Loput 2 % ovat alle 11-vuotiaita. Tyttöjä oli 53 % ja poikia 47 %. Vastauksia ei ole tarkasteltu osahankkeittain tai työotteittain, koska pääosa vastauksista muodostuvat kahden osahankkeen lapsista ja nuorista (Etelä-Kymenlaakson perhepalveluverkosto 74 % vastaajista ja Omin Jaloin 18 %).

Pääosa vastaajista (60 %) olivat osallistuneet Etelä-Kymenlaakson perhepalveluverkoston järjestämiin Keskustelun Avain⁴⁸ arviointitilaisuuksiin, 30 % kahdenkeskisiin keskusteluihin työntekijöiden kanssa ja loput ryhmä- tai perhetapaamisiin. 95 % kokivat, että ovat tulleet kuulluksi ja saaneet ilmaista mielipiteensä. 5 % koki, että näin ei ole tapahtunut. Kysyttäessä perusteluja nuoret vastasivat, että keskustelun avain tilaisuuksissa *”päättäjät kiertelivät aihetta”* ja *”ei ehtinyt sanoa omaa ehdotusta”*. Muut negatiiviset kokemukset työntekijätapaamisista olivat: *”sitä työntekijää ei kiinnostanu”* tai *”koska en ole luokalla suosittu, minua ei kuunnella”*.

Toimintoihin osallistumisella on lasten ja nuorten kokemuksen mukaan ollut eniten vaikutusta mielipiteen kertomiseen, tulevaisuuteen, mielialaan ja koulunkäyntiin. Vähiten hanketoiminnoilla on ollut vaikutusta terveyteen, kaverisuhteisiin, harrastuksiin ja kotielämään. Sukupuolella ja iällä ei ollut merkittävää vaikutusta eri osatekijöihin (kuvio 9).

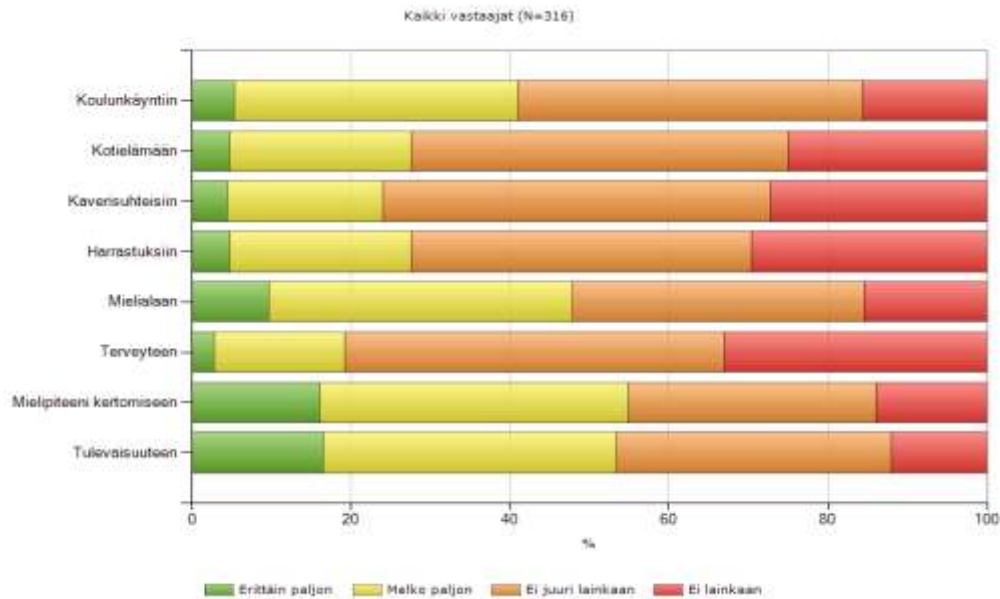
Palautekyselyn tulokset tukevat aikaisemmin raportoituja hyvinvointivaikutuksia, jossa todettiin työllä olleen eniten vaikutuksia samoihin hyvinvoinnin osatekijöihin.

⁴⁶ www.lapsenaani.fi /kyselyt ja palaute.

⁴⁷ ajalta 13.1.2010–19.9.2011

⁴⁸ Keskustelun avaimet-malli otettiin käyttöön hankkeen aikana yhteistyössä seutukunnan nuorisotoimen kanssa. Arviointitilaisuuksia järjestettiin Pyhtäällä, Kotkassa, Haminassa ja Virolahti-Miehikkälässä. Lisätietoja menetelmästä: www.valtikka.fi/menetelmaopas

Kuvio 9. Toimintaan osallistumisen vaikutukset lasten ja nuorten hyvinvointiin

Kyselyn lopussa lapsella tai nuorella oli mahdollisuus arvioida kuluneen viikon tyytyväisyyttä elämäänsä asteikolla 1=erittäin tyytymätön....10=erittäin tyytyväinen.⁴⁹ Keskiarvoksi muodostui 7,5. Tytöt olivat jonkun verran tyytymättömämpiä elämäntilanteeseensa kuin pojat. Iällä ei ollut merkitystä tyytyväisyyden kokemuksiin.

Kyselyyn oli kokeiluluontoisesti liitetty mukaan kysymyspatteristo, joka mittaa lapsen ja nuoren itsetuntoa. Kyseessä on standardimittari: Rosenberg Self-esteem Scale (RSE), jota on käytetty useassa tutkimuksessa mm koululaisten itsetunnon tutkimisessa.⁵⁰ Mittari sisältää kymmenen väittämää, johon vastataan asteikolla 1-4⁵¹. Kaikkien vastanneiden itsetunto keskiarvona oli 2,5⁵². Tutkittaessa tarkemmin vastauksia hajonta oli suuri, joten voidaan todeta, että vastaajien kokemukset omasta itsetunnosta vaihteli hyvinkin paljon. Noin 10 % vastaajista oli jättänyt vastaamatta kysymyksiin. ”Tyhmiä kysymyksiä – en ymmärtänyt” oli useamman vastaamatta jättäneen nuoren kommentti. Tarkasteltaessa ikää, sukupuolta ja asuinalueita suhteessa itsetuntoon merkittäviä eroja ei ollut havaittavissa. Tällä tavalla käytettynä mittari tuottaa yleistietoa nuorten kokemasta itsetunnon asteesta. Ennen-jälkeen asetelmassa käytettävänä mittari tuottaisi monen muun standardimittarin tavoin tietoa muutoksista, esim. onko nuoren itsetunto muuttunut palveluun osallistumisen aikana.

Vanhemmat

Vanhempien palaute jakaantuu pääosin viidelle hankkeelle⁵³. Vastaajista 77 % oli naisia ikähaarukasta 26–41-v. Vanhemmat olivat osallistuneet keskusteluihin (26 %) työntekijöiden kanssa, erilaisiin perhe- ja verkostotapaamisiin (56 %) sekä ryhmätoimintoihin. 94 % vanhemmista koki tullessa kuulluksi. 80 % vanhemmista koki voineensa vaikuttaa oman palvelun muotoutumi-

⁴⁹ Kysymystä käytetään myös Jerin tutkimuksessa.

⁵⁰ Corcoran & Fischer (2000)

⁵¹ Lickertin asteikko; täysin samaa mieltä, osittain samaa mieltä, osittain eri mieltä, täysin eri mieltä.

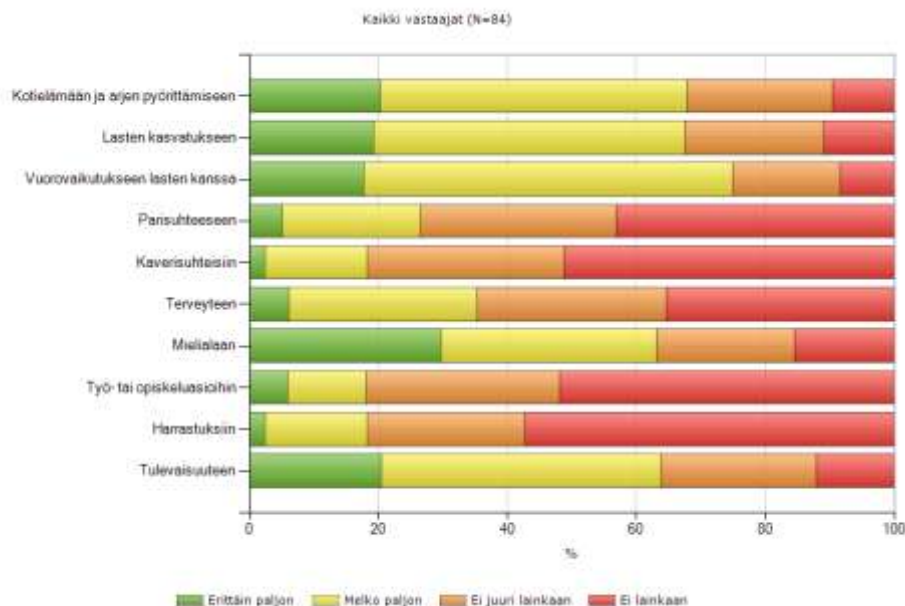
⁵² Negatiiviset muuttujat käännetty.

⁵³ Etelä Kymenlaakson perhepalveluverkosto, Vahvuutta perheelle, Vinssi, Noste, Omin Jaloin.

seen. 20 % koki, että eivät ole voineet vaikuttaa. *”Missä niihin on päässyt vaikuttamaan?”* oli useamman vanhemman kommentti. Kommentti antaa ymmärtää, että kehittämishankkeissa ei ehkä ole riittävästi rakenteita vaikuttamiselle, tai vanhemmat eivät tiedä niistä. Kaikki vanhemmat eivät myöskään halua tai jaksa vaikuttaa. Vajaa puolet vanhemmista⁵⁴ koki haluavansa vaikuttaa esimerkiksi: *”kertomalla omia mielipiteitä ja haluja ja toiveita”, ”neuvolakäynneillä kyseltäisi mitä vanhemmat toivovat”, ”postikyselyillä”, ”kuntalaisena ja mahdollisena asiakkaana testaamassa palveluja”.*

Vanhemmat arvioivat toiminnan vaikutuksia (kuvio 10) oman elämänsä seuraaviin osa-alueisiin: kotielämään ja arjen pyörittämiseen, lasten kasvatukseen, vuorovaikutukseen lasten kanssa, parisuhteeseen, kaverisuhteisiin, terveyteen, mielialaan, työ- tai opiskeluasioihin, harrastuksiin ja tulevaisuuteen. Eniten toiminnalla on ollut vaikutuksia vuorovaikutukseen lasten kanssa, lasten kasvatukseen, kotielämään, mielialaan ja tulevaisuuteen. Vähiten vaikutuksia koettiin olleen kaverisuhteisiin, työ- ja opiskeluasioihin, harrastuksiin ja parisuhteeseen. Myös tässä vanhempien suorina palautteena nousevat samansuuntaiset hyvinvoinnin osatekijät esille kuin aikaisemmassa kappaleessa.

Kuvio 10. Toimintaan osallistumisen vaikutukset vanhempien hyvinvointiin

Vanhemmat saivat myös arvioida tyytyväisyytään elämään samalla kysymyksellä kuin lapset ja nuoret. Vanhempien tyytyväisyyden tason keskiarvo oli 6,2 eli hieman heikompi kuin lapsilla ja nuorilla.

Molempien kyselyjen vastaukset ovat hyvin positiivisia. Varsinaista negatiivista palauteta tai suoraa tyytymättömyyttä ei vastauksista löytynyt. Yllättävää ehkä on, että toiminta vaikuttaa niinkin voimakkaasti sekä lasten ja nuorten kuin vanhempien mielialaan. Toisaalta erilaisten työmenetelmien oletetaankin tuovan voimaantumisen kokemuksia usealla eri hyvinvoinnin ulottuvuudella.

⁵⁴ Halua vaikuttaa palvelun muotoutumiseen 48 % - ei halua vaikuttaa 52 %.

8 Osallisuus – kuulemista vai matkalla kohti toimijuutta?

”Vaikuttaminen on mielestäni tärkeää iästä huolimatta, mutta monien mielestä nyky-yhteiskunnassa ei pysty vaikuttamaan paitsi jos on joku todella vaikutusvaltainen henkilö.”⁵⁵

Lapsen ääni- kehittämisohjelman päätavoite sisälsi ajatuksen lasten, nuorten ja perheiden osallisuuden edistämisestä. Ohjelmakauden ajan osallisuus käsitteenä on herättänyt monenlaisia mielipiteitä. Kuten aikaisemmassa luvussa todettiin, lapset, nuoret ja vanhemmat ovat tulleet kuuluksi ja ovat jossain määrin voineet osallistua oman palvelunsa tai asiansa suunnitteluun ja arviointiin. Voidaan todeta, että toimintamalleja kehittäessä lapsilähtöisyys tai asiakaslähtöisyys on toteutunut.

Ohjelmatasolla tai hanketasolla osallisuuden sisältöjä tai tavoitteita ei ole tarkemmin määritelty, jonka vuoksi osallisuuden arviointi on haasteellista. Laajasti ymmärrettyä osallisuudessa on kyse siitä, miten lapsi, nuori tai vanhempi voi liittyä yhteisöön, kuulua yhteisöön ja vaikuttaa yhteisöön. Osallisuuden kokemus sinänsä on syvällistä, voimaannuttavaa ja identiteettiä rakentavaa jäsenyyttä yhteisöissä. Tällaisissa kohtaamisissa ja vuorovaikutustilanteissa syntyy erilaisia yhteisiä toimintaideoita ja muutostarpeita, yhteistä vastuuta ja vaikuttamista sekä varsinaista yhdessä tekemistä. Osallisuus on tällöin omaehtoista ja aktiivista mukana oloa.⁵⁶ Lapsen osallisuudessa on kyse siitä⁵⁷, miten lapsi tai vanhempi itse voi olla mukana määrittämässä, toteuttamassa ja arvioimassa sitä työtä, jota hänen etunsa turvaamiseksi tehdään. Lapsen ja nuoren identiteetin kehittymisen kannalta nähdään tärkeäksi, että hänelle annetaan mahdollisuus olla osallisena ja mukana asioidensa käsittelyssä sekä sosiaaliseen ympäristöön kuuluvien yhteisöjen elämään (perhe, suku, asuinalue, palvelut). Eri lainsäädännöt⁵⁸ velvoittavat julkisen sektorin toimijoita ottamaan huomioon lasten, nuorten ja vanhempien mielipiteitä omissa asiakasprosesseissaan sekä laajemmin kunnan toimintojen suunnittelussa, arvioinnissa ja päätöksenteossa.

Kehittämistyössä osallisille lapsille, nuorille ja vanhemmille on oltava rehellinen. Heille tulisi kertoa kertomaan, minkälaisiin vaikutuksiin erilaisilla vaikuttamisen ja kehittämisen malleilla pyritään ja miksi heidän mielipidettään arvostetaan ja tarvitaan. Osallisuuden eettiseksi lähtökohdaksi tulisi ottaa ajatus siitä, että nuoret tai vanhemmat toimivat yhteistyössä yhdenvertaisina jäseninä ja että roolit ja vastuut on jaettu. Tällöin voidaan nuorten ja vanhempien kuulemisen sijaan puhua heidän toimijuudesta.⁵⁹ Kiilin⁶⁰ mukaan usein kehittämishankkeissa lapset ja nuoret ovat toiminnoissa mukana, mutta mahdollisuutta ei usein anneta vaikuttamiselle. Lapset ja nuoret joutuvat sovittamaan omaa toimintaansa olemassa oleviin toimintakäytäntöihin.

⁵⁵ Nuoren palaute, www.lapsenaani.fi

⁵⁶ Halttunen-Sommardahl (2007)

⁵⁷ ks. esim Bardy (2009)

⁵⁸ Lastensuojelulaki, Nuorisolaki, Kuntalaki, Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista, YK:n lasten oikeuksien sopimus jne

⁵⁹ Turkia (2010)

⁶⁰ Kiili (2011)

Kehittämisohjelman osallisuuden rakentumista on matkan varrella tarkasteltu ohjelmatasolla kahdesta näkökulmasta: ⁶¹

Ensimmäinen näkökulma on lasten, nuorten ja vanhempien osallistuminen omien asioidensa ja palvelujensa suunnitteluun, saamiseen ja arviointiin (*osahankkeen asiakasprosessi*). Osallisuuden toteutuminen asiakasprosessin osalta koostuu useasta eri ulottuvuudesta. Varsin hyvä jaottelu osallisuuden rakentumisesta *omaan asiakasprosessiin* on Nigel Thomasin (2002) ajatuksiin perustuva jaottelu⁶²:

- mahdollisuus valita osallistuuko toimintaan vai ei
- mahdollisuus saada tietoa
- mahdollisuus vaikuttaa omaan prosessiin
- mahdollisuus ilmaista itseään
- mahdollisuus saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen
- mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin

Ohjelmassa tehtyjen seurantakyselyjen mukaan toiminnan edetessä palautteen kerääminen ja erityisesti sen hyödyntäminen on lisääntynyt. Palaute on hanketyöntekijöiden näkemyksen mukaan vaikuttanut yhä voimakkaammin toimintamallien kehittymiseen. Tarkasteltaessa asiakastyötä tekeviä hankkeita yllämainituista ulottuvuuksista ainakin viisi ensimmäistä on toteutunut kaikissa osahankkeissa hyvin. Se, missä määrin lapsella, nuorella tai vanhemmalla on ollut mahdollisuutta itsenäisiin päätöksiin koskien omaa palveluaan, ei ole ollut mahdollista arvioida.

Hanketyöntekijät ovat kuvanneet näkökulmaa seuraavasti: *”nuoria ja vanhempia kuullaan suullisesti tiiviissä asiakastyössä, he osallistuvat oman palvelunsa sekä ryhmätoimintojen suunnitteluun. Asiakassuhteessa tapahtuva vuorovaikutus on tärkein osallisuuden muoto. Jos nuori tai vanhempi ei sanallisesti pysty ilmaisemaan tarpeitaan, häntä lähestytään toiminnan, läsnäolon ja havainnoinnin kautta”* sekä *”nuorten ja perheiden kanssa tavattaessa toiminta lähtee heidän tarpeistaan, joten heidän niissä esittämänsä toiveet muokkaavat interventiota vastaamaan ajankohtaisia tarpeita”*.

Toinen näkökulma on lasten, nuorten ja vanhempien osallistuminen palvelujen (*hanketoimintojen*) suunnitteluun, kehittämiseen ja arviointiin. Osallistumista toimintojen suunnitteluun, kehittämiseen ja arviointiin voidaan tarkastella Harry Shierin (2001) ajatuksiin perustuvan jaottelun kautta⁶³:

- lapsia, nuoria ja vanhempia kuunnellaan
- tuetaan heitä mielipiteiden ilmaisemisessa
- näkemykset otetaan huomioon
- lapset, nuoret ja vanhemmat otetaan mukaan päätöksentekoon
- lasten, nuorten ja vanhempien kanssa jaetaan valtaa ja vastuuta

⁶¹ Cowden&Singh (2007)

⁶² ks. myös Muukkonen (2008) , Oranen (2007), Hotari ym (2009)

⁶³ ks. myös Hotari ym (2009)

Se, että lapsia, nuoria ja vanhempia olisi systemaattisesti otettu mukaan toimintamallien suunnitteluun, kehittämiseen ja arviointiin ei ole tämän ohjelmakauden aikana täysin toteutunut. Vaikkakin toiminta on lapsilähtöistä ja palautetta haetaan aktiivisesti, osallistumisen ja vuorovai-
kutusten tavat ja muodot ovat usein olleet etukäteen määriteltyjä – tai rakenteita ei ole mahdol-
listettu aidolle osallistumiselle ja vaikuttamiselle. Yllämainituista ulottuvuuksista osahankkeissa
on toteutunut kolme ensimmäistä. Asiakasprosessien lisäksi tätä osallisuuden näkökulmaa on
yritetty toteuttaa mm: perheille järjestettäviä ideointipalavereita, hakemalla tietoa lapsilta, nuo-
rilta ja vanhemmilta erilaisiin opinnäytetöihin, päättäjäfoorumeita, osallistettu vanhempia ja
nuoria koulutustilaisuuksiin, ottamalla vanhempia mukaan projektiryhmiin, hakemalla nuorten
kokemuksia ja mielipiteitä esim. Puimala-menetelmällä⁶⁴ ja Keskustelun avain menetelmällä⁶⁵.

Lasten, nuorten ja vanhempien osallisuuden vahvistaminen toimintojen suunnittelun, kehittämi-
sen ja arvioinnin näkökulmasta määräaikaissa kehittämishjelmassa onkin mielenkiintoinen
kysymys. Tuleeko sitä tehdä vai ei? Pitäisikö kehittämishjelma ennemminkin vahvistaa kuntien
ja peruspalvelujen osallistamiskäytäntöjä? Hotari ym⁶⁶ toteavat, että lasten osallisuutta pyritään
toteuttamaan tällä hetkellä monimutkaisissa ja ristiriitaisissa vallankäytön verkostoissa. Vaikutta-
jina ovat vanhempia, asiantuntijoita ja muita henkilöitä erilaisine intresseineen. Jotta lasten osal-
lisuus toteutuisi lapsen asemaa tiedon tuottajana ja tiedon vastaanottajana tulisi vahvistaa.

Toisaalta useat tutkimukset erityisesti Britanniassa⁶⁷ osoittavat, että osallistuminen palvelujen
suunnitteluun, kehittämiseen ja arviointiin tuottavat seuraavanlaisia hyötyjä lapsille ja nuorille:
oppivat uusia taitoja ja saavat kokemuksia, itsevarmuus kehittyy, tarjoutuu mahdollisuus vaikut-
taa päätöksentekoon asioissa jotka koskevat heidän elämänsä, on mahdollisuus vaikut-
taa/kehittää sosiaalisia verkostoja, tuntee itsensä arvostetuksi ja voimaantunee sekä saada
syvempää ymmärrystä siitä, miten organisaatiot ja poliittinen päätöksenteko toimii. Myös orga-
nisaatio, hanke tai toimijat hyötyvät useimmiten lasten ja nuorten osallistamisesta. Useimmiten
palvelut muokkautuvat vastaamaan lasten ja nuorten tarpeita paremmin, palvelujen saatavuus
paranee ja palvelut muuttuvat tehokkaimmiksi.

9 Kehittämisohjelman vaikutukset kuntien palvelurakenteisiin ja työn- tekijöiden hyvinvointiosaamiseen

9.1 Ammattilaisten osaamisen kohentaminen lasten ja nuorten hyvinvointi- työssä

Uudenlaisia lapsia, nuoria ja vanhempia tukevia toimintamalleja kehittämällä on yritetty vaikut-
taa kuntien palvelurakenteisiin. Hankkeiden kehittämistoiminnot täydentävät kuntien tämän
hetkisiä lasten, nuorten ja vanhempien palveluissa olevia ”aukkokohtia”. Ohjelmatyön kehittä-
mistoimenpiteet ovat Lapsen ääni-ohjelman tavoitteiden lisäksi vahvasti sidoksissa valtakunnalli-

⁶⁴ Espoon kaupungin ja Jeri hankkeen yhteistyönä.

⁶⁵ Etelä Kymenlaakson perhepalveluverkosto

⁶⁶ Hotari ym (2009)

⁶⁷ Wright (2006)

seen Kaste- ohjelman tavoitteisiin⁶⁸ – eli ”käynnistetään muutosprosesseja” uudistamaan lasten, nuorten ja lapsiperheiden palveluja, vahvistetaan toimijoiden yhteistyötä nivomalla yhteen ehkäiseviä ja korjaavia palveluja yli sektorirajojen, luodaan rakenteita ja toimintamalleja lasten ja nuorten peruspalvelujen ja erityispalvelujen välille sekä viedään palvelut lasten, nuorten ja perheiden kehitysympäristöihin.

Kehittämishojelman neljäs työote⁶⁹ on kohdentunut pääsääntöisesti palvelurakenteisiin, joissa on kehitetty ammattilaisten osaamista lasten, nuorten ja perheiden kanssa tehtävässä työssä⁷⁰. Kehitystavoitteen toteuttamiseksi osahankkeet ovat järjestäneet erilaisia monitoimijaisia verkostoja, kehittämissyömiä, suunnittelukokouksia ja koulutuksia sekä pilotoineet lasten hyvinvointitiedon keruumalleja. Kustannusvaikutusten selvittäminen on myös ollut työn kohteena (kuvio 11).

Pääkaupunkiseudun lastensuojeluyksiköissä oman työn kehittämisen rakenne on Kehran tuella valmistunut. Kehra on mahdollistanut lastensuojelutyöntekijöiden osallistumisen oman työn kehittämiseen. Työntekijöiden ajattelu ja suhtautuminen kehittämiseen on muuttunut myönteisemmäksi. Kehittäminen on koettu hyödylliseksi ja työhyvinvointi on jossain määrin lisääntynyt. Kehittämistyön ansioista esimerkiksi lastensuojelun asiakassuunnitelmat ovat muuttuneet tasalautisemmiksi. Asiakasosallisuuteen panostaminen on synnyttänyt työvälineitä helpottamaan arki työtä ja asiakkaiden mukaan ottamista ja kuulemista. Asiakasprosessit ovat selkeämpiä ja avoimempia ja toimintakäytännöistä on sovittu esim. päihdehuollon kanssa ja perheväkivaltatilanteiden selvittämisessä. Lastensuojelun Praksis on kouluttanut 80 käytännönopettajaa ja lastensuojelun työharjoittelussa on hankekauden aikana ollut 140 opiskelijaa. Työntekijöiden ja johdon asenteet harjoittelijoiden suhteen ovat muuttuneet myönteisemmiksi ja joissakin yksiköissä työ käytännöt ovat muuttuneet praksistyön ansiosta. Lastensuojelun opetus ja käytännön harjoittelu on muokkautunut opiskelijoille toimivaksi kokonaisuudeksi.

VKK-metron tulos näkyy niin ikään valmistuneena kehittämisen rakenteena. Rakenteet on luotu kehittäväälle työotteelle varhaiskasvatukseen, jonka seurauksena kehittämissyö on yksinkertaistunut ja sen merkitys on vahvistunut. Mukana olleiden työntekijöiden tietoisuus omasta työstä on kasvanut ja on opittu paremmin refleктоimaan omia työkäytäntöjä. Hankkeen tuottama selvitys lasten osallisuudesta on edistänyt huomattavasti osallisuuskäytäntöjen pohtimista.

Kehikon verkosto-osaajien koordinaatio on siirtymässä kuntien tai kuntayhtymien omaksi toiminnaksi ja siten rakenteeltaan pysyväksi. Verkostomenetelmien osaajia koulutetaan jatkossa enemmän ja kuntien johto on valinnut koulutukseen osallistujat siten, että heillä olisi jatkossa aito mahdollisuus tehdä verkostotyötä osana omaa työtään. Avoimen varhaiskasvatuksen kehittämisessä on syntynyt kehittämistoiminnan rakenne ja kehittämissyötä varten on valittu alueelliset ohjaussyömiä, joiden tehtävät on määritelty. Kokoamalla ja kartoittamalla avoimen varhaiskasvatuksen palveluita on saatu selville millä alueilla palveluita on tarjolla ja mistä palveluita puuttuu. Kehikko on onnistunut ”ulkopuolisena” neutraalina alueellisena hanketoimijana koamaan kunta- ja seututasolla eri organisaatioita yhteistyöhön, esimerkkinä kuntien, järjestöjen ja seurakuntien yhteisyö avoimen varhaiskasvatuksen kehittämisessä. Eri toimijat ovat herän-

⁶⁸ www.stm.fi

⁶⁹ Tulosten arviointi perustuu hanketyöntekijöiden haastatteluihin, toiminnan seurantaraportteihin sekä osahankkeiden omaan dokumenttiaineistoon.

⁷⁰ Muissakin työotteiden osahankkeissa on järjestetty koulutusta ja perustettu verkostoja osana kehittämissyötä.

neet huomaamaan, että lasten ja nuorten parissa tehtävään työhön ja palvelujen kehittämiseen tarvitaan myös kuntarajojen yli menevää ja laajemman alueen toimijoita kokoavaa työtä. Kehikon käynnistämien Mie ite – ryhmien vanhempien palaute on ollut erittäin myönteistä. Heidän kokemuksensa mukaan heidän vanhemmuutensa vahvistui ja mm. vuorovaikutus lapsen kanssa on aiempaa myönteisempää.

Ulapan keskeisenä tuloksena voidaan pitää kuntien lisääntyneitä kiinnostusta hyödyntää hankkeen tuottamia tiedonkeruun malleja ja selvityksiä. Tuotettu tieto on osassa kunnissa otettu osaksi päätöksentekoprosessia, eli selvityksiä ja raportteja on käsitelty johtoryhmissä ja lautakunnissa. Tiedon tuottamisella ja erityisesti Lastensuojelun tila 2009 ja 2010⁷¹-selvityksillä voidaan arvioida olleen iso merkitys Länsi- ja Keski-Uudenmaan lapsi- ja perhepalveluiden kehittämisen tueksi.

Kuvio 11. Työotteen⁷² tuotokset hyvinvointipalvelujen edistämiseksi

Työotteen positiivisena muutosmekanismina on toiminut kaikkien neljän osahankkeen aikaisempaan kehittämiseen perustuva työskentely. Hankkeiden hallinnollinen liittäminen osaamiskeskusten työhön on vahvistanut kehittämisverkostojen tuloksellisuutta sekä mahdollistanut kehittämistyön jatkuvuuden. Tietoon ja tutkimusnäyttöön perustuva kehittäminen on saanut lisävoimia aktiivisella yliopistoyhteistyöllä. *Haasteena* kaikille kehittämisverkostoille on edelleen kehittämistoiminnan vahvempi linkittäminen perustyöhön. Nykyisenä toimintamuotona verkostokehittäminen tässä mittakaavassa edellyttää todennäköisesti osaamiskeskusresursointia, koska kuntien sisällä ei näyttäisi olevan mahdollisuutta rakenteellista monitoimijaisia yli kuntarajojen ulottuvia kehittämisrakenteita tässä mittakaavassa.

⁷¹ Sisältävät Länsi- ja Keski-Uudenmaan kuntien lastensuojelun asiakasmääriä ja kustannuksia kuntien antamien tietojen perusteella.

⁷² Kehrä, Kehikko, Ulappa, VKK-metro

9.2 Monitoimijuus, moniammatillisuus ja verkostot kehittämistyön edistäjinä

Moniammatillisella tai monitoimijaisella yhteistyöllä viitataan eri ammattikuntien yhteistyöhön, jossa pyritään tietojen, taitojen ja kokemusten jakamisella jonkin yhteisen päämäärän saavuttamiseen. Sillä viitataan ylipäättään laajaan toimijoiden joukkoon, jossa eri ammatteja edustavat ihmiset tavalla tai toisella ottavat toisensa huomioon ja kohtaavat toisiaan. Monitoimijaisella yhteistyöllä puolestaan voidaan ymmärtää toimintaa, johon osallistuu eri ammattilaisten lisäksi muitakin toimijoita.⁷³

Lapsen ääni - kehittämisohjelman yhtenä perusolettamuksena on, että monitoimijaisella ja moniammatillisella verkostomaisella yhteistyöllä parannetaan lasten, nuorten ja perheiden olosuhteita. Vuonna 2008 voimaan tullut uusi lastensuojelulaki ohjaa eri hallintokuntia moniammatilliseen yhteistoimintaan ja yhteistyöhön. Uudistuneen lain periaatteet näkyvät myös Lapsen ääni-ohjelman kehittämistoimenpiteissä. Katsotaan, että hyvinvointia edistävien palvelujen kehittämisessä on välttämätöntä, että palveluntuottajat toimivat moniammatillisessa ja laaja-alaisessa yhteistyössä keskenään.⁷⁴ Kuitenkaan moniammatillinen työote ei ole vielä kovin laajasti juurtunut kuntien palvelurakenteisiin. Erilaiset monitoimijaiset yhteistyöryhmät tai jonkin asian ympärille muodostetut verkostot näyttäisivät sen sijaan lisääntyvän. Esimerkiksi kuntien lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmat⁷⁵ rakennetaan monen eri hallintokunnan (ja joskus järjestöjen) yhteistoimesta. Tulevaisuudessa tämä kenties ohjaakin työtä enemmän moniammatilliseen ja monitoimijaiseen suuntaan. Fokusryhmähaastatteluissa keväällä 2010 pohdittiin hanketyöntekijöiden kanssa moniammatillisuutta ja monitoimijaisuutta.⁷⁶ Moniammatillinen työote on toteutunut työntekijöiden määrittelemänä niissä hankkeissa, joissa erilaisista koulutustaustoista ja ammasteista tulevat henkilöt yhdistyvät tiimeiksi. Nämä osahankkeet ovat Vinssi, Noste, Vahvuutta perheelle, Jeri ja Rajan lapset. Moniammatilliseen tiimiin kuuluu vaihtelevissa kokoonpanoissa eri ammattilaisia, kuten sosiaalityöntekijä tai -ohjaaja, lääkäri, psykologi, toimintaterapeutti, psykiatrinen sairaanhoitaja, nuorisotyöntekijä ja koulun sosiaaliohjaaja. Näissä hankkeissa ajatellaan moniammatillisen työotteen tuovan rikkaamman tiedontuotantoprosessin, joka auttaa kyseistä lasta ja nuorta selviytymään arjestaan paremmin.

Monitoimijainen työote nähtiin väljemmäksi ja laajemmaksi lähestymistavaksi kuin moniammatillinen. Monitoimijaisen työotteen kehittyminen tapahtuu parhaimmillaan usealla eri toiminnan tasolla ja tarkoittaa sitä, että myös lapset, nuoret tai vanhemmat ovat mukana oman asiantuntemuksensa kanssa. Monitoimijainen työote näkyy osahankkeiden ohjausvälineinä siten, että projektiryhmissä on henkilöitä eri hallintokunnista ja eri ammasteista ja ryhmän tehtävänä on suunnitella, arvioida ja kohdentaa monitoimijaista kehittämistyötä. Toiminnan tasolla (pilotit/osahankkeet) on myös monitoimijaisia suunnitteluryhmiä, joissa ainakin Helsingin ja Espoon Tukevasti alkuun ryhmissä on vanhempia mukaan. Kouluissa tehtävässä merkkarityössä olemassa olevat oppilashuoltoryhmät ja niihin osallistuminen ovat konkreettista monitoimijaista yhteistyötä.

⁷³ Määttä (2007)

⁷⁴ Halme (2010)

⁷⁵ Lastensuojelulaki 12 §

⁷⁶ www.lapsenaani.fi ; Lapsen ääni – kehittämisohjelman väliarviointi 8.11.2010.

Eri sektoreiden välinen yhteistyö lasten, nuorten ja perheiden asioissa tuottaa hanketyöntekijöiden mielestä oikeanlaista tukea erityisesti lasten, nuorten ja vanhempien omiin kehitysympäristöihin vietyinä. Eri ammattilaisten läsnäolo palavereissa tai auttamistilanteissa pitäisi aina harkita ja pohtia erikseen, lapsen iän tai perheen tilannetta huomioiden. Monitoimijainen tai moniammatillinen yhteistyö helpottaa avun saamista matalammalla kynnyksellä. Näin ollen yhteistyö on merkittävä edistävä tekijä hyvinvointivaikutusten syntymisessä.

Kehittämishojelman aikana on perustettu n. 106 erilaista verkostoa Etelä-Suomen alueella. Suurin osa (82 %) on perustettu hankeajan tuki- ja kehittämisverkostoiksi. Loput on tarkoitettu pysyviksi toimintamuodoiksi ohjelman päättymisen jälkeen. Useimmiten verkoston tehtävänä on ollut tiedon jakaminen, välittäminen ja yhteisen kehittämissuunnan löytäminen. Lähes kaikki hankkeet arvioivat, että verkostoyhteistyö on edistänyt kehittämistyötä paljon tai melko paljon (taulukko 5). Yhteistyöryhmät ja verkostot ovat lähteneet toimimaan yhteisen asian ympärille. Verkostojen toimivuus on kuitenkin pitkälle ollut kiinni siitä, että hanketyöntekijät ovat mahdollistaneet niiden syntymisen sekä huolehtineet työskentelyn etenemisestä.

Taulukko 5. Osahankkeiden arviot verkostojen toimivuudesta

	Keskiarvo kaikki vastaajat 03_10 N=14	Keskiarvo kaikki vastaajat 10_10 N=19	Keskiarvo kaikki vastaajat 03_11 N=19
Verkoston tavoitteet on määritelty	3,4	3,4	3,3
Verkoston tehtävät on määritelty	3,3	3,3	3,3
Verkoston työskentelytavoista on sovittu	3,1	3,4	3,2
Verkostojen kokoaminen oli helppoa	3,2	3,1	2,9
Verkoston jäsenet ovat motivoituneita verkostotyöhön	3,4	3,4	3,2
Verkoston jäsenillä on eriäviä näkemyksiä verkostotyön sisällöistä	2,4	2,3	2,3
KAIKKI	3,1	3,2	3

Arviointiasteikko: 1=täysin eri mieltä, 2=osittain eri mieltä, 3= osittain samaa mieltä, 4=täysin samaa mieltä
N= hankkeiden lukumäärä. Seuranta-aika 1.10.2009-31.3.2011.

Seurantakyselyn perusteella hanketyöntekijät ovat arvioineet kolmena eri kertana verkostojen toimivuuden olevan hyvää. Osahankkeiden sisällä on toki erilaisia verkostoja, joista jotkut toimivat paremmin kuin toiset. Jos verkostoille on määritelty riittävän konkreettinen tehtävä johon osalliset sitoutuvat, työ on edistynyt.

9.3 Oppimisen arviointi kehittämisohjelman viimeisenä toimintavuonna

Lapsen ääni - kehittämisohjelman yhtenä tavoitteena on ollut koulutusten keinoin lisätä Etelä-Suomen lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointityössä olevien ammattilaisten osaamista ja asiantuntijuutta. Ohjelmassa on järjestetty eri tason koulutuksia tavoitteiden edistämiseksi ja ammattilaisten oppimisen lisäämiseksi. Ohjelmakauden aikana koulutuksiin on osallistunut arviolta 10.000 Etelä-Suomen alueen toimijaa kunnista, järjestöistä, seurakunnista ja oppilaitoksista. Koulutusten pääasialliset teemat ovat olleet: dialogisuus ja verkostotyö, osallisuus, moniammatillisuus/monitoimijaisuus ja sen johtaminen, psykiatristen ja mielialahäiriöiden tunteminen sekä osahankkeiden tai alueelliset kohdennetut menetelmäkoulutukset⁷⁷. Vaikuttava koulutus voidaan ajatella tarjoavan ammattilaisille sellaisia valmiuksia, joita he tarvitsevat kehittääkseen omaa toimintaansa.

Koulutuksen arvioinnissa voidaan soveltaa monta eri näkökulmaa. Osahankkeissa on kerätty laajasti palautetta (reaktiivista palautetta) järjestetyistä koulutustilaisuuksista ja palautteet ovat olleet pääosin positiivisia. Ohjelmatason oppimisen arviointikysymyksillä pyrittiin arvioimaan muutoksia oppimisessa sekä onko oppimia asioita voinut soveltaa omassa työssään. Kysely suunniteltiin kehittämisohjelman ohjausryhmän toimeksiannosta ja se toteutettiin⁷⁸ keväällä 2011. Kysely ohjeistettiin siten, että se lähetetään kaikille keväen 2011 aikana koulutuksiin osallistuneille. Kyselyyn sisällytettiin Lapsen ääni kehittämisohjelman tavoitteiden kannalta tärkeitä teemoja. 10 osahanketta⁷⁹ toteuttivat kyselyn ja raportoivat tuloksiaan elokuun 2011 loppuun mennessä. Kyselyyn vastasi yhteensä 525 henkilöä 107 eri koulutustilaisuudesta. Tuloksia on teemojen osalta raportoitu keskiarvojen muutoksina⁸⁰ ja täydennettynä joiltakin osin avovastauksilla.

Keskiarvojen perusteella näkyy, että vastaajien arvio omasta osaamisestaan on ollut aika hyvällä tasolla jo ennen koulutuksia. Kaikki vastaajat kuitenkin arvioivat koulutuksen vaikuttaneet positiivisesti omaan osaamiseen kyselyn kaikkien teemojen osalta.

Vastaajat kokivat ymmärryksensä ja tiedon tason lisääntyneen lasten, nuorten ja vanhempien hyvinvointiin liittyvistä tekijöistä. Vastaajien mielestä koulutukset olivat lisänneet tietoisuutta omaa työtä ohjaavista teorialähtökohdista, lisännyt menetelmäosaamista ja kehittävää työotetta. Vastaajat kokivat, että ovat jossain määrin voineet soveltaa oppimaansa omassa työssä. Lapsen ääni - kehittämisohjelman yhtenä keskeisenä tavoitteena on edistää monitoimijaista, dialogista ja verkostoituvaa työotetta lapsia, nuoria ja perheitä osallistavalla tavalla. Vastaajat kokivat osaamisensa lisääntyneen myös näiden teemojen osalta. Hankekohtaisesti tarkasteltuna⁸¹ eniten oppimishyötyä tuottaneet osahankkeet ovat Etelä-Kymenlaakson perhepalveluverkosto, Vahvuutta perheelle (jossa vain 4 vastaajaa), Tukevasti alkuun Espoon osahanke ja VKK-metro. Erot ovat tosin pienet.

⁷⁷ Esim. Kouvolan Lapset puheeksi menetelmä.

⁷⁸ Suunnitteluryhmä: Merja Salmi, Sosiaalitaito/ohjausryhmän puheenjohtaja, Päivi Kaski – Kehikko, Annukka Paasivirta – Kehrä, Mia Montonen – Sabir sekä Stina Högnabba. Kyselyä kommentoivat useat osahankkeet.

⁷⁹ Tukevasti alkuun (Helsinki, Espoo ja Vantaa), VKK-metro, Kehrä, Kehikko, Vahvuutta perheelle, Kouvolan perhepalveluverkosto, Etelä-Kymenlaakson perhepalveluverkosto, Vespa, Sabir, Rajan lapset ja nuoret. Ulappa hanke lähetti myös kyselyn mutta pienen vastauslukumäärän johdosta tuloksia ei ole raportoitu.

⁸⁰ ks. Liite 11.

⁸¹ Luokiteltu teemakohtaisesti kolme parasta keskiarvomutosta.

Kyselyn avovastauksista nousi vastaavia kokemuksia: lapsilähtöisyys on lisääntynyt, rohkeus yhteistyöhön ja dialogiin eri asiantuntijoiden ja perheiden kanssa lisääntynyt. Seuraavat kommentit⁸² puhuvat puolestaan.

”Kiinnitän entistä enemmän huomiota siihen, miten lasta voi tukea omassa päiväkotiryhmässä, tarjota onnistumisen kokemuksia, olla aidosti kuunteleva ja välittävä aikuinen”

”Tiedostan paremmin, mikä merkitys on lapsen eri kehitysvaiheilla sekä niiden aikaisilla tapahtumilla. Ymmärrän paremmin, että lapsi, nuori ja perhe ovat asiantuntijoita omissa asioissaan ja asioiden puheeksi ottamisesta on tullut helpompaa”

”Olen saanut uusia näkökulmia aiheeseen ja vahvistusta tiedoilleni”

”Osaan katsoa asioita laaja-alaisemmin ja hahmotan asioita paremmin”

”Olen rohkaistunut käyttämään enemmän toisten työntekijöiden asiantuntijuutta ja verkostomenetelmiä”

”Oman työn reflektointi vahvistunut”

”Huomioin lapsen näkökulmaa paremmin”

9.4 Mitä onnistuttiin siirtämään kunnan toiminnaksi?

Toimintamallien siirtäminen kunnan toiminnaksi voidaan pitää yhtenä ohjelman onnistumisen kriteerinä. Kaikissa osahankkeissa on tehty työtä kehitettyjen toimintamallien juurruttamiseksi. Osa kehittämistyöstä on kuitenkin ollut luonteeltaan aikaa vievää ja uusien käytänteiden kehittäminen, tutkiminen ja arvioiminen eivät ole näin lyhyessä ajassa onnistuneet. Suurin osa näiden osahankkeiden kehittämistyöstä jatkuu Lapsen ääni 2 - kehittämisohjelmassa. Osahankkeiden toimintamalleja (siinä määrin kun ovat valmiita) on kuvattu syyskuussa 2011 ilmestyneessä verkkojulkaisussa⁸³. Tämän lisäksi toimintamalleja on lähdetty kuvaamaan ja tuotteistamaan THL:n tuottaman REAtyökalun⁸⁴ avulla.

Työmallien levittämisessä on hyödynnetty koulutuksia, tiedotusta ja olemassa olevia verkostoja. Osahankkeiden projekti- ja tukiryhmät ovat myös jossain määrin osallistuneet mallien juurruttamissuunnitelmiin. Hanketyöntekijät ovat pyrkineet aktiivisesti vaikuttamaan johtoon ja poliittisiin päättäjiin tuomalla näkyväksi kehittämistyönsä hyvinvointivaikutuksia lasten, nuorten ja vanhempien näkökulmasta.

Mikään osahanke tai kehittämistyö ei toteudu tyhjiössä. Toimintaympäristön tilanne tai muutokset saattavat olla ratkaisevia tekijöitä toimintamallien juurruttamisen hetkenä. Kehittämisohjelman ajan osahankkeet ovat kiinnittäneet tähän huomiota arvioimalla toimintaympäristön tuottamia mahdollisuuksia tai uhkia kehittämistyölle. Kaiken kaikkiaan näkyy se, että kuntien kiristyvä taloustilanne vaikuttaa ratkaisevasti mallien käyttöönottoon. Kehittämisohjelmassa ei ole verrattu uusia toimintamalleja jo olemassa oleviin kuntien tarjoamiin työskentelymalleihin, joka osaltaan vaikeuttaa johdon päätöksentekoa uusien toimintakäytänteiden käyttöönotosta. Osa-

⁸² Lainauksia osahankkeiden raportoinneista.

⁸³ www.lapsenaani.fi

⁸⁴ www.innokyla.fi/pilotointi/

hankkeiden toimintamalleista ei toistaiseksi ole tuotettu juurikaan kustannusanalyyssejä, joka myös ratkaisevasti vaikuttaa käyttöönottoon. Jossain määrin työkäytäntöjen siirtämiseen vaikuttaa perustyöntekijöiden vaihtuvuus ja esimerkiksi lastensuojelutyöntekijöiden jatkuvasti kasvavat asiakasmäärät. Alueittain tarkasteltuna erityisesti Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveyspiirin (Ek-sote) muodostaminen kehittämisohjelman aikana on jossain määrin hidastanut prosesseja.

Kehittämisellä on myös nähty useita mahdollisuuksia ja hyviä puolia. Yhteistyön tekeminen ja liittyminen osaksi kuntien lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmatyötä on selkeästi edistänyt monen hankkeen kehittämistyön tuttuutta ja sitä kautta mahdollista siirtymistä perustyöhön. Usean osahankkeen uudenlainen työskentelytapa esimerkkinä liikkuminen lasten, nuorten ja perheiden kasvuympäristöissä sekä verkostomainen ja dialoginen työote on saanut hyvää palautetta kunnan perustyöstä. Kuntien työntekijöiden kiinnostus, innostus ja motivaatio (kaikilla ei ole hankeväsymystä) useimmiten myös edistää uusien ajatusten ja työkäytänteiden levittämistä.

Tällä hetkellä kuntien perustoiminnoiksi siirtyviä toimintamallia on useita (kuvio 12). **Länsi- ja Keski-Uudellamaalla** Omin Jaloin hankkeen kehittämä tilanearviotyömalli otetaan käyttöön osana Lohjan kaupungin nuorisotoimen tehtäväkuvaa. Malli on kirjattu osaksi kaupungin palveluvalikoimaa. Vahvuutta perheelle toimintamalli saatiin hankeaikana kehitettyä valmiiksi. Toimintamallin keskeisimpiä ideoita on psykiatrisen osaamisen lisääminen lastensuojelutyön tueksi. Tätä ajatusta hyödynnetään jossain määrin kunnissa, vaikka malli ei sellaisenaan siirrykään. Ulappa hankkeessa tuotettu selvitys⁸⁵ Länsi- ja Keski-Uudenmaan kuntien lastensuojelun tilasta jatkuu osana osaamiskeskuksen (Sosiaalitalo) työtä.

Kaakkois-Suomessa Kouvolassa ja Lappeenrannassa psyykkarityö/merkkarityö siirtyy osaksi työkäytäntöjä marraskuun 2011 alusta. Kunnissa on todettu, että työkäytännöillä kyetään toteuttamaan ennaltaehkäiseviä palveluja suhteellisen pienin kustannuksin koululaisille. Pilotoinnit ovat tuottaneet riittävän hyviä asiakastuloksia mallien käyttöönotolle ja ovat vakuuttaneet alueen päättäjiä. Kouvolan perhepalveluverkoston aikana käynnistetty lasten ja nuorten palveluiden monialainen ohjausryhmä on vakiinnuttanut toimintaansa. Verkoston tehtävänä on edistää alueen lasten ja perheiden palvelujen kehittämistä lastensuojelulain ja nuorisolain edellyttämällä tavalla.

Etelä-Kymenlaakson perhepalveluverkostossa kehitetty monitoimijainen perhevalmennus on siirtynyt Kotkan, Miehikkälän ja Vironlahden kuntien pysyväksi toiminnaksi. Hankkeen käynnistämä 4-vuotiaan lapsen laajassa terveystarkastuksessa tehtävä monitoimijainen yhteistyö on muotoutunut osaksi samojen kuntien työkäytäntöjä. Neuvolan ennaltaehkäisevä perhetyön työmalli on otettu osaksi Haminan kunnan toimintaa. Kehikon koordinoimista verkostoista kuntien toiminnoiksi on siirtynyt verkostomenetelmien asiantuntijaverkosto, alueelliset avoimen varhaiskasvatuksen ohjausryhmät sekä lastensuojelun edunvalvontaa kehittävä verkosto.

Pääkaupunkiseudun alueella lastensuojelun Praksis opetus- ja tutkimuslinikkaverkosto siirtyy osaksi pääkaupunkiseutujen kuntien ja yliopistojen perustoimintaa marraskuusta alkaen. Lapsen ääni koulussa hankkeessa mallinnetut sosionomiopiskelijoiden työharjoittelumallit jäävät osaksi koulujen ja Diakonia-ammattikorkeakoulun yhteistyötä. Sabir-hankkeen mallintamat dialogiset verkostokokouskäytännöt (inledande samarbetsmöten) on otettu osaksi pilottiyksikköjen toimin-

⁸⁵ 2009 ja 2010

taa. Tukevasti alkuun – vahvasti kasvuun Vantaan osahankkeen kehittämä monitoimijainen perhevalmennus on myös kaupunkitasolla otettu käyttöön. Tukevasti alkuun Espoon osahankkeen kehittämät nivelvaiheen toimintamallit on jo kaupungin päätöksellä osittain otettu käyttöön. Espoon kaupunki jatkaa Tukevasti verkossa hankkeen toimintaa ostamalla edelleen palvelusetelitä kuntalaisten verkkokysymisen mahdollistamiseksi. Hyve 4 hankkeen kehittämä varhaiskasvatuksen ja neuvolan 4-vuotiaan lapsen terveystarkastusmalli otetaan käyttöön Helsingissä marraskuun alusta ja Espoossa ja Vantaalla myöhemmin. Jeri hankkeen osalta toimintamallit ovat siirtymässä osittain perustoimintaan. HYKS:n nuorisopsykiatria on uudistamassa organisaatioitaan avoimitoitteisemmaksi ja nuorisopsykiatria aloittaa Jeri-tyyppisen verkostotyön omana toimintana sekä Espoon Jorvin sairaalan että Vantaan Peijaksen sairaalan⁸⁶ alueilla.

Kuvio 12. Kuntiin siirtyneet toimintamallit alueittain lokakuussa 2011

Kaakkois-Suomi (8 työmallia)	Länsi- ja Keski-Uusimaa (2 työmallia)	Pääkaupunkiseutu (8 työmallia)
<ul style="list-style-type: none"> •Lappeenrannan merkkarityö •Kouvolan psyykkarityö •Kouvolan lasten ja nuorten monialainen ohjausryhmä •Kotkan, Miehikkälän ja Vironlahden monitoimijainen perhevalmennus •Kotkan, Miehikkälän ja Vironlahden monitoimijainen yhteistyömalli 4-vuotiaan lapsen terveystarkastuksessa •Haminan neuvolan ennaltaehkäisevän perhetyön malli •Seudullinen verkostomenetelmien asiantuntijaverkosto •Seudulliset avoimen varhaiskasvatuksen ohjausryhmät 	<ul style="list-style-type: none"> •Omin Jaloin, nuorisotyön tilannearviomalli •Alueen lastensuojelun asiakasmäärien ja kustannusten tiedonkeruumallit 	<ul style="list-style-type: none"> •Lastensuojelun Praksis •Sosionomiopiskelijoiden kouluissa tehtävät työharjoittelumallit •Vantaan monitoimijainen perhevalmennus •Espoon nivelvaiheen ryhmätoiminnot •Tukevasti verkossa, Vastaamopalvelu •Varhaiskasvatuksen ja neuvolan 4-vuotiaan lapsen terveystarkastusmalli •Sabir; verkostokokouskäytännöt pilottiyksiköihin •Jerin - työote: mielenterveyshäiriöiden riskissä olevien nuorten kehitysympäristöihin vietävä tuki

Toimintamallien hyvä ja systemaattinen levittäminen edellyttää hanketyöntekijöiltä tiivistä yhteistyötä kuntien päättäjiin. Kehitetyistä toimintamalleista ja niiden vaikutuksista pitää olla riittävän hyvää ja luotettavaa tietoa. THL:n juuri julkaiseman tutkimuksen mukaan⁸⁷ toimialajohtajat⁸⁸ käyttävät useimmiten kunnan omaa tilastotuotantoa ja työntekijöiden palautteita päätök-

⁸⁶ Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri.

⁸⁷ Perälä & Halme ym. (2011)

⁸⁸ 490 kuntien sosiaali-, terveys- ja opetustoimialaa koskevaa vastausta. Kysely lähetettiin 996 toimialajohtajalle 332 kuntaan.

senteon tukena. Kunnan taloudellinen tilanne ja ylimmän johdon näkemykset vaikuttavat ratkaisevasti lasten ja perheiden palvelujen suunnittelussa. Vain harva tukeutuu tutkimus- ja arviointitietoon tai lapsiperheiltä kerättyyn kokemustietoon. Tutkimustulos tuottaa erityisen haasteen Lapsen ääni tyyppiselle kehittämisohjelmalle. Miten tuottaa kuntapäätäjille riittävän luotettavaa tietoa toimintamallien vaikuttavuudesta?

10 Lopuksi

”Pitkällä tähtäimellä kriittisen – ja osallistavan – arvioinnin tuloksena voi olla selkeitä tietoja kehittämistyön kokonaisvaltaisista vaikutuksista, mikäli työntekijät (sekä johto ja päättäjät) oppivat kehittämään työssä tapahtuvaa tavoitteenasettelua, tiedonkeruuta ja analysointia sekä suuntamaan toimintaansa tuotetun tiedon avulla. Tiedon hyödyntäminen edellyttää uudistusmyönteistä toimintaympäristöä”.⁸⁹

Lapsen ääni-kehittämisohjelman loppuarvioinnin päätavoitteena on ollut tarkastella eri toimintamallien vaikutuksia lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointiin. Toisena tarkastelukriteerinä on ollut kehitettyjen toimintamallien siirtyminen osaksi kuntien perustoimintaa.

Laajan kehittämisohjelman sisäinen arviointiprosessi on ollut työläs, haastava ja erittäin innostava. Arviointia on pitkin matkaa tehty systemaattisella tavalla arviointitutkimuksen periaatteita noudattaen. Lähestymistavalla on pyritty lisäämään tuotetun tiedon luotettavuutta ja hyödynnettävyyttä.

Ohjelma-arvioinnissa käytetty arviointitieto on pääosin osahankkeiden itse tuottamaa ja sitä on kerätty eri kyselyin sekä haastatteluin. Ohjelma-arvioinnin tiedonkeruuseen ja analysointiin on muodostettu erilaisia seurantaindikaattoreita kehittämisprosessin arviointiin sekä asiakas- ja palvelurakennetulojen seuraamiseen. Hyvinvointivaikutusten paikantamiseen on työkaluna käytetty ohjelmataason sekä osahankkeiden omia tuottamia loogisia malleja. Tämä tarkoittaa, että on teorialähtöisesti hanketyöntekijöiden kanssa ohjelman alussa tehty oletuksia siitä, minkälaiset toimintamallit tuottavat tulosta sekä minkälaisia tuloksia oletetaan syntyvän. Arviointi- ja kehittämistyön aikana on pyritty kausaalisen päättelyn avulla löytämään hyvinvointivaikutuksia sekä osoittamaan mitkä tekijät ovat edesauttaneet tulosten syntymistä. Osahankkeiden tulos- ja vaikutustietojen keruu on painottunut ohjelman loppupäähän ja tiedonkeruu on pääosin kohdistunut lasten, nuorten ja vanhempien kokemaan toimintojen hyödyllisyyteen, kuulluksi tulemiseen kokemuksiin sekä avun ja tuen oikea-aikaiseen kohdentumiseen.

Arvioinnin luotettavuutta on varmistettu kuvailemalla aineiston keruutapoja ja analyysimenetelmiä. Tiedon keruu, kohdentaminen ja analysointi ovat tapahtuneet tieteellisiä tutkimusperinteitä ja eettisyyttä noudattaen. Esimerkiksi tavoitteiden arviointikyselyä on testattu useassa hankkeessa ennen Lapsen ääntä ja itsearviointiin perustuva useasti toistettava tiedonkeruu muodostuu luotettavaksi kun työntekijät oppivat sitä käyttämään itsereflektiivisesti. Ohjelmataason asiakaskyselyt, oppimisen kysely sekä ohjaus- ja tukiryhmäkyselyt on toistettu kahteen ker-

⁸⁹ Kivipelto (2006)

taan samansisältöisinä ja analysoitu meta-arvioinnin näkökulmasta katsoen hyvinvointi- ja osallisuuden muutoksia sekä toimintamallien siirtymisiä onnistumisen kriteereinä. Hyvinvointivaikutusten tiedonkeruu ja analysointi oli kaikkein haasteellisinta. Tiedon esittäminen keskiarvomuu- toksina voidaan pitää alustavana yrityksenä tuottaa kvantitatiivista indikaattoreihin perustuvaa muutostietoa ohjelmatasolla. Tämän tiedon luotettavuutta heikentää jossain määrin se seikka, että kaikki hankkeet eivät perustelleet arvioitaan kyselyissä riittävästi. Aineistoa on kuitenkin täydennetty laadullisella tiedolla, joten kaiken kaikkiaan voidaan pitää syntyneitä tietoa yleisellä tasolla varsin luotettavana. Kerätty aineisto on vastannut arviointikysymyksiin yleisellä tasolla. Ohjelma-arvioinnin tarkoituksena ei ole ollut tuottaa kovin yksityiskohtaista tietoa osahankkeiden lapsista, nuorista tai vanhemmista.

Pääosa tiedontuotannosta on korostanut eri osahankkeiden toimintojen onnistumisia, eli niitä hyviä vaikutuksia, joita toimintaan osallistuneet lapset, nuoret, vanhemmat, työntekijät jne. ovat kokeneet. Ohjelma-arvioinnin puutteena on ollut kehitettyjen toimintamallien systemaattinen vertailu kuntien nykyisiin palvelukäytäntöihin. Puutteena on myös se, että ohjelma-arvioinnin avulla ei ole onnistuttu tuottamaan riittävästi tietoa siitä, miksi kaikki pilotointeihin osallistuneet lapset, nuoret ja vanhemmat eivät ole hyötynneet tai motivoituneet osallistumaan tarjottuihin tukimahdollisuuksiin. Eli kysymys siitä, mikä kohderyhmä hyöttyisi eniten kehitetyistä toimintamalleista jäi valitettavasti vastaamattomaksi kysymykseksi.

Kaste politiikkaohjelman⁹⁰ tavoitteena on, että kuntalaisten osallisuus lisääntyy ja syrjäytyminen vähenee, hyvinvointi ja terveys lisääntyvät, hyvinvointi- ja terveyserot kaventuvat ja palveluiden laatu, vaikuttavuus ja saatavuus paranevat. Lasten, nuorten ja lapsiperheiden palveluja pyritään uudistamaan kokonaisuutena siten, että perustasolla kehitetään ja nivotaan yhteen kehitystä tukevat, ongelmia ja häiriöitä ehkäisevät ja korjaavat palvelut yli nykyisten sektorirajojen, erityispalveluja kehitetään tukemaan peruspalveluja erilaisilla toimintavaihtoehdoilla ja tuodaan palvelut suoraan lasten ja nuorten kehitysympäristöihin (koti, päivähoito, koulu, vapaa-ajan toiminta). Etelä-Suomen Kaste ohjelmien yhtenä painopistealueena vuosille 2009–2013 on lasten ja perheiden palveluiden kehittyminen.⁹¹

Lapsen ääni-kehittämisohjelma on isona kokonaisuutena ollut mukana *käynnistämässä Etelä-Suomen alueen lasten ja nuorten palvelujen kokonaisuudistusta*. Ohjelmassa on ollut mukana laajoja toimijaverkostoja, joissa dialogista ja monitoimijaista työtapaa on kehitetty. Kehittämisohjelman hallinnointi ja sisällöllinen johtaminen on ollut haasteellista. Hanketyöntekijöiden ja projektinjohdon näkemyksen mukaan ohjelmaan kuulumisen on vahvistanut oman alueen kehittämistyötä ja tuottanut vertaistukea ja uutta tietoa. Kehittämisohjelman ohjausryhmä ja projektiryhmä ovat osaltaan mahdollisuuksien mukaan linjanneet osahankkeissa tehtävää kehittämistyötä. Ohjelman laajuuden vuoksi ohjausryhmän rooli varsinaisena päätöksentekokoelimenä on jäänyt suhteellisen pieneksi. Osahankkeet ovat haastaneet laajan toimijajoukon mukaan kehittämään ja ohjaamaan kuntakohtaista kehittämistyötä. Näihin ryhmiin ovat kuuluneet lasten- ja nuorten palvelujen parissa työskentelevät työntekijät, asiantuntijat, johto ja eri kumppanit. Nämä tukiryhmät ovat jossain määrin kyenneet vaikuttamaan esim. toimintamallien siirtymiseen kuntien käytännöiksi. Hanketyöntekijöiden ja tukiryhmien käsityksen mukaan projektiorganisaation ja kehittämistyön johtamiseen tulisi jatkossa kiinnittää enemmän huomiota.

⁹⁰ ks. www.stm.fi ; Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma KASTE 2008–2011

⁹¹ www.espoo.fi/hankkeet/?path=1;28;29;1047;1098;47897;109828

Lapsen-ääni kehittämisohjelma on kahden vuoden ajan *kehittänyt* toimintamalleja 33 Etelä-Suomen kunnan alueella yhteistyössä oppilaitosten, järjestöjen ja jossain määrin ohjelmassa osallisena olleiden lasten, nuorten ja vanhempien kanssa. Osahankkeiden toimintamallien pilotoointeihin on *osallistunut* arviolta 7 300 lasta ja nuorta sekä 9 200 vanhempaa. Toimintamalleja on kehitetty ja *pilotoitu* arviolta 280 eri toimintayksikössä. Pääosa pilotointiyksiköistä ovat olleet päiväkodit ja ala-asteen koulut. Kehitetyissä toimintamalleissa näkyy Kaste politiikkaohjelman ideologiset tavoitteet: *lapsilähtöisyys, dialogisuus, monitoimijaisuus sekä kehittämistoimenpiteiden toteutus lasten ja perheiden omissa kasvuympäristöissä*. Toimintamallien kehittämisessä on huomioitu aikaisempien hankkeiden hyviä tuloksia sekä aihepiirin kotimaista ja kansainvälistä tutkimus- ja arviointitietoa.

Kehittämisohjelman *tavoitteet* ovat ohjelmakaudella toteutuneet lähes kokonaan. Osahankekohtaisten tavoitteiden etenemistä on edistänyt toimivat yhteistyösuhteet kuntiin ja yhteistyökumppaneihin, osahankkeen henkilöstön korkea motivaatio ja lapsilta, nuorilta ja perheiltä tullut positiivinen kokemuspalaute. Hidastavina tekijöinä ovat olleet kuntien toimintaympäristön muutokset, monitoimijaisen johtamisen ja yhteistyön monimutkaisuus ja lyhyt kehittämis aika suhteessa laajoihin tavoitteisiin.

Ohjelmaston *hyvinvointivaikutukset* lasten ja nuorten osalta näkyvät kohentuneena mielialana, parantuneena itsetuntona, koulunkäynnin parempana sujumisena, vähentyneinä kiusaamiskokemuksina, siirtymävaiheiden helpottumisena (esim. ala-asteelta ylä-asteelle), vuorovaikutustaitojen paranemisena, terveys- ja ruokailutottumusten paranemisena ja päihteiden käytön vähenemisenä. Vanhempien hyvinvointivaikutukset näkyvät voimistuneena vanhemmuutena. Vanhemmat kokevat tulleen aidosti kuulluiksi ja ovat saaneet tietoa ja tukea lasten kasvatukseen ja vuorovaikutustaitojen kehittymiseen. Vaikutusten syntymistä ovat edistäneet erityisesti riittävä ja tiivis aika tapaamisiin, mahdollisuus nopeaan reagointiin ja puuttumiseen lapsen ja nuoren omassa kehitysympäristössä, dialogisuus ja kuunteleminen, vertaistuki sekä vuorovaikutukselliset ja luottamukselliset suhteet työntekijöiden ja asiakkaiden välillä. Kehitetyt toimintamallit perustuvat monitoimijaiseen työskentelyotteeseen ja tämän toteuttaminen yli sektorirajojen on jossain määrin hidastanut hyvinvointivaikutusten syntymistä. Toimivan verkoston muodostaminen lasten ja nuorten sekä vanhempien asioiden ympärille on ollut yllättävän hidasta.

Lasten, nuorten ja perheiden *osallisuuden muotoja* on ohjelmakauden ajan etsitty ja kehitetty. Kaikissa osahankkeissa on toteutunut lasten, nuorten ja vanhempien kuuleminen ja mielipiteiden huomioon ottaminen. Heidän antamat palautteet ovat merkittävässä määrin vaikuttaneet toimintamallien muotoutumiseen ja muokkaamiseen. Lasten, nuorten ja vanhempien osallistaminen toimintamallien suunnitteluun, kehittämiseen ja arviointiin on vielä alkutekijöissään. Se, että lapset, nuoret ja vanhemmat olisivat olleet mukana hanketyössä toimijoina tuoden oman kokemustietonsa palvelujen kehittämisen käyttöön, on mahdollistettu vain muutamassa hankkeessa.

Ohjelmassa kehitetyt *kehittämisrakenteet, hyvinvointi- ja kustannustiedon keruumallit*, lasten- ja nuorten palveluja kehittävät *paikalliset ohjausryhmät ja verkostot* ovat toteuttaneet Kaste ohjelman muutosprosessien käynnistämistavoitetta. Näiden avulla kunnissa on lisätty tietoa ja osaamista lasten, nuorten ja vanhempien hyvinvoinnin tilasta sekä edesautettu palvelujen kehittymistä tuomalla dialogisia, lapsilähtöisiä ja osallisuuden tulokulmia työhön. Kehittämisohjelman laaja perustyöntekijöiden, asiantuntijoiden ja johdon kouluttaminen näkyy osaamisen lisääntymisenä. *Koulutuksiin* osallistuneilta on tullut pääosin positiivista palautetta ja esim. oppimisen

arviointikyselyyn vastanneet kokivat ymmärryksensä ja tiedon tason lisääntyneen lasten, nuorten ja vanhempien hyvinvointiin liittyvistä tekijöistä. Koulutukset ovat edistäneet menetelmäosaamista, kehittävää työtettä ja verkostotyöskentelyä. Opittuja asioita on voitu soveltaa omassa työssä ja koulutukseen osallistujat kokivat lapsilähtöisen ajattelutavan lisääntyneen sekä rohkeus yhteistyöhön ja dialogiin eri asiantuntijoiden ja perheiden kanssa lisääntyneen. Näitä muutoksia oppimisessa (joskin oppimisen arviointi tavoitti vain otoksena pienen osan koulutettavista) voidaan pitää merkityksellisinä askelina Etelä-Suomen alueen toimijoiden keskuudessa.

Kehittämishjelman aikana kaikki osahankkeet saavat toimintamallinsa valmiiksi. Osa hankkeiden kuvauksista on tätä raporttia kirjoittaessa vielä kesken, mutta ne valmistuvat kuitenkin aikataulun mukaan lokakuun 2011 loppuun mennessä. Lokakuun alun tilanteen mukaan jo tässä vaiheessa on onnistuttu juurruttamaan ja siirtämään osa toimintamalleista kuntien palvelujen piiriin. *Kaiken kaikkiaan 18 eri toimintamallia on kehittämishjelman aikana onnistuttu siirtämään kuntien toiminnaksi.* Osa näistä on lasten, nuorten ja vanhempien kanssa tehtäviä toimintamalleja ja osa on erilaisia kehittämisverkostoja ja palveluja ohjaavia ohjausryhmiä. Juurruttamiseen on vaikuttanut eri kuntien toimintaympäristön muutokset, jotka näkyvät erityisesti Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystieteiden uudelleenorganisoinnissa ohjelmakauden ajan. Kuntien heikkenevä taloustilanne ja työntekijöiden vaihtuvuus luonnollisesti myös vaikuttavat juurruttamiseen. Muiden valmistuvien toimintamallien juurruttaminen ja levittäminen jatkuu Lapsen ääni 2-kehittämishjelmassa.

11 Johtopäätökset ja suositukset

Kehittämishjelman ohjausryhmä kokoontui 13.10.2011 pohtimaan tehdyn arvioinnin tuottamia hyötyjä ja johtopäätöksiä. Kaikki ohjausryhmän jäsenet eivät olleet läsnä, mutta heillä on ollut mahdollisuus kommentoida tehtyjä johtopäätöksiä ja niistä syntyneitä suosituksia sähköisesti kokouksen jälkeen.

Johtopäätös 1. Arviointiasetelma.

Kehittämishjelman arviointiasetelma sisäisenä arviointina on uudenlainen avaus kehittämistyön arviointiin. Käytetty arviointiasetelma on tuottanut ohjelmataason tietoa lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnista ja osallisuudesta. Tietoa on syntynyt kehittämisprosesseista, yhteistyöstä, verkostoitumisesta, tuotoksista, koulutuksista, oppimisesta ja jossain määrin kuntien hyödyistä. Tiedontuotanto on ollut laajaa ja kaikkea tuotettua tietoa ei ole ohjelmakauden aikana ehditty hyödyntämään. Hanketyöntekijöiden arviointiosaamista on ohjelmakauden aikana kyetty lisäämään. Arviointi on tuottanut tietoa kehittämisprosessien suuntaamiselle ja toiminut yhtenä ohjelmaa ohjaavana välineenä. Arviointiasetelman puutteena on ollut se, että tietoa ei ole tuotettu kuntapäätäjien näkökulmasta. Kehitettyjä toimintamalleja ei ole vertailtu kuntien olemassa oleviin palveluihin tai tuotettu kustannusvaikuttavuusnäkökulmia. Riittävää yhteistyötä STM:n tilaamaan ulkoisen arvioinnin tekijöihin ei ole syntynyt, jonka vuoksi kuntanäkökulma on jäänyt puutteelliseksi.

Ohjelmaston tiedonkeruuvälineet ovat olleet yhdenmukaisia ja systemaattisia. Kokonaisarviointia on kuitenkin vaikeuttanut se, että jokainen osahanke on käyttänyt omassa tiedonkeruussaan erilaisia lomakkeita ja tiedonkeruutapoja. Tämä on jossain määrin heikentänyt kokonaisarvioinnin luotettavuutta.

➤ **Suosituks**

- Arviointitiedon hyödyntämistä varmistetaan siten, että ohjelman ohjausryhmän jäsenet sekä osahankkeiden tuki- ja ohjausryhmät esittelevät arviointituloksia omissa kunnissaan sekä tärkeille sidosryhmille. Kuntatasolla tulee tehdä johtopäätöksiä Lapsen ääni – kehittämisohjelman vaikutuksista.
- Lapsen ääni 2-ohjelmassa hyödynnetään arviointiasetelmasta opittuja asioita ja kevennetään arviointia.
- Osahankekohtaisia arviointi-, tutkimus- ja loppuraportteja hyödynnetään järjestelmällisesti käynnistäessä Lapsen ääni 2-ohjelmaa.
- Lapsen ääni 2-ohjelmassa yhtenäistetään osahankekohtaiset tiedonkeruuvälineet.
- Loppuarvioinnin tuloksia tulee suhteuttaa ja verrata STM:n tilaamaan ulkoiseen arviointiin sen valmistuttua.

Johtopäätös 2. Ohjelman johtaminen ja tukirakenteet

Ohjelman sisällöllinen johtaminen yli kuntarajojen on ollut haastavaa. Keskitetyn hallinnon ja arvioinnin tuki osahankkeille on parantunut hankkeen edetessä. Ohjaus- ja tukiryhmien panostus kehittämistyöhön vaihtelee alueittain. Tukiryhmien kokoonpanot ovat olleet hallintokeskeisiä ja järjestöjen ja oppilaitosten edustajat vähemmistössä. Kohderyhmäedustusta on ollut vain yhdessä projektiryhmässä.

Laajan ohjelman kokouskäytännöt ovat olleet työläitä ja aikaa vieviä (pitkät matkat). Kokemus vertaiskehittämisestä ja yhteenkuuluvuuden tunne hanketyöntekijöiden kesken on ohjelman edetessä lisääntynyt.

➤ **Suosituks**

- Keskitetyn hallinnon, ohjausryhmän, tukiryhmien ja kuntapäätäjien yhteistyötä ja yhteisjohtamista lisätään.
- Lapsen ääni 2-ohjelmassa kiinnitetään huomiota ohjausrakenteisiin, jotta ne eivät muodostu liian raskaiksi.
- Keskitetty hallinto varmistaa jatkossa, että osahankkeiden vastuuhenkilöillä on tarvittava osaaminen talouden ja seurannan raporttien tuottamista varten.
- Osahankekohtaisia tukiryhmiä muodostetaan vain silloin kuin se on ehdottomasti tarpeen. Osahankekohtainen tuki ja ohjaus tulisi mahdollisuuksien mukaan kytkeä osaksi kuntien olemassa olevia johto- ja yhteistyöryhmiä.
- Osahankekohtaisiin ohjaus- ja tukijärjestelmiin tulisi harkiten ottaa mukaan tarpeelliset sidosryhmät; järjestöt, oppilaitokset ja kokemusasiiantuntijat.

Johtopäätös 3. Tavoitteiden eteneminen

Tavoitteet ovat edenneet odotetusti. Hankkeiden puolivuositain tekemä itsearviointi on tuottanut hyvää ja luotettavaa tietoa.

➤ Suositukset

- Lapsen ääni 2-ohjelmassa jatketaan tavoitteiden seuraamista osahankekohtaisella kyselyllä ja itsearvioinnilla. Kyselyyn sisällytetään määrällisten tietojen seuraaminen; lasten ja vanhempien lukumäärät, koulutettavien lukumäärät, verkostojen lukumäärät, pilottiyksiköiden lukumäärät jne.
- Jatkossa jokainen osahanke tarkentaa tavoitteitaan riittävän konkreettiseksi ja mitattaviksi asioiksi. Tavoitteita voi muuttaa tarvittaessa kehittämistyön edetessä.

Johtopäätös 4. Hyvinvointivaikutukset ja osallisuus

Ohjelma-arviointi on kyennyt tuottamaan suhteellisen vähän tietoa lasten, nuorten ja vanhempien hyvinvoinnin muutoksista suhteessa koko ohjelman asiakasmääriin. Sekä laadullisen että määrällisen tiedon yhdistäminen tuottaa monipuolisempaa tietoa tulosten paikantamiselle. Kahden vuoden kehittämis aika on kuitenkin lyhyt todentamaan pysyvämpiä hyvinvoinnin muutoksia. Asiakastietoa on pääosin kerätty koetusta hyödystä, kuulluksi tulemisesta ja yleensä tyytyväisyydestä, jotka indikaattoreina mittaavat enemmänkin kehittämisprosessia kuin varsinaisia työn vaikutuksia lasten, nuorten ja vanhempien arjen ja hyvinvoinnin muutoksiin.

Ohjelman arviointisuunnitelman mukaan oli tarkoitus tuottaa tarkempaa prosentuaalista tietoa⁹² voimaantumisen ja osallisuuden kokemuksista. Tätä tietoa ei tämän ohjelma-arvioinnin perusteella kuitenkaan kyetty tuottamaan. Tähän vaikutti vahvasti osahankkeiden erilaiset tiedonkeruutavat ja sisällöt, joista tätä tietoa ei sitten kyetty tuottamaan tai perustelemaan. Tiedon tuottamiseen ja analysointiin vaikutti voimakkaasti osahankkeiden erilaiset näkemykset siitä mitä tarkoittaa hyvinvoinnin muutos ja mitä tarkoittaa osallisuuden lisääminen.

Lasten, nuorten ja vanhempien osallistaminen toimintamallien suunnitteluun, kehittämiseen ja arviointiin on ollut yllättävän vähäistä. Palautetta on toki käytetty mallien parantamiseen ja hanketyöntekijöiden näkemyksen mukaan palaute on myös vaikuttanut mallien muotoutumiseen. Lapsen ääni Internet-sivuilla olevaa palautelomaketta on käytetty yllättävän vähän. Ne osahankkeet, jotka ovat käyttäneet sitä aktiivisesti, ovat todenneet sen tuottavan hyvää ja tärkeää tietoa. Suurin osa osahankkeista ei ole halunneet käyttää tätä mahdollisuutta tai ovat muokanneet lomaketta erilaiseksi, jolloin vertailtavuus ohjelma-tasolla ei ole ollut mahdollista.

Toimintamallien ja työotteiden vaikutukset ovat syntyneet projektiympäristössä, jossa on ollut ulkopuolinen rahoitus ja mittavat resurssit. Dialogisuus, riittävä aika, luottamuksen syntyminen ja työn vieminen lasten, nuorten ja perheiden kehitysympäristöihin ovat edistäneet hyvinvointivaikutusten syntymistä tässä toimintaympäristössä. Toimintamallien vaikuttavuutta ja pidemmän aikavälin vaikutukset syntyvät silloin, kun malleja siirretään kuntien perustoimintaan ja arvioidaan siellä niiden toimintaedellytyksiä.

⁹² ks. Liiteosa 8 ja 9.

➤ **Suosituks**

- Jatkossa tulisi kysyä lapsilta, nuorilta ja vanhemmilta tarkempaa tietoa koetuista hyvinvoinnin eri osa-alueiden muutoksista. Useassa Lapsen ääni-kehittämishjelman osahankkeissa on kehitetty ja käytetty hyviä hyvinvoinnin seurantamittareita (esim. Jeri, Vinssi, Noste, Rajan lapset, Vahvuutta perheelle, Sabir).
- Hyvinvoinnin muutoksia tulisi kyetä osoittamaan suhteessa toimintamalliin, niin laadullisin kuin määrällisin mittarein. Ohjelmatason vaikutusten arviointi ja vertailtavuus eivät muutoin ole mahdollisia.
- Lasten, nuorten ja vanhempien kokemusasiantuntijuutta toimintamallien kehittämisessä ja arvioinnissa tulisi ehdottomasti lisätä.

Johtopäätös 5. Kuntien hyöty

Kahden vuoden kehittämistyön jälkeen 18 toimintamallia on saatu siirrettyä ainakin osittain kuntien perustoiminnaksi. Olisivatko mallit syntyneet ilman Lapsen ääni-kehittämishjelmaa? Jäävätkö ne elämään? Näihin kysymyksiin voidaan vastata jonkin ajan kuluttua ohjelman päättymisen jälkeen.

Ohjelman koulutustarjonta on ollut erittäin runsasta. Osahankkeet ovat keränneet palautetta tilaisuuksistaan ja palaute on ollut pääosin hyvää. Palautteet on kerätty erilaisilla lomakkeilla, joten suoria vertailuja ei ole osahankkeiden kesken voitu tehdä. Keväällä 2011 tehtiin kokeilu- luontoisesti oppimiseen liittyvä kysely koulutuksiin osallistujille. Kysely tuotti positiivista tulosta ja osallistujat ovat oppineet. Toisaalta kyselyyn vastanneet olivat arvioineet oman osaamisensa jo keskitasoa paremmaksi ja oppimisen muutokset olivat suhteellisen pieniä.

➤ **Suosituks**

- Koulutusten tarjoamista ja kohdentamista tulisi jatkossa miettiä erittäin tarkkaan. Pidemmät prosessikoulutukset saattaisivat tuottaa enemmän oppimishyötyjä kuin yksittäiset koulutustilaisuudet.
- Jatkossa tulisi tarkemmin selvittää kuntajohdon näkemyksiä toimintamallien tarpeellisuudesta, innovatiivisuudesta ja pysyvyydestä.

Johtopäätös 6. Ohjelmakehittämisen kokonaishyöty

Lapsen ääni-kehittämishjelman osahankkeissa on tehty hyvää ja laajaa kehittämistyötä KASTE ideologiaa noudattaen. Pilotoinneissa mukana olleet lapset, nuoret ja vanhemmat ovat arviointitiedon perusteella saaneet hyvää palvelua ja suurimmalta osalta olleet tyytyväisiä. Hanketyöntekijät ovat oppineet paljon ja osallistuneet aktiivisesti oman työn kriittisen reflektointiin ja tiedon tuottamiseen. Kehittämistyöllä on käynnistetty yllävalvontakuntainen kehittämistyö lasten, nuorten ja perheiden kehitysympäristöissä ja yhdessä tekeminen on mahdollistettu kehittämiskäytäntöjen puitteissa. Toimintaympäristössä tapahtuviin muutoksiin ei ole aina kyetty riittävän hyvin valmistautumaan. Näkökulmaa voidaan jatkossa tehostaa tekemällä tiiviimmin yhteistyötä kuntajohdon kanssa.

Yhdessä tekeminen Etelä-Suomen lasten, nuorten ja perheiden hyväksi on tullut näkyvämmäksi. Vertaiskehittäminen, yhdessä oppiminen ja arviointi ovat vieneet asioita eteenpäin. Erityisen onnistunutta on ollut dialoginen ja verkostomainen kehittäminen sekä kehitettyjen toimintamallien vieminen lasten, nuorten ja vanhempien kehitysympäristöihin. Haasteena on edelleen lasten, nuorten ja vanhempien äänen ja todellisten arjen ja hyvinvoinnin muutosten tavoittaminen. Kaiken kaikkiaan ohjausryhmä on tyytyväinen ohjelman tuottamiin tuloksiin ja vaikutuksiin.

Haluan kiittää kaikkia hanketyöntekijöitä aktiivisesta osallistumisesta arvioinnin eri vaiheisiin, aktiiviseen ja omatoimiseen tiedontuotantoon sekä osaavaan kriittiseen reflektointiin omista toimintakäytännöistään. Kiitokset kuuluvat myös niille lapsille, nuorille ja vanhemmille, jotka ovat antaneet suoraa palautetta kokemuksistaan ohjelman Internet-kyselyn kautta.

Arviointitulosten raportoiminen pitkin matkaa Etelä-Suomen aluejohdoryhmälle, Lapsen ääni ohjausryhmälle ja projektiryhmälle on auttanut tiedontuotannon ja analysoinnin kohdentamista. Kiitokset myös erikseen kootulle arvioinnin tukiryhmälle (Ilse Julkunen; Helsingin yliopisto, Janne Roininen; Aalto-yliopisto, Sakari Kainulainen; Diakoniamattikorkeakoulu ja Pertti Korteniemi; Helsingin sosiaalivirasto) ideoiden tuottamisesta ja raporttien kommentoinnista.

Projektinjohtaja Marja-Riitta Kilponen ansaitsee vielä ISOT KIITOKSET kannustavan ja innovatiivisen työskentelyilmapiirin luomiselle ja arviointityön mahdollistamiselle.

Stina Högnabba

12 Lähteet

- Aaltonen, Sanna & Heikkinen, Alpo (2009) Nuoret lastensuojelussa. Teoksessa Lastensuojelun ytimissä. Toim. Marjatta Bardy. Helsinki: Yliopistopaino.
- Argyris, Chris & Schön, Donald (1978) Organisational learning: A Theory of Action Perspective. Reading: Addison-Wesley.
- Bardy, M. toim. (2009) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Yliopistopaino.
- Bäcklund, Pia (2007) Tietämisen politiikka. Kokemuksellinen tieto kunnan hallinnassa. Helsingin kaupungin tietokeskus: Yliopistopaino
- Chen, Huey-Tsyh (2005) Practical Program Evaluation. Assessing and improving planning, implementation and effectiveness. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.
- Corcoran, Kevin & Fischer Joel (2000) Measures for Clinical Practice. A Sourcebook. Volume 1. Couples, Families, and children.
- Cowden, Stephen & Singh, Gurnam (2007) The "User": Friend, foe or fetish? A critical exploration of user involvement in health and social care. Critical Social policy vol 27:5-23. Sage Publications.
- Dahler-Larsen, Peter & Krogstrup, Hanne (2003) Nye Veje I Evaluering. Tanska. Systime.
- Flick, Uwe (2007) Managing Quality in Qualitative esearch. London: Sage Publications.
- Funnel, Sue C. & Rogers, Patricia J. (2011) Purposeful Program theory. Effectice use of theories of change and logic models. San Francisco: Jossey-Bass.
- Halttunen-Sommardahl (2007) Osallistavia menetelmiä ja rakenteita sosiaaliviraston työssä – opas sosiaaliviraston työntekijöille. Helsingin kaupunki. Sosiaalivirasto.
- Halme Nina ym (2010) Yhteistyöinterventioiden vaikuttavuus lapsiperhepalveluissa. Järjestelmällinen katsus. THL raportteja 10/2010.
- Hotari, Kaisa-Elina & Oranen, Mikko & Pösö, Tarja (2009) Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa Lastensuojelun ytimissä. Toim. Marjatta Bardy. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hämäläinen, Ulla & Kangas, Olli toim. (2010) Perhepiirissä. KELAn tutkimusosasto.
- Kiili, Johanna (2011) Lasten osallistuminen, kansalaisuus ja sukupolvisuhteiden hallinta. Teoksessa: Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta. Toim. Satka, Mirja & Alanen, Leena & Harrikari, Timo ja Pekkarinenm Elina. Vastapaino.
- Kivipelto, Minna (2006) Sosiaalityön kriittinen arviointi. Sosiaalityön kriittisen arvioinnin perustelut, teoriat ja menetelmät. Seinäjoen ammattikorkeakoulu
- Knowlton & Phillips (2009) The Logic Model Guidebook. Sage Publications.
- Maluccio, Anthony N. & Canali, Cincia & Vecchiato, Tiziano ym (2010) Improving Outcomes for Children and Families. Finding and using International Evidence. Child Welfare Outcomes. UK: Jessica Kingsley Publishers.
- Morgan, David (1997) Focus Groups as Qualitative Research. London: Sage Publications.
- Muukkonen, Tiina (2008) Suunnitelmallinen sosiaalityö lapsen kanssa. Soccan ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 17

Määttä, Mirja (2007) Yhteinen verkosto? Tutkimus nuorten syrjäytymistä ehkäisevistä poikkihallinnollisista ryhmis-
tä. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia nro 252.

Oranen, Mikko (2007) Mitä mieltä? Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. lastensuojelun kehittämisoh-
jelman osahankkeen raportti 31.1.2007. STM.

Patton, Michael Quinn (1997) Utilization-Focused Evaluation. The New Century Text. Thousands Oaks: Sage Publica-
tions.

Perälä, Marja-Leena & Halme, Nina & Hammar, Teija ja Nykänen, Sirpa (2011) Hajanaisia palveluja vai toimiva koko-
naisuus? Lasten ja perheiden palvelut toimialajohtajien näkökulmasta. THL 29/2011

Shier, Harry (2001) Pathways to participation: openings, opportunities and obligations. Children & Society 15/2, 107-
112.

Siitonen, Juha (1999) Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Oulu. Oulun yliopisto.

Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma KASTE 2008–2011. 03.06.2008. STM julkaisu 2008:6

Thomas, Nigel (2002) Children, Family and the State. Decision-making and Child participation. Bristol: The Policy
press.

Toikko, Timo & Rantanen, Teemu (2009) Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampereen yliopistopaino.

Turkia, Heini (2010) Nuorten kuulemisesta kohti nuorten toimijuutta. Nuoristotutkimuslehti 3/2010.

Wright, Polly et.al. (2006) The participation of children and young people in developing social care. SCIE: Participa-
tion practice Guide 06. www.scie.org.uk/publications/guides/guide11/files/guide11.pdf

www.espoo.fi/hankkeet/?path=1;28;29;1047;1098;47897;109828

www.innokylä/pilotointi

www.lapsenaani.fi

www.sotkanet.fi

www.stm.fi

www.thl.fi/kouluterveyskysely

www.valtikka.fi/menetelmaopas

Lapsen ääni –kehittämishjelma 2009 – 2011, loppuarviointi

Liite 31.10.2010

Toimintamallit, Tulokset, Taulukot ja Kuviot

1	Työmallit ja keskeisimmät tulokset	2
2	Arvio osahankkeiden tuloksista suhteessa luotuihin loogisiin malleihin	22
3	Toimintoihin osallistuneet ikäluokittain, työotteittain ja osahankkeittain 2009–2011	23
4	Osahankkeiden toimintojen vaikutus lapsiin ja nuoriin	24
5	Lasten ja nuorten lukumäärät, joiden tilanne on arvioitu parantuneen - osahankkeittain ja indikaattoreittain elokuussa 2011.	25
6	Osahankkeiden toimintojen vaikutus vanhempiin	26
7	Vanhempien lukumäärät, joiden tilanne on arvioitu parantuneen - osahankkeittain ja indikaattoreittain elokuussa 2011.	27
8	Voimaantumisen kokemukset lukumäärinä	28
9	Osallisuuden kokemukset lukumäärinä	28
10	Osahankkeiden ohjaus- ja tukiryhmien näkemykset keskiarvoina	29
11	Oppimisen arviointi kevät 2011, keskiarvon muutokset	30

1 Työmallit ja keskeisimmät tulokset

Seuraavassa on koonti osahankkeiden keskeisimmistä kehittämistoiminnoista⁹³ ja tuloksista työotteittain. Hankkeissa on moneenkin työotteeseen soveltuvia kehittämistoimintoja mutta tulosten tarkastelua varten on käytetty pääosin kuviossa 1 olevaa luokittelua.

Kuvio 1. Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia tukevat työtoteet ja osahankkeet

OSAHANKKEET:

5. Vinssi, Noste ja Omin jaloin
6. Tukevasti alkuun – vahvasti kasvuun, Lapsen ääni koulussa, Kouvolan perhepalveluverkosto, Rajan lapset (merkkaritoiminta)
7. Rajan lapset ja nuoret, Etelä-Kymenlaakson perhepalveluverkosto, Jeri, Vahvuutta perheelle (Lost-Karviainen), Sabir, Kirkkonummen Tukevasti, Vespa, Hyve4, Tukevasti verkossa
8. Kehrä, Ulappa, Kehikko, VKK-Metro

⁹³ lisätietoja toimintamalleista löytyy www.lapsenaani.fi: Kehittämisohjelman osahankkeiden toimintamallit 2009-2011.

1.1 Moniammatillinen intensiivimenetelmä lapsille ja nuorille

Työotteen toimintamalleja yhdistävät lastensuojeluasiakkuus tai tehty lastensuojeluilmoitus. Työmallit ovat osittain strukturoituja, ohjelmallisia ja perustuvat intensiiviseen systemaattiseen ajattelutapaan. Työmallien kehittämisessä on hyödynnetty aiemmin tehtyjä tutkimuksia ja selvityksiä sekä hyväksi havaittuja työkäytäntöjä. Kohderyhmänä on kehittämissivaiheessa ollut 324 nuorta, pääosin 12–15-vuotiaita, ja heidän vanhempiaan. Toimintamalleja on kehitetty nuorisotoimen Omin Jaloin – hankkeessa Lohjalla, Helsingin ja Espoon Vinssi hankkeessa sekä Hyvinkään Noste hankkeessa. Vinssin ja Nosteen työmallit sijoittuvat lastensuojelun korjaaviin ja tukeviin palveluihin ja Omin Jaloin toimintamalli on ennaltaehkäisevää lastensuojelua tilanteessa jossa lastensuojeluilmoitus on tehty.

Toimintamallien kuvaus

Vinssissä ja Nosteessa on mallinnettu intensiivimenetelmä lastensuojelun avohuollon asiakkaille. Mallin lähtökohdaksi on ohjelmallinen 6-12 kk kestävä tukijakso. Jakso sisältää selvittelyvaiheen (max 1kk), sitoutumisvaiheen (max 2kk), intensiivivaiheen (max 6 kk) sekä lopuksi siirtymävaiheen (max 2kk). Tavoitteena on jälkiseuranta 6 kuukautta ohjelman päättymisen jälkeen. Selvittelyvaihe sisältää nuoren tilanteeseen tutustumisen ja nuoren lähtökohdista tarvittavan tuen suunnittelun. Sitoutumisvaiheessa työskentelään nuoren ja vanhempien motivaatiota työskentelyyn. Intensiivivaiheessa toimintamuotoina ovat, yksilö-, perhe- ja ryhmätoiminnot. Intensiivivaiheessa korostetaan nuoren voimaantumista mm toiminnallisilla menetelmillä. Siirtymävaiheessa huolehditaan nuoren jatkotuen tarpeesta sekä kootaan voimavarareppu ja tehdään yhteenvetoa nuoren hyvinvoinnista. Toimintamallia on kehitetty ja pilotoitu moniammatillisten tiimien avulla, jotka pääkaupunkiseudulla olivat erillisiä yksiköitä. Hyvinkäällä eri ammattilaiset sijoittuivat oman hallintokuntansa johdon alaisuuteen ja toimivat yhdessä tiiminä projektipäällikön johdolla.

Omin Jaloin toimintamallissa nuorisotyöntekijät tapaavat nuorta 5-7 kertaa ja työskentely on pääasiassa yksilötyötä. Työskentely linkitetään nuoren omiin verkostoihin. Tilannearvio sisältää yhdeksän eri aihealueen läpikäyntiä hankkeessa kehitettyjen työvälineiden avulla. Nuoren elämää kartoitetaan seuraavien teemojen kautta: terveys- ja hyvinvointi, perhe, seurustelu, päihitteet, harrastukset ja vapaa-aika, rikkeet, kaverit, raha ja koulu. Hankkeessa on kehitetty ns. ristiinpeilaamisen timantti, jonka avulla nuoren elämää tarkastellaan yhdessä kokonaisvaltaisesti. Huolellisesti tehtynä tarkastelu auttaa suojaavien tekijöiden ja riskitekijöiden välisen suhteen arvioimista, ja sitä kautta mahdollisen jatkotuen tarpeen määrittelyä. Tilannearvio päättyy yhteistaapaamiseen nuoren ja hänen huoltajiensa kanssa, jossa käydään läpi toiminnassa kartoitetut suojaavat tekijät ja riskitekijät, sekä keskustellaan jatkotuen tarpeesta. Tarvittaessa ohjataan nuori jatkopalveluihin ja varmistetaan niihin pääsy.

Tulokset lasten, nuorten ja vanhempien näkökulmasta

Intensiiviohjelmassa (Helsinki, Espoo ja Hyvinkää) mukana olevien nuorten elämäntilanteissa ja hyvinvoinnissa on havaittavissa selkeää parannusta. Ohjelmaan valikoituneiden nuorten elämäntilanteet olivat ohjelman alkaessa yllättävän vaikeita, esim. Helsingin nuoret olivat pitkään olleet lastensuojelun asiakkaina ja luottamus avun ja tuen saamiseen oli monella heikkoa. Monella oli

myös vaikeita psyykkisiä ongelmia, jolloin intensiiviohjelmassa mukana oleminen tuotti haasteita.

Mukana olevien nuorten ja heidän vanhempiansa hyvinvointia ja arkea on tiiviisti seurattu ohjelmakauden aikana. Työmalliin sisältyvät useat, pitkät ja tiiviit tapaamiset ovat edistäneet vastavuoroisen ja luottamuksellisen asiakassuhteen syntymistä ja tuottanut nuorille ja vanhemmille kuulluksi tulemisen kokemuksen, joka taas itsessään on mahdollistanut muutoksia.

Ohjelman aikana nuorten hyvinvointi on kohentunut ja se näkyy parantuneena mielialana ja toimintakyvyn lisääntymisenä. Muutokset ovat nuorten itse kokemana näkyneet noin kuusi kuukautta ohjelman aloittamisen jälkeen. Voimaantuminen näkyy siten, että nuoret ovat rohkaistuneet puhumaan ja toimimaan ryhmissä ja elämänhalu ja tulevaisuuden näkymät ovat muuttuneet positiivisemmiksi. Lisääntyneen luottamuksen kautta vuorovaikutustaidot ovat parantuneet ja itsetunto kohentunut. Tämä taas osaltaan heijastuu jossain määrin koulutyön parempaan sujumiseen, harrastusten löytymiseen ja omien voimavarojen tunnistamiseen ja löytämiseen. Ohjelman nuoret ovat oppineet ottamaan vastuuta omasta toiminnastaan ja itsestään sekä kunnioitus toisia ihmisiä ja erityisesti vanhempiaan kohtaan on lisääntynyt.

Nuorille on annettu mahdollisuus osallistua oman palveluprosessinsa suunnitteluun sekä ohjelman toiminnan suunnitteluun. Ohjelmaan osallistuneista nuorista 96 % kokee voineensa vaikuttaa omien asioidensa etenemiseen ja kuulluksi tulemisen kokemus on toteutunut. Vaikuttaminen on edennyt omasta asiasta yleiseen, eli yksittäisten nuorten arviot ja palautteet ovat vaikuttaneet koko intensiiviohjelman muotoutumiseen ja kehittymiseen. Sekä nuoret itse että työntekijät arvioivat nuorten hyötyneen ohjelmasta jollakin elämänalueella.

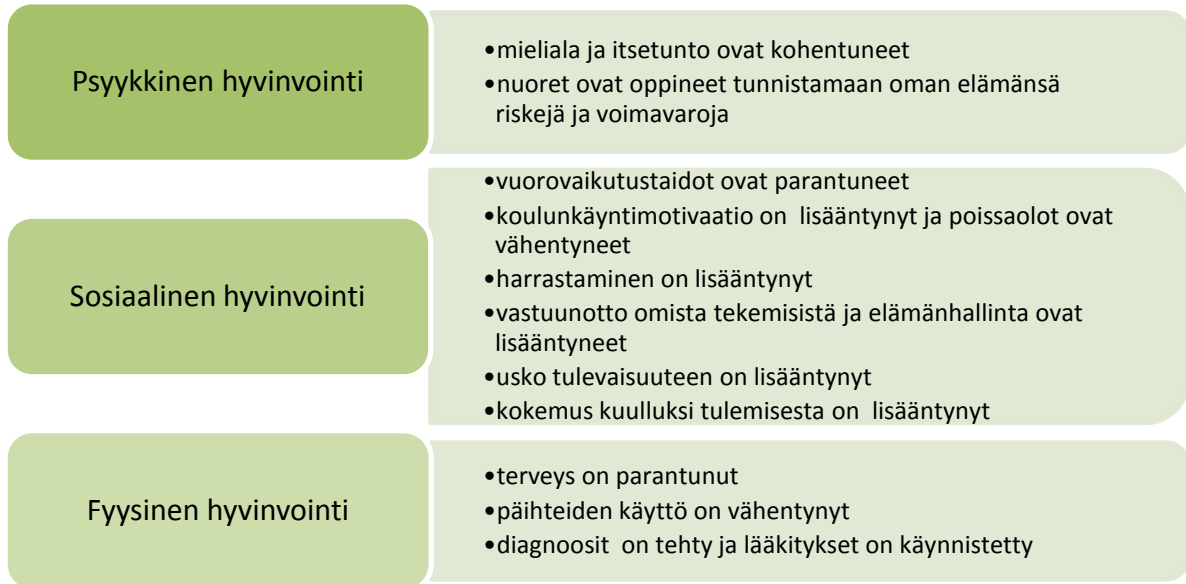
Suurin osa nuorista on jatkanut kotona asumistaan ohjelman ajan ja lastensuojelusijoituksilta on vältytty. Intensiiviohjelma sisältää työskentelyä vanhempien kanssa ja mukana olleiden vanhempien⁹⁴ kokemusten mukaan erityisesti vertaistuki on auttanut ymmärtämään murrosikäisen lapsen kehitysvaiheita ja on auttanut omassa kasvatustehtävässä. Vanhemmat ovat kokeneet hyötyneensä ohjelman konkreettisista toiminnoista (esim. yhdessä tekeminen, sääntöjen sopiminen, nuorten koulutyön tukeminen), jotka ovat vaikuttaneet parantuneeseen perheen ilmapiiriin.

Omin jaloin toiminnassa mukana olleiden nuorten hyvinvoinnin ja voimaantumisen kokemuksia on myös nähtävissä. Toiminnassa mukana olleet nuoret kokevat tulleen kuulluksi ja kohdatuksi ja mieliala on parantunut. Omin Jaloin tilanearviomalli on vähentänyt nuorten päihteidenkäyttöä, rikoksia ja näpistelyjä. Voimaantumista on tapahtunut esim. siten, että nuoret ovat oppineet tunnistamaan elämänsä riskitekijöitä, kartoittamaan niitä ja suunnittelemaan omaa tulevaisuuttaan. Rohkeus oman mielipiteen ilmaisemiseen on jossain määrin lisääntynyt, joka on vaikuttanut parantuneisiin vuorovaikutustaitoihin. Nuorten kokemuksen mukaan toiminnalla on ollut eniten vaikutusta tulevaisuuden hahmottamiseen, mielialaan ja mielipiteiden kertomiseen sekä kotielämään.

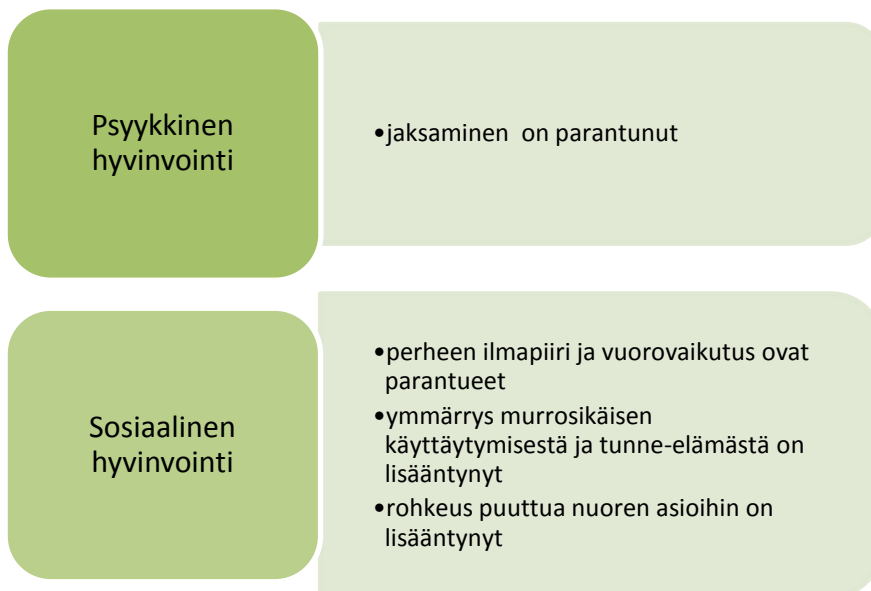
⁹⁴ Kaikkien nuorten vanhemmat eivät ole halunneet tai kyenneet osallistumaan toimintaan.

Seuraaviin kuvioihin on koottu työtteen keskeisimmät vaikutukset lasten, nuorten ja vanhempien hyvinvointiin.

Kuvio 2. Intensiivimenetelmän vaikutukset lasten ja nuorten hyvinvointiin.

Kuvio 3. Intensiivimenetelmän vaikutukset vanhempien hyvinvointiin.

Tulokset kuntien näkökulmasta

Omin Jaloin menetelmä on hankekauden aikana mallinnettu. Menetelmä on otettu osaksi Lohjan kaupungin nuorisotyötä ja varhaisen tuen työmenetelmää. Työntekijät ovat aktiivisesti kouluttaneet menetelmän käyttöä omassa ja muissa kunnissa, jonka vuoksi tieto menetelmästä on laajasti levinnyt.

Vinssin ja Nosteen intensiiviohjelman mallinnus on lähes valmiina ja menetelmäopas julkaistaan sähköisesti lokakuun 2011 aikana. Vinssissä moniammatillisuuden toteuttaminen käytännössä on ollut yllättävän vaikeaa ja moniammatilliset pilottityöryhmät Helsingissä ja Espoossa ovat hajonneet. Hankkeen loppuvaiheessa intensiivimenetelmää on toteutettu sosiaaliohjaajien työnä, mikä on osoittautunut toimivaksi ratkaisuksi. Intensiiviohjelman juurruttamiseksi pääkaupunkiseudulla tavoiteltiin tiiviimpää sektoriyhteistyötä terveydenhoidon ja sosiaalitoimen välille, mutta tämä ei hankekauden aikana toteutunut. Helsingissä mallin kehittäminen jatkuu mutta Espoon kaupunki ei koe hyötyvänsä palvelun jatkokehittämisestä. Mallinnusta hyödynnetään Helsingissä lastensuojelun sosiaaliohjauksen työmuotojen kehittämisessä. Tulevaisuudessa työmuotoa on mahdollista soveltaa myös varhaisessa tuessa tai yhteistoimintana psykiatrian, opetustoimen ja nuorisotoimen kanssa.

Nostetta on toteutettu eri hallintokuntien alaisuudessa toimivalla moniammatillisella tiimillä osana perustyötä. Hyvät yhteistyörakenteet ovat mahdollistaneet toiminnan juurruttamis- ja vakiinnuttamissuunnitelman valmistelun aloittamista. Mallin kustannusseurantaa on käynnistetty ja hankekauden loppuun mennessä valmistuu palvelun kustannukset.

Hanketyöntekijät ovat arvioineet intensiiviohjelman työskentelymallin vähentäneen ohjelmassa mukana olleiden nuorten lastensuojelusijoituksen tarvetta. Tarkkaa seuranta- tai arviointitietoa tästä ei ole kerätty.

1.2 Kouluissa tehtävä hyvinvointityö, siirtymävaiheen työ ja merkkarityö

Hankkeita yhdistää lapsi- ja perhelähtöiset, monitoimijaiset varhaisen tuen menetelmien kehittäminen lasten ja nuorten omassa kehitysympäristössä. Kehittämistyö painottuu kouluikäisiin sekä siirtymävaiheessa oleviin lapsiin ja heidän vanhempiansa.

Työotteen kohderyhmänä on kehittämisvaiheessa ollut 6252 lasta ja nuorta, joista suurin osa ovat olleet alle 11-vuotaita ala-asteikäisiä lapsia. Kehittämistoiminnoissa on ollut mukana 7826 vanhempaa. Kaikista järjestetyistä vanhempaintapaamisista ei ole kehittämistyön luonteen vuoksi raportoitua suoritettietoa, joten luku on todellisuudessa isompi.

Työotetta on kehitetty seuraavissa hankkeissa: Kouvolan perhepalveluverkosto, Rajan lapset, Tukevasti alkuun – vahvasti kasvuun ja Lapsen ääni koulussa.

Toimintamallien kuvaus

Kouvolan perhepalveluverkostossa ja Lappeenrannan Rajan lapsissa on pilotoitu psykiatristen sairaanhoitajien / mielenterveyshoitajien sijoittamista kouluihin. Kouvolassa työtä on pilotoitu 11 ala-asteella ja 5 ylä-asteella ja Lappeenrannassa 25 ala-asteella. Merkkarityön⁹⁵ tavoitteena on yhteistyössä oppilashuollon kanssa tukea lapsia, joista on syntynyt huoli. Lapset voivat myös itse hakeutua merkkarin vastaanotolle. Työskentely koostuu keskusteluista lapsen kanssa ja tarvittaessa myös vanhempien kanssa, sekä erilaisista ryhmätoiminnoista ja konsultaatioista. Yksilötyössä perehdytään lapsen tilanteeseen ja ajatuksiin. Konsultaatiolla lisätään koulun ja perheiden tietoa ja ymmärrystä mielenterveyteen ja lapsen tukemiseen liittyen. Oppilaille järjestetyssä ryhmätoiminnassa on pidetty esim. mielenterveystunteja tai jopa käsitelty luokassa/koulussa tapahtuneita pulmia. Toiminnassa on pilotoitu erilaisia lomakkeita ja työvälineitä huolen kartoittamiseksi ja lapsen äänen kuulemiselle. Työtavalla pyritään ratkaisukeskeisesti kuulemaan lapsen ääni ja kokemus sekä välittää se tarvittaessa eteenpäin. Tarvittavan lisätuen tai hoidon räätälöinti kuuluu tehtäväkuvaan. Kantavana ajatuksena on varhainen lapsilähtöinen puuttuminen kouluympäristössä.

Lapsen ääni koulussa – hankkeessa on mallinnettu ja kehitetty pääosin erilaista ryhmätoimintaa ala-asteen kouluihin. Ryhmätoimintoja ovat toteuttaneet Diakonia-ammattikorkeakoulun opiskelijat. Kehittämistyössä on mallinnettu sosiaaliohjaajien työnkuvaa kouluihin. Kehitettävät toiminnot ovat: vanhemmille tarkoitettu aamukahvihetki (kohderyhmänä erityisesti maahanmuuttaja-taustaiset perheet), välituntileikkitoimintaa syrjäytyneille, kummitoimintaa (5. luokkalaiset kummeja 1-2 luokkalaisille) ja iltapäiväkerhotoimintaa.

Pääkaupunkiseudun Tukevasti alkuun - vahvasti kasvuun – osahankkeessa siirtymävaiheen työskentelymallit ovat valmiit. Monipuolinen kehittäminen on tapahtunut lasten, nuorten ja vanhempien kehitysympäristöissä ja työskentelyssä on erityisesti paneuduttu monitoimijaiseen yhteistyöhön. Työmallit ovat pääasiassa erilaisia ryhmätoimintoja. Helsingissä on pilotoitu ja kehitetty toimintamalli siirtymävaiheeseen alakoulusta yläkouluun. Ryhmätoiminnot on kehitetty yhteistyössä lasten, vanhempien ja toimijoiden kanssa sukupuolisensitiivisyyttä sekä erityistä tukea tarvitsevien lasten tarpeita huomioiden. Vantaan monitoimijaisessa perhevalmennusmallissa valmennetaan vanhempia lapsen syntymään ja lapsen syntymän jälkeiseen aikaan. Vanhempien verkostoituminen ja vertaistuen mahdollistaminen on keskeistä.⁹⁶ Espoossa on kehitetty toimintamalleja, joilla vahvistetaan vanhempien roolia ja osallisuutta kehitysympäristöissä. Osahankkeessa on vahvistettu vanhemmuutta ja vanhempien keskinäistä vertaistukea sekä kodin ja koulujen välistä yhteistyötä. Kehittämisteemana on ollut ”tukevasti päivähoidosta esiopetuksen kautta kouluun”, eli on varsin vahvasti panostettu siirtymävaiheiden työmallien kehittämiseen. Työmallit ulottuvat koulun lisäksi myös varhaiskasvatukseen, esiopetukseen, iltapäivätoimintaan ja neuvolaan. Esimerkkejä kehitetyistä työmalleista ovat: vanhempaintapaamiset, dialogiset vanhempainillat, koulutulokastapaamiset ja lähialueen verkostojen muodostaminen.

⁹⁵ raportissa käytetty merkkarityö sisältää sekä Rajan lapset että Kouvolan perhepalveluverkoston kehittämistyön. Rajan Lapset kutsuvat työmallia merkkaritoiminnaksi ja Kouvolassa psyykkaritoiminnaksi.

⁹⁶ Toimintamallin kehittämisessä on hyödynnetty Lapaset perheverkostohankkeen kehittämää toimintamallia. <http://www.hel.fi/wps/wcm/connect/2c9d2e804f125634b301fb1cad88f703/Lapaset-loppuraportti.pdf?MOD=AJPERES&lmod=-532699345&CACHEID=2c9d2e804f125634b301fb1cad88f703>

Etelä-Kymenlaakson perhepalveluverkoston yhtenä kehittämistehtävänä⁹⁷ on ollut mallintaa alueen oppilaskuntatoimintaa. Valmistunut opas sisältää erilaista materiaalia, jota oppilaskuntaa ohjaava opettaja oppilaskuntatyössään tarvitsee. Opas perustuu oppilaskunta- koulutuspakettiin, johon osallistuvat miltei kaikki Etelä-Kymenlaakson yläkoulujen ja lukioiden oppilaskuntia ohjaavat opettajat.

Tulokset lasten, nuorten ja vanhempien näkökulmasta

Kouvolan psyykkaritoiminnan ja Rajan lapset merkkaritoiminnan kehittämistyö on tuottanut hyvin samansuuntaisia tuloksia. Toiminnan piirissä olevien lasten hyvinvointi on parantunut usealla elämänaalueella. Vain pieni osa lapsista koki, että eivät ole hyötyneensä toiminnasta. Lapset kokivat useimmiten, että oma tilanne ja mieliala parantuivat kun oli mahdollisuus keskustella työnteekijän kanssa erilaisista ahdistavista asioista liittyen kotielämään, omaan kasvuprosessiin tai koulunkäyntiin. Toimintaan osallistumisen jälkeen lapset kokivat oman ahdistuneisuuden ja huolen vähentyneen, saaneensa keinoja oman aggressiivisuuden hillitsemiseen, kaverisuhteiden parantuneen, oman tietoisuuden lisääntyneen – eli selkeää voimaantumista oli tapahtunut lapsissa. Tämä taas on heijastunut koulunkäynnin parempaan sujumiseen, kiusaamisen loppumiseen, kotielämän ja arjen rauhoittumiseen. Toimintaan osallistuneista lapsista n. 70 % kokivat hyötyneensä avusta ja noin 90 % kokivat tulleeensa kuulluksi.

Vaikka toiminnan pääkohderyhmänä ovat lapset, vanhempia ei ole työskentelyssä unohdettu. Vanhempien kanssa on käynnistetty yhteistyö aina kun se on katsottu tarpeelliseksi. Lasten vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö on myös tuottanut hyvää tulosta. Vanhemmat kokevat tulleeensa kuulluksi, ja hyötyneensä saamalla tukea, apua, tietoa ja ohjausta. Ymmärrys lapsen tilanteesta on kasvanut ja tiedon saanti lapsen tunteista ja tilanteista on helpottanut arjen elämää. Ohjaus ja apukeinot erilaisiin kriisitilanteisiin on koettu erittäin hyödyllisinä. Vanhemmat kokevat myös yhteistyön kouluun päin helpottuneen ja kynnys ottaa yhteyttä lapsen asioissa on madaltunut.

Lapsen ääni koulussa hankkeen toimintoihin osallistuneet lapset kokevat tulleeensa kuulluksi ja saaneensa aikuisen apua ja tukea tarvittaessa. Lapset kokivat myös voineensa vaikuttaa järjestettyihin ryhmätoimintoihin. Vanhemmat ovat kokeneet saaneensa vertaistukea osallistumalla koulussa järjestettäviin aamukahvihetkiin. Tämä perinteistä poikkeava matalan kynnyksen tapaaminen kouluympäristössä koettiin erittäin hyödylliseksi.

Tukevasti alkuun – vahvasti kasvuun osahankkeen asiakastuloksia tarkastellaan kaupungeittain koska toimintamallit eroavat toisistaan. Helsingissä toimintoihin osallistuneet lapset ja nuoret kokevat tulleeensa kuulluksi ja ovat hyötyneet mukana olosta. Erityisesti tietoisuus omasta tilanteesta on kasvanut ja siirtyminen ala-asteelta ylä-asteelle ei tunnu lasten mielestä niin kovin pelottavalta, eli turvallisuuden tunne on lisääntynyt. Vanhemmat kokevat hyötyneensä vertaistuesta, jossa tietoisuus murrosikään liittyvistä vaiheista ja kriiseistä on jossain määrin helpottanut arkea ja auttanut kasvatustehtävässä. Helsingin hankkeen asiakastietoja ei ole vielä kaikilta osin kerätty ja analysoitu.

⁹⁷ Muilta osin hankkeen toimintamallit ja tulokset on kuvattu seuraavan työtteen alla.

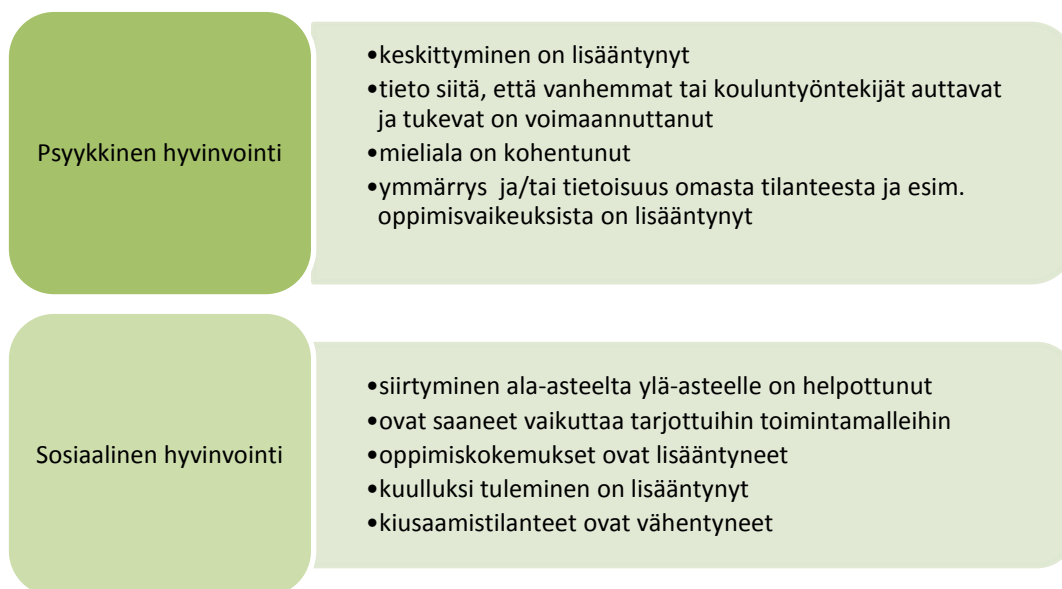
Espoon lapsilta ja vanhemmilta ei ole systemaattisesti selvitetty miten hankkeen toimintaan osallistuminen on vaikuttanut arkeen. Tietoa on kerätty enemmänkin lasten ja vanhempien erilaisista kokemuksista liittyen koulunkäynnin aloittamiseen ja yleisesti vanhemmuuteen. Kyselyn kaikkia tuloksia ei ole vielä käytettävissä. Tietoa on kerätty lapsilta nykyhetken huolista, tuen tarpeista ja hyvinvoinnista sekä kouluun liittyvistä odotuksista ja peloista. Alustavien tulosten mukaan lapset kokevat saaneensa tukea oppimisessa, mutta eivät aina omiin huoliinsa. Vanhemmilta on kysytty alakoulun aloittamiseen liittyvistä haasteista sekä kokemuksista vanhemmuudesta. Alustavien tulosten mukaan vanhemmat kokevat tulleen kuulluksi, ja ovat jossain määrin hyötynet saamastaan avusta ja tuesta. Hanketyön suunnittelussa mukana olleet vanhemmat ovat olleet tyytyväisiä, että heidät on haastettu mukaan kehittämistyöhön ja kokevat voineensa vaikuttaa lasten saamaan tukeen.

Tukevasti alkuun - vahvasti kasvuun hankeen Espoon ja Helsingin osalta on siis toistaiseksi vähän tietoa siitä, miten toiminta on vaikuttanut lasten ja vanhempien elämäntilanteisiin. Kerätty palaute on liittynyt pääosin kehittämistyöhön ja sen parantamiseen.

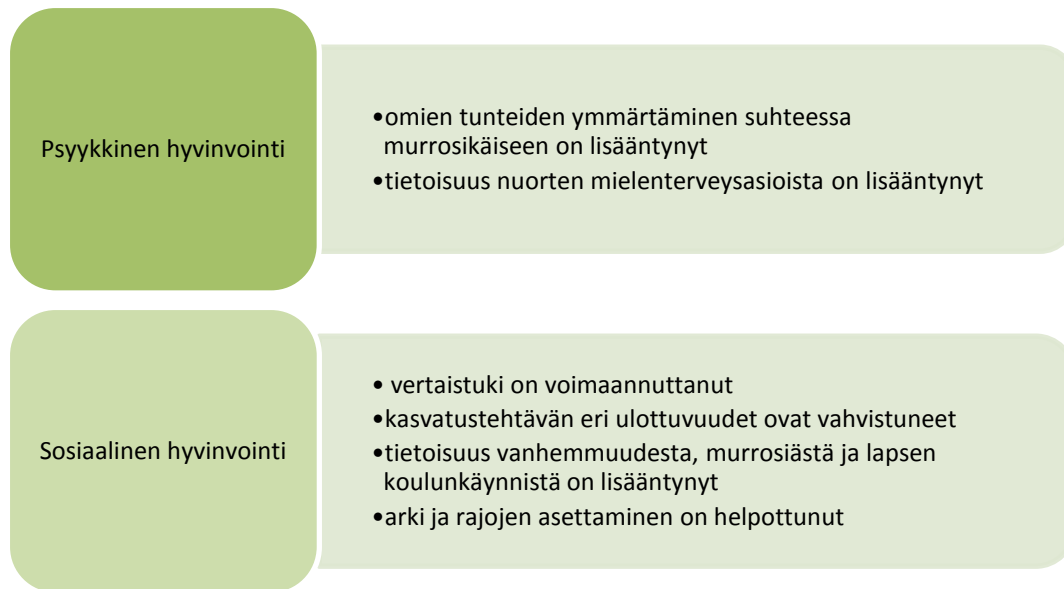
Vantaan perhevalmennuksen osalta asiakastietoja on käytettävissä niukasti. Alustavien tulosten mukaan valmennukseen osallistuneet vanhemmat kokivat tietoisuutensa lisääntyneen, johon erityisesti pätevät ohjaajat ovat vaikuttaneet. Vertaistuki koettiin erittäin hyödylliseksi ja erityisesti isät kokivat päässeensä osalliseksi entistä paremmin.

Seuraaviin kuvioihin on koottu työtteen keskeisimmät vaikutukset lasten, nuorten ja vanhempien hyvinvointiin.

Kuvio 4. Työtteen vaikutukset lasten ja nuorten hyvinvointiin.

Kuvio 5. Työotteen vaikutus vanhempien hyvinvointiin

Tulokset kuntien näkökulmasta

Kouvolassa ja Lappeenrannassa on koettu merkkarityön tuoneen uuden toimintatavan puuttua varhaisemmin kouluissa oireileviin nuoriin ja lapsiin. Työnkuvat on mallinnettu ja kaupungit ovat päättäneet ottaa toiminnan osaksi perustoimintaa. Erityisesti Lappeenrannassa osalle lapsista on merkkaritoiminnalla pystytty varhaisemmin ja matalammalla kynnyksellä tuottamaan riittävä apu ja tuki. Toiminnan vaikutus ja hyöty on oivallettu kouluympäristössä ja esim. Lappeenrannassa merkkaritoiminta on mainittu uudessa opetussuunnitelmassa vuodelle 2011 yhtenä vakiintuneena tukimuotona. Kouvolaan on hankkeen mahdollistamana perustettu lasten ja nuorten palveluiden monialainen ohjausryhmä mm lastensuojelulain ja nuorisolain edellyttämiä tehtäviä varten. Ryhmän työ jatkuu osana perustoimintaa.

Lapsen ääni-koulussa kehitetyt toimintamallit näyttäisivät jäävän osaksi pilottikoulujen elämää. Hankkeen jälkeen myös sosionomiharjoittelijat jatkavat työharjoittelujaan kyseisissä kouluissa. Sosionomityön mallinnus on saatu tehtyä niin hyvin, että Vantaalla yhden koulun rehtori on tehnyt kaupunkitasoisen esityksen sosionomien palkkaamisesta kouluihin.

Tukevasti alkuun – vahvasti kasvuun varhaisen tuen toimintamallit ovat lähes valmiit. Espoossa kehitetyt vuorovaikutteiset vanhempaintapaamiset, dialogiset vanhempainillat, koulutulokastapaamiset ja lähialueen kasvatustapaamiset on laajasti otettu käyttöön. Ylempi johto on sitoutunut uusiin malleihin varhaisen tuen menetelmänä ja niiden laajemmasta käyttöönotosta on jo päätetty kaupunkitasolla. Vantaan monitoimijainen perhevalmennusmalli on otettu käyttöön. Toukokuussa 2011 sosiaali- ja terveystieteiden lautakunta on hyväksynyt mallin osaksi äitiysneuvolan terveystarkastusohjelmaa. Pilottineuvoloitten lisäksi toiminta on nyt laajentunut kaikille neuvola-alueille. Toimijoita on kahdelta toimialalta, eli sosiaali- ja terveystoimesta sekä sivistystoimesta. Käyttöön otetun mallin myötä on muodostettu monitoimijainen yhteistyöverkosto neuvolan perhevalmennuksen yhteistyökumppaneista. Verkoston tehtävänä on seurata mallin toi-

meenpanoa. Monitoimijaisen perhevalmennuksen käsikirjan ensimmäinen versio otettiin käyttöön vuosi sitten ja keväällä 2011 painettuun versioon oli hyödynnetty toimijoiden ja asiakkaiden antamaa palautetta. Järjestettyjen koulutusten myötä henkilöstön työtapana on muuttunut moniammatillisemmaksi. Asenteet ja näkemykset uudenlaiseen tapaan ovat muuttuneet positiivisemmaksi niin työntekijöiden kuin johdon näkökulmasta. Helsingin hankkeessa pilotoidut ja kehitetyt siirtymävaiheen varhaisen tuen mallit eivät vielä ole otettu laajemmin käyttöön.

Erityisesti Tukevasti alkuun – vahvasti kasvuun hankkeen verkostot ja siinä syntyneet kumppanuudet ovat lähteneet toimimaan hyvin. Verkostoille on asetettu riittävän tarkat tehtävät ja ne näyttäisivät jäävän osaksi kuntien perustoimintaa. Tosin näitä monitoimijaisia verkostoja vahvistetaan Lapsen ääni 2-kehittämishjelmassa.

1.3 Lasten ja nuorten kehitysympäristöissä tehtävä konsultatiivinen, verkostomainen ja monitoimijainen työ

Lapsen ääni -kehittämishjelman yhtenä kehitystavoitteena on luoda erilaisia lapsilähtöisiä, dialogisia ja monitoimijaisia malleja toteutettavaksi lasten, nuorten ja perheiden kehitysympäristöihin. Kaste-ohjelma-asiakirjojen⁹⁸ mukaan sähköisten palvelujen tuominen vuorovaikutteisten palvelujen rinnalle on tulevaisuuden haaste.

Työotteen hankkeita yhdistää lapsilähtöisyys, dialogisuus ja verkostomainen työskentely lasten, nuorten ja vanhempien kehitysympäristöissä. Lapsen ääni- kehittämissuohjelman laajennushankkeet Hyve4, Vespa ja Tukevasti verkossa sopivat hyvin tähän kehittämissuohjelmakokonaisuuteen. Työotteen kohderyhmänä on kehittämissuohjelmassa ollut 732 lasta ja nuorta ja 1020 vanhempaa. Pääasiallisin kohderyhmä on ollut 12–15- vuotiaat⁹⁹ sekä yli 16- vuotiaat sekä heidän vanhemmat.

Työotetta on kehitetty seuraavissa hankkeissa Rajan lapset, Etelä-Kymenlaakson perhepalveluverkosto, Jeri, Vahvuutta perheelle (Lost-Karviainen), Sabir, Kirkkonummen Tukevasti, Vespa, Hyve4, ja Tukevasti verkossa.

Toimintamallien kuvaus

Rajan lapset hankkeessa on pyritty vahvistamaan ja monipuolistamaan Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystuuriin (Eksote) kuntien sosiaali- ja terveydenhuollon sekä opetus- ja kasvatustuoiimen henkilöstön toimintavalmiuksia lasten ja perheiden auttamiseksi. Edellä mainitun merkkarityön lisäksi osahankkeessa on pilotoitu monipuolisesti erilaisia toimintamalleja.

Hankkeessa on oltu mukana kehittämässä lähipalvelutuimityöskentelyä. Tiimi on perustasolla toimiva asiakaslähtöinen tiimi, joka kootaan silloin kun perheessä on jokin huoli. Tiimi kootaan aina tapauskohtaisesti perheen ympärille ja perheet voivat itse vaikuttaa siihen, ketkä ammattilaiset tapaamisessa on läsnä. Lähipalvelutuimityöskentely ei aina ole riittävä ja sen tueksi on mallinnettu konsultaatiotyöryhmä toimintaa, joka on erityistason liikkuva työryhmä. Ryhmään kuuluvat lääkäri, psykologi, ehkäisevän lastensuohjelman sosiaalityöntekijä ja psykiatrinen sairaanhoita-

⁹⁸ www.stm.fi

⁹⁹ Poikkeuksena Rajan lapset toiminta, jossa lapset nuorempia.

ja. Kun perheellä ja/tai jollakin lähipalvelutyöntekijällä on herännyt huoli lapsen psykososiaalisesta kehityksestä, lähipalvelutyöntekijä voi kysyä neuvoa konsultaatiotyöryhmältä puhelimitse. Jos lapsen tai perheen tilanne ei korjaannu kunnan lähipalveluissa tehdyistä tutkimuksista tai hoidoista huolimatta, voidaan avuksi pyytää konsultaatiotyöryhmä. Tällöin lähipalvelutyöntekijä ja perhe yhdessä täyttävät esitietolomakkeen, joka toimii konsultaatiopyyntönä. Järjestettävässä verkostoneuvottelussa lapsi ja hänen perheensä, lähipalvelutyöntekijät ja moniammatillinen konsultaatiotyöryhmä kartoittavat lapsesta syntyneen huolen ja tekevät yhdessä kootun tiedon pohjalta jatkosuunnitelman. Tavoitteena on, että lapsi ja perhe saavat oikea-aikaisen ja tarpeenmukaisen perheen näkemyksiä kunnioittavan avun omassa lähiympäristössään.

Lisäksi on kehitetty kehittävän terveydenhoitajan toimenkuvaa. Heitä on pyydetty työpariksi silloin, kun päivähoiton henkilökunnalla tai neuvolassa on herännyt huoli lapsen tunne-elämästä, käytöksestä, vuorovaikutustaidoista tai perheen kokonaistilanteesta. Hankkeessa on pilotoitu erilaisia toimintamalleja lapsen tilanteen selvittelyyn ja varhaiseen auttamiseen. Hankkeessa kokeiltiin sosionomin sijoittamista Lappeenrannan avoimiin päiväkoteihin tukemaan vanhempia lasten asioissa. Rajan nuoret hankkeessa on tutkittu Eksoten alueen nuorten ja heidän vanhempiansa käsityksiä Eksoten psykososiaalisista palveluista. Tietoa kerätään Eksoten palvelujen kehittämisen tueksi. Tutkimustulokset valmistuvat syksyn 2011 aikana.

Etelä-Kymenlaakson perhepalveluverkoston kehittämistyö on ollut laajaa ja ulottunut useammalle eri sektorille. Hanketyössä on tarjottu laajasti koulutusta ja käynnistetty lukuisia kehittämisverkostoja, joissa on pyritty parantamaan hankealueen lasten, nuorten ja perheiden palveluja. Varhaiskasvatuksen kehittämisverkoston yhtenä tavoitteena oli varhaiskasvattajien seudullinen verkostoituminen. Lisäksi yksikkökohtaisen kehittämistoiminnan tavoitteena oli varhaiskasvattajien oman työn reflektoinnin ja pedagogisen tietoisuuden osaamisen vahvistaminen sekä työyhteisön dialogisuuden lisääminen. Tarkoituksena oli lisätä lapsen osallisuutta ja kuulluksi tuleamista varhaiskasvatuksen arjessa. Kehittämistyö toteutettiin ulkopuolisen tutorin ohjauksella ja yhtenä työmuotona käytettiin videoavusteista vuorovaikutuksenohjausta. Mukana toiminnassa oli 16 varhaiskasvatusyksikköä.

Hanke mahdollisti alueelliset monitoimijaiset yhteistyöryhmät, joiden tarkoituksena on tukea lapsiperheiden kanssa työskentelevien ja toimivien työntekijöiden yhteistyökulttuurin kehittymistä sekä mahdollistaa perhepalveluverkoston toimijoiden keskinäinen vuorovaikutus. Lisäksi hanke oli mukana koordinoimassa moniammatillista yhteistyötä 4-vuotiaiden lasten laajaan terveystarkastuksen liittyen. Verkostot ovat toimineet tiiviinä osana kunnan perustyötä. Hankealueen kahteen kuntaan kehitettiin neuvolan ennaltaehkäisevän perhetyön toimintamalli. Lisäksi perhetyön yhdeksi työmuodoksi mallinnettiin Vanhemmuuden voima -vertaisryhmä vanhemmillemme. Monitoimijainen perhevalmennus on mallinnettu ja toteutetaan yhdessä kunnan ja kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Perhevalmennuksen toimintaperiaatteena on vertaistuen korostaminen, kunnioittava ja arvostava kohtaaminen sekä avoin vuorovaikutus. Lisäksi perhevalmennuksen pilotoinnissa kokeiltiin Väestöliiton ylläpitämää Vastaamo -palvelua. Hankeaikana Keskustelun avaimet -keskustelumalli peruspalvelujen arviointiin otettiin käyttöön yhteistyössä hankkeen ja seutukunnan nuorisotoimen kanssa ja arviointitilaisuuksia järjestettiin jokaisessa Etelä-Kymenlaakson kunnassa.

Pääkaupunkiseudun Sabir –osahankkessa on pilotoitu monitoimijaisia, verkostotyöhön perustuvia yhteistyökokouksia¹⁰⁰ tilanteissa, joissa huoli on herännyt lapsesta. Toiminnassa on ollut laaja oppimisverkostotyöskentely ruotsinkielisten päiväkotien ja koulujen henkilökunnille. Sabirin dialogiset verkostomallit on suunniteltu toteutettavaksi perustyon yhteyteen lasten, nuorten ja perheiden omiin kehitysympäristöihin. Hankkeen koulutukset ja oppimisverkostotyöskentely ovat painottaneet vuorovaikutteisten, dialogisten prosessien käyttöä, jossa yhteistyötapaamisissa erotellaan puhuminen ja kuunteleminen. Työtapa mahdollistaa kaikkien kuulluksi tulemisen ja lisää erityisesti lasten, nuorten ja vanhempien osallisuuden kokemuksia.

Lost-Karviaisen Vahvuutta perheelle hankkeessa on mallinnettu voimavarasuuntautunut, verkostotyöhön perustuva työmalli lastensuojelun perheille. Verkostopalvelu perustuu vanhempien, läheisten ja viranomaisten yhteistyöhön sekä lastensuojelun erityiskysymyksiä ymmärtävään psyykkiseen tukeen. Verkostotapaamisiin valmistetaan perhettä hyvin ja tapaamiset on pyritty järjestämään perheiden lähiympäristössä. Työskentelymallilla on varmistettu lapsen turvallinen asuminen kotiololoissa sijoituksen tai huostaanoton sijaan. Työmalli painottaa psykiatrisen osaamisen lisäämistä lastensuojeluperheiden kanssa tehtävässä työssä.

Jeri –hanke mallintaa erityisesti psykoosiriskissä olevien nuorten tunnistamismenetelmiä sekä tarvittavan avun ja hoidon järjestämistä mahdollisimman matalalla kynnyksellä nuoren omassa kehitysympäristössä. Menetelmä näyttäisi soveltuvan myös muille mielenterveyden vaikeuksista kärsiville nuorille. Työmalli sisältää yksilö- ja perhetapaamisia sekä tarpeen mukaan moniammatillisia verkostotapaamisia. Kaksi viisihenkistä työryhmää toimii yhdessä perustason työntekijöiden kanssa auttaen nuoria. Tarjottava apu ja tuki räätälöidään aina asiakaslähtöisesti nuoren omista tarpeista käsin ja auttaminen käynnistyy heti. Jeri hankkeen perustoimintaidea on työskentely nuoren omassa kehitysympäristössä, yhdessä nuoren oman lähiverkoston kanssa siten, että interventiossa toteutuu tarpeenmukaisuus, saumattomuus, helppo saavutettavuus ja joustavuus. Luovuus ja ideat nuorten auttamistavoissa ovat lisääntyneet myös nuoren kasvuympäristössä, kun mukana on ulkopuolinen "promoottori". Erittäin matala kynnys toimintaan hakeutumisessa on osoittautunut tärkeäksi, koska byrokratian vähäisyys ja keskustelun pysyminen arjen tasolla on edistänyt nuorten, vanhempien ja peruspalvelujen työntekijöiden valmiutta lähteä mukaan toimintaan. Toiminnassa on tullut selkeästi esille, että kun työskennellään nuoren ja perheen omassa ympäristössä, asiantuntijuus ja toimijuus jakaantuvat uudella tavalla. Niiden säilyttäminen nuorella, perheellä ja lähityöntekijöillä on helpompaa ja itsestään selvempää, kuin jos tavattaisiin psykiatrian toimitiloissa. Yllättävää on ollut, että kun verkosto osallistuu työskentelyyn, tapaamisissa tapahtuu paljon ja monet auttavat tekijät käynnistyvät samanaikaisesti. Tapaamisia on myös tarvittu siten vähemmän kuin oletettiin.

Kirkkonummen Tukevasti hankkeen tavoitteena oli kehittää vertaistukiryhmä toimintaa ja tuottaa verkostokartta hahmottamaan ja kehittämään lasten, nuorten ja perheiden kanssa tehtävää moniammatillista työskentelyä.

Hyve4-hankkeessa on kehitetty ja pilotoitu päivähoidon ja neuvolan yhteistyönä tehtävä toimintamalli Helsinkiin, Vantaalle ja Espooseen. Malli koostuu päivähoidossa käytävästä 4-vuotiaan lapsen varhaiskasvatuskeskustelusta ja neuvolan laajasta terveystarkastuksesta, joka sisältää neuvolaterveydenhoitajan sekä neuvolalääkärin tarkastuksen. Tarkastuksessa keskitytään lapsen

¹⁰⁰ ”inledande samarbetsmöten”

ja perheen terveyteen ja hyvinvointiin sekä lapsen kasvuun ja kehitykseen, joka sisältää Lene-arvion (leikki-ikäisen lapsen neurologinen arvio). Työmallin keskeiset kehitetyt työvälineet ovat: päivähoidon ja neuvolan yhteinen kutsukirje vanhemmille, strukturoitu varhaiskasvatuskeskustelurunko sekä tiedonsiirtolomake päivähoidon ja neuvolan välille. Hyve-mallin koulutukset toteutetaan elo-syyskuun 2011 aikana.

Tukevasti verkossa hankkeessa on kehitetty sähköisiä palveluja Espoon ja Kauniaisen alueen lapsille, nuorille ja vanhemmille. Hankkeessa on kokeiltu palveluseteleiden¹⁰¹ jakamista. Vanhemmat ovat sähköisesti voineet hakea apua ja tukea vanhemmuuteen liittyvissä pulmissa ja kysyä mieltään huolestuttavista asioista asiantuntijoilta. Väestöliiton¹⁰² vastaukset on muotoiltu rohkaiseviksi ja elämänmyönteisiksi. Vanhempia on autettu tunnistamaan omia vahvuuksiaan ja voimavarojaan. Vastauksissa vanhemmille on jaettu yleisen tason tietoa ja suosituksia esimerkiksi lasten kehitysvaiheisiin ja vanhempana toimimiseen liittyen. Neuvontatyössä on kiinnitetty huomiota vanhempien itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseen. Vanhemmat kuvaavat, että jo kysymyksen kirjoittaminen on tuntunut helpottavalta ja tilannetta jäsentävältä. Vastauksissa vanhempien tilannetta on jäsennetty näkökulmaa laajentavin kysymyksin. Tarvittaessa kysyjä on ohjattu eteenpäin muiden palvelujen piiriin. Vastauksissa on annettu suoria ohjeita ja asetettu suojaavia rajoja painokkaammin, esim. väkivaltatilanteissa.

Lisäksi hanke on tukenut Espoon Internet-sivujen kehittämistoimintaa sekä osallistunut neuvoloiden sähköisen ajanvarauksen kehittämiseen ja Omaha-ohito sivustojen kehittämiseen.

Vespa hankkeessa on kehitetty nuorille sähköisiä sosiaalisen median palveluja yhteistyössä terveydenhoitajien ja nuorisotyöntekijöiden kanssa. Hanketyöntekijät ovat työskennelleet erilaisissa nuorten suosimissa verkkoympäristöissä ja hankkeessa on kokeiltu erilaisia tapoja tehdä kohtaamistyötä verkkovälitteisesti esim. Irc-Galleriassa ja Demin keskustelusivuilla. Lisäksi on pilotoitu suljettuja internetissä toimivia keskusteluryhmiä vertaistuen periaatteella. Vespa toteutti myös osallisuusprojektin yhden yläasteen 9. luokan kanssa.

Tulokset lasten, nuorten ja vanhempien näkökulmasta

Rajan lapset toimintoihin ja pilotointeihin osallistuneilta lapsilta ja vanhemmilta on koottu kokemuksia koko hankkeen ajalta. Konsultaatiotyöryhmä toiminnassa on yleensä yksi verkostotaapaaminen, josta on kerätty asiakaskokemuksia. Konsultaatiotapaamisiin osallistuneet vanhemmat kokivat itsensä ja lapsensa hyötyneen tapaamisesta ja olivat tyytyväisiä. Vanhemmat kokivat pääsääntöisesti tulleetensa kuulluiksi (96 %) ja saaneensa vaikuttaa jatkosuunnitelmaan (98 %). Huolenaiheet saatiin kerrottua ja useimmiten saatiin järjestymään tarvittava apu ja tuki. Alueen jonoihin eri paikkoihin ei toki ole voitu vaikuttaa ja vanhemmat kokivatkin saaneensa useimmiten aina apua liian myöhäisessä vaiheessa. Noin 70 % verkostoon osallistuneista lapsista koki, että tapaamisessa puhuttiin tärkeistä asioista ja noin puolet koki, että tapaaminen oli auttanut omaan tilanteeseen. Hankkeessa kehitetty esitietolomake on asiakkaiden ja työntekijöiden näkemyksen mukaan toiminut erinomaisena tilannearviointivälineenä.

¹⁰¹ Vastaamopalvelu (Mental Capital Care ja Väestöliitto)

¹⁰² Perustuu Väestöliiton omaan raportointiin.

Kehittävien terveydenhoitajien työstä on vain vähän asiakastietoa saatavilla, samoin sosionomi työnkuvasta. Asiakaskokemukset kuitenkin viittaavat siihen suuntaan, että vanhemmat ja lapset ovat olleet tyytyväisiä työmuotoihin ja kokevat hyötyneensä.

Etelä-Kymenlaakson perhepalveluverkoston osahankkeen asiakastulokset perustuvat monitoimijaisen perhevalmennuksen ja neuvolan ennaltaehkäisevän perhetyön sekä heidän pitämiensä vertaisryhmien asiakkaiden palautteeseen. Osallistuneet vanhemmat kokevat hyvinvointinsa kohentuneen jossain määrin sekä kokevat, että heitä on kuultu ryhmätoiminnoissa. Riittävän ajoissa saatu tuki on edistänyt vanhemmuuteen valmentautumista. Vastaamo- palvelun käyttö oli vähäistä, mutta palvelua käyttäneet ovat olleet tyytyväisiä palveluun.

Sabir hankkeen verkostotapaamisiin osallistuneet vanhemmat kokivat hyötyneensä melko paljon tapaamisessa käsitellyistä asioista. Vanhempien mielestä yhteinen keskustelu ja asioista sopiminen on vaikuttanut positiivisesti heidän vanhemmuuteensa ja hyvinvointiin. He kokevat hyötyneensä toiminnasta paljon, joka näkyy parempana arjen sujumisena. Vanhempien kokemus oli, että tuki kyettiin tarjoamaan riittävän varhaisessa vaiheessa ja erityisesti se, että tapaamiset järjestettiin päiväkodeissa tai koulussa madalsi kynnystä osallistua.

Vahvuutta perheelle hankkeen verkostoihin ja toimintoihin osallistuneet vanhemmat kokivat hyvinvointinsa ja toimintakykynsä parantuneen jonkin verran. Suurin osa vanhemmista koki saaneensa keinoja selviytyä arjesta ja lasten kasvatuksesta sekä kokivat vanhemmuutensa vahvistuneen. Kaikki toimintaan osallistuneet vanhemmat kokivat tulleeensa kuulluksi ja saaneensa vaikuttaa melko paljon hankkeen tarjoamiin palveluihin ja toimintoihin. Vaikuttamalla vahvasti vanhemmuuteen myös lasten tilanne on kohentunut ja kaikki lapset ovat hyötyneet tarjotusta tuesta. Lasten rohkeus puhua ikävistä asioista sekä toiveistaan vanhemmille lisääntyi palvelun aikana. Palvelun aikana lasten toimintakyky tai aktiivisuus on lisääntynyt, eli lapset ovat osallistuneet heille tarjottuihin toimintoihin. Suurin osa lapsista on selvinnyt koulunkäynnistään paremmin hankkeen myötävaikutuksesta. Tämä on näkynyt keskittymiskyvyn lisääntymisenä, lukemisen oppimisena ja koulun sääntöjen noudattamisena. Ymmärtämisen vaikeudet olivat merkittävä löydös vanhempien hahmottamis- ja toimintakyvyssä. Vanhemmat eivät useinkaan ymmärtäneet viranomaisten tarkoittamia asioita, minkä vuoksi lasta koskevat asiat eivät ole edenneet tai järjestynyt toivotulla tavalla. Hanketyöntekijät arvioivat, että vanhemmat tarvitsisivat kognitiivisen tason tutkimuksia, jotta voitaisiin arvioida vanhempien mahdollisuuksia selviytyä lasten välttämättömistä asioista, erityisesti tutkimuksista ja hoidoista, joita yhteisasiakkaana olevat lapset tarvitsevat.

Jeri hankkeessa käytetään osahankkeista kaikkein eniten erilaisia mittareita nuorten psyykkisen hyvinvoinnin ja elämänlaadun seuraamiseen¹⁰³. Nuorten hyvinvointi ja toimintakyky ovat hankkeen osallistumisen aikana selvästi parantuneet ja syrjäytymiskehitys on pysähtynyt. Nuoret ovat hyötyneet toiminnasta monella eri tavoin. Erilaisten mielenterveysvaikeuksien paikantaminen on vaikuttanut nuoren mielialan kohenemiseen ja näin ollen usein nuoren elämäntilanne on rauhoittunut. Nuoret ovat sitoutuneet tarjottavaan apuun ja tukeen hyvin kun tuki on saatu omassa kehitysympäristössä ja riittävän varhaisessa vaiheessa. Konkreettisia elämänlaadun muutoksia näkyy koulunkäynnin parantuminen ja koulu poissaolojen vähentyminen. Nuorten vuorokausirytmii, terveys- ja ruokailutottumukset ovat myös parantuneet. Nuorten ja vanhempien koke-

¹⁰³ Tutkimustulokset valmistunevat vuoden 2011 aikana.

musten mukaan vuorovaikutus heidän välillään on parantunut ja yhteisistä asioista kyetään sopimaan sekä pitämään kiinni. Vanhemmat kokivat vanhemmuutensa vahvistuneen ja asiantuntijuus oman lapsen tilanteesta parantuneen. Hanketyöntekijöiden arvion mukaan iso osa autetuksi tulleista nuorista olisivat edelleen nuorisopsykiatrian lähetejonossa ilman Jerin tukea.

Kirkkonummen Tukevasti-hankkeen osalta ei ole raportoitua tietoa tuloksista.

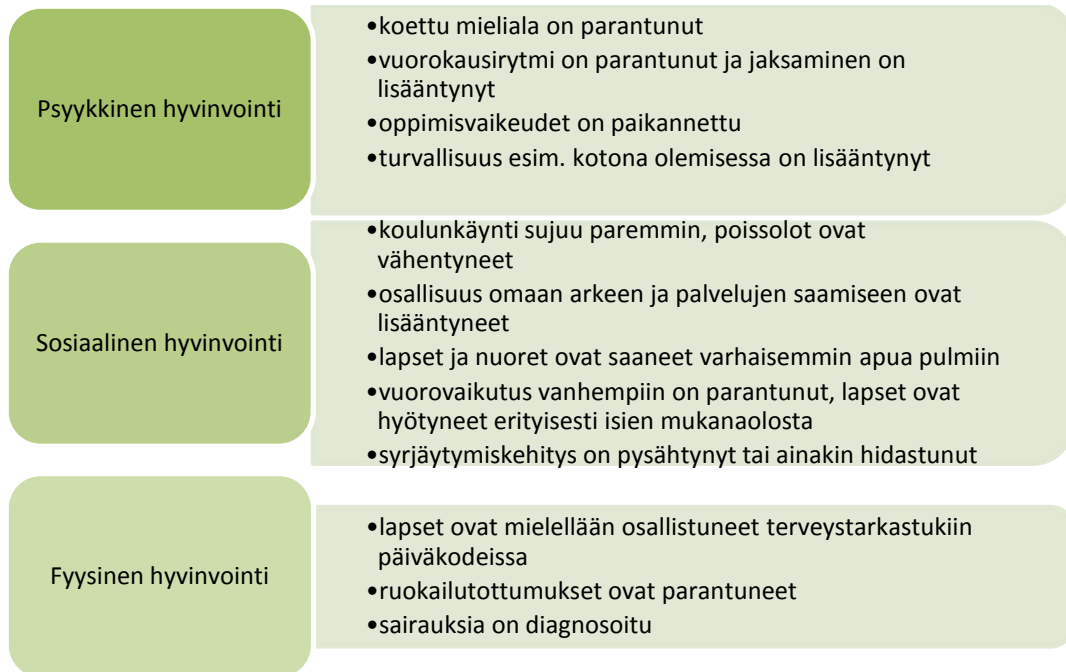
Tukevasti verkossa hankkeen Vastaamo - palveluun on kirjautunut 2067 vanhempaa, mutta vain 353 vanhempaa on käyttänyt keskustelumahdollisuutta¹⁰⁴ hyväkseen. Keskusteluun osallistuneet ovat olleet pääasiassa 30–44 -vuotiaita vauvojen tai leikki-ikäisten äitejä. Keskustelun avaukset ovat liittyneet lasten kasvatustilanteisiin ja omaan vanhemmuuteen.

Vastaamo –palvelun /Väestöliiton tekemän asiakasarvioinnin mukaan vanhemmat ovat antaneet numeerisen kokonaisarvion palvelusta. Espoon vastausarvostelujen keskiarvo hankekaudella 1.8.2010–31.8.2011 (N=134) on 4,2 tähteä asteikolla 1-5 tähteä. Palvelua käyttäneet ovat olleet erittäin tyytyväisiä palveluun. Vastaamo -verkkopalvelu on haluttu pitää mahdollisimman yksinkertaisena käyttäjälle. Pilottihankkeessa on haluttu välttää laajojen kyselymittarien sisällyttämistä käyttöympäristöön. Palvelu on tukenut vanhempien hyvinvointia, toimintakykyä, arjen sujumista, vanhemmuutta, mahdollistanut kuulluksi tulemistä ja vanhemmat ovat hyötäneet saamastaan tuesta. Palvelussa vanhemmat ovat saaneet apua aikaisempaa varhemmin. Palvelun käyttäjä saa vastauksen 24 h kuluessa ja verkkopalvelun anonymiteetti rohkaisee ottamaan vaikeita aiheita esille varhemmin. Palveluun tulleet kysymykset ovat olleet asiallisia ja aitoja. Vanhemmat ovat kirjoittaneet palveluun ilta-aikoina, lasten mentyä nukkumaan. Palvelun joustavuus suhteessa aikaan ja paikkaan helpottaa vanhempien arkea.

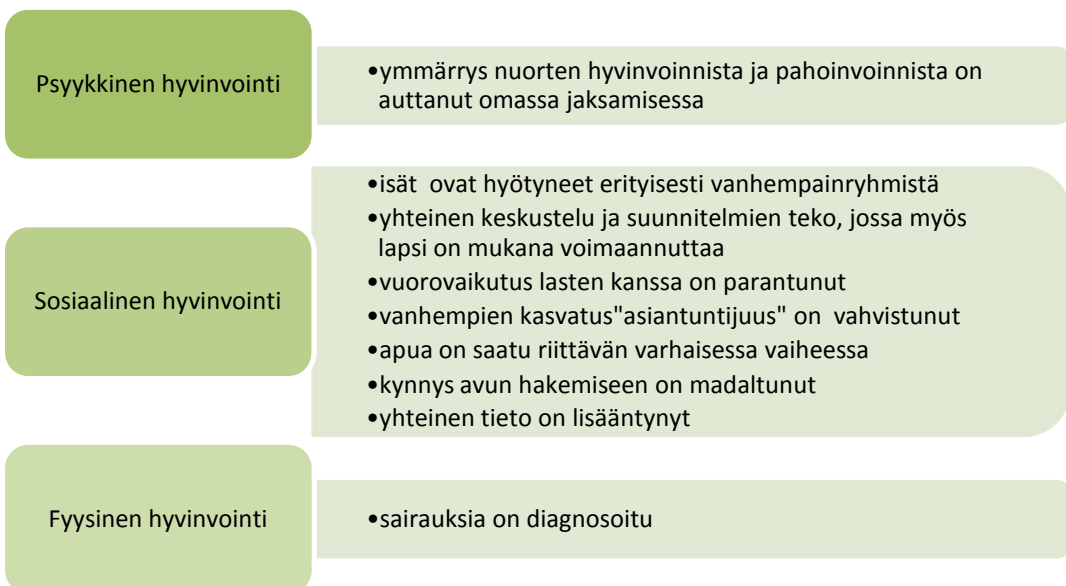
Vespa hankkeen tavoittamat nuoret ovat saaneet tukea verkkoympäristössä. Nuorten kokema hyöty on tähän mennessä syntynyt pääosin nuorten spontaanien kommenttien ja palautteen perusteella verkkoympäristössä. Nuorten esille tuomat huolet ovat liittyneet pahaan oloon, masennukseen, alakuloisuuteen, viiltelyyn, kaveri- ja seurustelusuhteiden pulmiin, koulunkäyntivaikeuksiin, stressiin ja kotivaikeuksiin. Työntekijöiden antama tuki, neuvonta ja ohjaus ovat nuorten palautteen perusteella auttaneet jossain määrin ja nuoret kokevat hyötäneensä verkkokeskusteluista. Vespan vetämissä suljetuissa verkkokeskusteluryhmissä nuoret kokivat voineensa käsitellä omia asioitaan ja tunteitaan ja vertaistuesta oli nuorten mielestä hyötyä.

¹⁰⁴ Viestien määrä 571.

Kuvio 6. Työotteen vaikutus lasten ja nuorten hyvinvointiin

Kuvio 7. Työotteen vaikutus vanhempiin

Tulokset kuntien näkökulmasta

Rajan lapset hankkeen kehittämä lähipalvelutiimityöskentely ja konsultaatiotyöryhmätoiminta alkavat muotoutumaan osaksi Eksoten toimintaa. Tämän hankekauden aikana niitä ei vielä ole saatu pysyväksi palvelutoiminnaksi. Peruspalvelut tarvitsevat paljon tukea, työntekijöitä on vaihtunut ja konsultaatio ei ole työtapana vielä vakiintunut.

Etelä-Kymenlaakson perhepalveluverkosto on tukenut ja mahdollistanut usean verkoston synty- mistä hanke-alueella, esimerkkinä varhaiskasvatusverkosto. Verkostossa on kehitetty mm. oman työn kriittisen reflektoinnin mallia. Arvioin mukaan työntekijöiden asenteissa on näkynyt selvää muutosta positiivisempaan ja lapsilähtöisempään suuntaan. 4-vuotiaan lapsen laajassa terveys- tarkastuksessa tehtävä monitoimijainen yhteistyö on muotoutunut osaksi kunnan työkäytäntöjä Kotkan, Virolahden ja Miehikkälän kunnissa. Kunnat ja perhepalveluverkoston työntekijät ovat hyötäneet hankkeen tarjoamista erilaisista koulutuksista ja kehittämisverkostoista. Monitoimi- jainen perhevalmennus on otettu osaksi Kotkan kaupungin ja mukautettuna Virolahden ja Mie- hikkälän kuntien pysyvää palveluvalikkoa. Hankeajana mallinnettu neuvolan ennaltaehkäisevän perhetyön toimintamalli on käytössä Kotkan ja Haminan kaupungeissa. Lisäksi hanke todensi Haminassa neuvolan ennaltaehkäisevän perhetyön hyödyn ja seurauksena tästä neuvolan ennal- taehkäisevä perhetyö otettiin osaksi kunnan omaa toimintaa vuoden 2011 alusta. Hyvänä tulok- sena voidaan alueella pitää oppilaskuntatoiminnan mallinnustyötä, jossa mm. nuorten ääntä on kuultu ja heidät on otettu mukaan suunnitteluun. Työmalli on levitetty kaikkiin Etelä- Kymenlaakson alueen yläkouluihin ja lukioihin.

Sabirin ja Jerin hyödyt kuntatoimijoille näkyvät vahvistuneina yhteistyökuviolina. Sabirin osalta työntekijöiden valmiudet työskennellä lapsilähtöisesti, dialogisesti ja verkostoituvalla työtavalla kehitysympäristössä on vahvistunut. Päivähoidon ja varhaiskasvatuksen oppivat foorumit ovat lisänneet ymmärrystä toisten työstä ja näin ollen yhteistyön tekeminen huolen herätessä on hel- pottunut. Jerin järjestämissä laajoissa koulutustilaisuuksissa on jaettu tietoja mielenterveyteen liittyvistä asioista ja samalla tiedotettu Jeri työmallista. Koulutukseen osallistuneet ovat antaneet positiivista palautetta. HYKS:n nuorisopsykiatria on juuri uudistamassa organisaatiotaan avohoi- topainotteisemmaksi ja prosessiin on liittynyt erilaisia henkilökunnalle järjestettyjä suunnittelu- ja informaatiotilaisuuksia. Tässä yhteydessä Jeri-toiminta on todettu hyväksi toimintamalliksi ja HYKS:n nuorisopsykiatria aloittaa Jeri-tyyppisen verkostotyön omana toimintanaan sekä Jorvin että Peijaksen alueilla.

Vahvuutta perheelle hankkeessa yhteinen kehittäminen on tutustuttanut työntekijöitä Lost ja Karviaisen alueella jonkin verran toisiinsa. Kehitettyä verkostomallia ei rahoitussyystä oteta käyttöön. Hanketyössä on mallinnettu työtapa, jossa psykiatrasta osaamista voidaan yhdistää kunnan lastensuojelutyön yhteyteen ja tämän toimintamallin ajatuksia hyödynnetään kuntien kehittämistyössä.

Hyve 4 hankkeen toimintamalli otetaan käyttöön Helsingissä marraskuussa 2011. Espoo ja Van- taa ottavat mallin käyttöön erillisen aikataulun mukaan. Mallin juurruttaminen ja seuranta jää marraskuun alusta perusorganisaatioiden tehtäväksi.

Tukeasti verkossa hankkeen osalta toiminta on sijoittumassa - joskin vielä kokeiluluontoisesti - Espoon kaupungin toiminnaksi. Hankeajainen toimijoiden palaute on ollut pääosin positiivista. Mahdollisuus ohjata vanhempia vastaamo-palvelun piiriin on toimijoiden mielestä helpottanut omaa työtä. Espoon kaupunki ostaa Vastaamo -palvelua kuntarahoitteisesti perhetyön asiakas- vanhemmille 1.11.2011 alkaen. Palvelu otetaan osaksi kunnan palveluvalikkoa ja kehittämistoiminta viedään palvelurakenteisiin osana Lapsen ääni 2:sta. Vespa hankkeen osalta ei ole vielä tietoa mitä tuloksia palvelurakenteessa sen myötä on tullut. Kehittämistyöhön on vaikuttanut uusien verkkohankkeiden käynnistyminen.

1.4 Ammattilaisten osaamisen kohentaminen lasten ja nuorten hyvinvointityössä

Kehittämistyö on kohdentunut pääsääntöisesti palvelurakenteisiin, joissa on pyritty kehittämään ammattilaisten osaamista lasten, nuorten ja perheiden kanssa tehtävässä työssä. Kehitystavoitteen toteuttamiseksi osahankkeet ovat järjestäneet erilaisia monitoimijaisia verkostoja, kehittämissyörymiä, suunnittelukokouksia ja koulutuksia sekä pilotoineet lasten hyvinvointitiedon keruulle. Kustannusvaikutusten selvittäminen on myös ollut työn kohteena.

Näitä toimintamalleja on kehitetty Kaakkois-Suomen Kehikko-hankkeessa, Länsi- ja Keski-Uudellamaalla Ulappa-hankkeessa ja pääkaupunkiseudulla VKK-metro ja Kehrä-hankkeissa. Kaikki osahankkeet sijoittuvat toiminnallisesti ja hallinnollisesti alueellisten osaamiskeskusten¹⁰⁵ yhteyteen. Kaikki hankkeet ovat jossain määrin hyötäneet osaamiskeskusten olemassa olevista verkostoista ja aiemmin tehdystä kehittämistyöstä.

Toimintamallien kuvaus

Kehrässä on luotu rakenteita ja toimintatapoja pääkaupunkiseudun lastensuojelutyön kehittämiseksi. Lastensuojelun työkäytäntöjä ovat kahden vuoden aikana kehittäneet 24 työyksikköä Helsingistä, Espoosta ja Vantaalta. Työryhmien kehittämistehtävät ovat kiinnittyneet lastensuojelun ydinprosessiin. Kehittämisessä on huomioitu asiakkaan osallisuus ja muut lastensuojelun toimijat. Teematyöpajoissa lastensuojelun työryhmät ovat jakaneet kokemuksiaan kehittämisestä ja kehittämisteemojen ammatillisista sisällöistä. Työtä on koko ajan dokumentoitu ja samalla on kehitetty asiakastyötä tukevaa kehittämisen rakennetta eri kunnissa ja pääkaupunkiseudulla. Lastensuojelun ydinprosessin kehittämisen kohdat ovat olleet: yhteistyö peruspalveluiden kanssa, asiakkuuden alku, suunnitelmallinen työ ja sijoitusvaiheen vanhemmuuden tukeminen.

Pääkaupunkiseudun lastensuojelun Praksiksen opetus- ja tutkimuslinikkaverkoston kehittäminen on tapahtunut osana Kehrä hanketta. Praksiksessa on luotu rakenne monitoimijaiselle vuoropuhelulle opetuksen, tutkimuksen, kehittämisen ja käytännön välille. Opetuksessa on ollut keskeistä lastensuojelun Praksiksen yksiköiden ja verkostojen sosiaalityöntekijöiden käytännön opetuksen kehittäminen sekä yhteistyö ammattikorkeakoulujen kanssa.

VKK-metro on luonut kehittämisrakenteen pääkaupunkiseudun varhaiskasvatukseen. Hankekauden ajan työssä on ollut mukana 21 tutkimuspäiväkotia. Hankkeessa on kehitetty varhaiskasvatuksen henkilöstön asiantuntijuutta sekä pedagogista osaamista varhaisessa puuttumisessa ja tuen antamisessa. Lasten osallisuuden vahvistaminen osana varhaiskasvatusta on ollut kehittämisen pääteemana. VKK-metrossa on ollut tiivis yhteistyö Helsingin yliopiston kanssa ja hankkeen kehittämis- ja tutkimustyö perustuu kehittävän työn tutkimuksen työtöteeseen¹⁰⁶.

Ulappa on kehittänyt lasten hyvinvointitiedon keruumenetelmiä useassa Länsi- ja Keski-Uudenmaan kunnassa. Osahankkeessa on koottu, analysoitu ja tehty alustavia johtopäätöksiä

¹⁰⁵ Socom, Sosiaalitalo ja Socca

¹⁰⁶ VKK metron tuore tutkimusraportti www.socca.fi/kehittaminen/varhaiskasvatus_vkk-metro/julkaisuja_ja_materiaaleja/julkaisut/loytoretkella_osallisuuteen_-_kehittamista_ja_tutkimista_paivakodin_arjessa_ii_-_vkk-metron_julkaisu.1491.shtml

alueen kuntien lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmista ja järjestetty alueellisia tilaisuuksia kuntien lastensuojelun kehittämisen tukemiseksi. Tavoitteena on ollut jakaa tietoa lasten, nuorten ja lapsiperheiden hyvinvoinnista sekä tukea kuntia hyvinvointisuunnitelmien seurannassa ja arvioinnissa. Ulappa on yhdessä Sosiaalitaidon kanssa järjestänyt kaksi Lasten ja nuorten hyvinvointifoorumia keväällä 2010. Ulappa on edistänyt kuntien lastensuojelupalveluiden systemaattista kustannusten ja asiakasmäärien seurantaan sekä palvelurakenteiden seudullista vertailua tuottamalla Lastensuojelun tila Länsi- ja Keski-Uudellamaalla 2009 ja 2010 -selvitykset¹⁰⁷. Selvityksillä saatiin tietoa lastensuojelun avo- ja sijaishuollon asiakasmääristä ja kustannuksista sekä lastensuojeluilmoitusten ja lastensuojelutarpeen selvitysten määristä. Yleisen kustannus- ja asiakasmäärätiedon lisäksi hankkeessa on toteutettu kustannusvaikuttavuuden arviointi Hyvinkään intensiivimenetelmästä (Noste).

Ulappa on kehittänyt ja luonut lasten hyvinvointitiedon keruumallin Länsi- ja Keski-Uudellemaalle. Mallia on pilotoitu kahdella kyselyllä. Ensin on selvitetty lasten ja vanhempien kokemuksia päivähoidosta ja kotoa neljässä kunnassa sekä sen jälkeen selvitetty viidennen luokan oppilaiden hyvinvoinnin kokemuksia neljässä kunnassa. Kyselyt toimivat tiedonlähteinä kuntien kehittäessä ja suunnitellessa tulevia palveluja lapsille, nuorille ja lapsiperheille. Näiden kahden kyselyn avulla on saatu tietoa n. 2000 lapsen hyvinvoinnin tilasta.

Kehikko on edistänyt erilaisten verkostomenetelmien käyttöönottoa alueella jatkamalla verkostomenetelmien osaajien rekisterin ylläpitoa ja tiedottamalla verkostomenetelmien käyttömahdollisuuksista. Avoimen varhaiskasvatuksen verkosto on käynnistetty, on osallistuttu Etelä-Kymenlaakson huoltoriitatyöryhmän kehittämiseen sekä Eksoten alueen perheiden erotilanteen kehittämistyöhön. Kaakkois - Suomalaisten lasten oikeuksien ja osallisuuden toteutumisen vahvistamiseksi lastensuojeluprosesseissa sekä rikosprosesseissa kehitettiin lastensuojelun edunvalvontaa. Etelä-Kymenlaakson lasten ja nuorten hyvinvoinnin tilasta ja uhkatekijöistä tehtiin kartoitusta kokoamalla tilasto- ja kokemustietopohja seudulliseen hyvinvointisuunnitelmaan ja em. tietojen pohjalta laadittiin seudullinen toimenpideohjelma. Kehikko on käynnistänyt Mie ite – ryhmien kehittämistyön 1-3 – vuotiaiden lasten vanhemmille ja osallistunut ryhmien käynnistämiseen. Ryhmien tavoitteena oli tarjota mahdollisuutta vanhempien väliselle vertaiskeskustelulle ja tarjota paikka, jossa voidaan miettiä myönteisiä keinoja pienen lapsen käyttäytymisen ohjaamiseen myönteiseen suuntaan. Nämä ryhmät ovat pikkulapsiperheiden palveluiden valikkoon ”uusi” tai uudelleen henkiin herätetty toimintamuoto.

Tulokset kuntien näkökulmasta

Pääkaupunkiseudun lastensuojeluyksiköissä oman työn kehittämisrakenne on Kehran tuella valmistunut. Kehra on mahdollistanut lastensuojelutyöntekijöiden osallistumisen oman työn kehittämiseen. Työntekijöiden ajattelu ja suhtautuminen kehittämiseen on muuttunut myönteisemmäksi. Kehittäminen on koettu hyödylliseksi ja työhyvinvointi on jossain määrin lisääntynyt. Kehittämistyön ansioista lastensuojelun asiakassuunnitelmat ovat muuttuneet tasalaatuisemmiksi. Asiakasosallisuuteen panostaminen on synnyttänyt työvälineitä helpottamaan arkityötä ja asiakkaiden mukaan ottamista ja kuulemista. Asiakasprosessit ovat selkeämpiä ja avoimempia ja toimintakäytännöistä on sovittu esim. päihdehuollon kanssa ja perheväkivaltatilanteiden selvittämisessä.

¹⁰⁷ www.lapsenaani.fi tai www.sosiaalitaito.fi

Lastensuojelun Praksis on kouluttanut 80 käytännönopettajaa ja opiskelijoita on hankekauden aikana ollut harjoittelussa 140. Työntekijöiden ja johdon asenteet harjoittelijoiden suhteen ovat muuttuneet myönteisemmiksi ja joissakin yksiköissä työkäytännöt ovat muuttuneet praksistyön ansiosta. Lastensuojelun opetus ja käytännön harjoittelu on muokkautunut opiskelijoille toimivaksi kokonaisuudeksi. Praksis muuttuu pysyväksi toiminnaksi 1.11.2011 lukien.

VKK-metron tulos näkyy niin ikään valmistuneena kehittämisrakenteena. Rakenteet on luotu kehittäväälle työotteelle varhaiskasvatukseen, jonka seurauksena kehittämissyö on yksinkertaistunut ja sen merkitys on vahvistunut. Mukana olleiden työntekijöiden tietoisuus omasta työstä on kasvanut ja on opittu paremmin refleктоimaan omia työkäytäntöjä. Hankkeen tuottama selvitys¹⁰⁸ lasten osallisuudesta on edistänyt huomattavasti osallisuuskäytäntöjen pohtimista.

Kehikon verkosto-osaajien koordinaatio on siirtymässä kuntien tai kuntayhtymien omaksi toiminnaksi ja siten rakenteeltaan pysyväksi. Verkostomenetelmien osaajia koulutetaan jatkossa enemmän ja kuntien johto on valinnut koulutukseen osallistujat siten, että heillä olisi jatkossa aito mahdollisuus tehdä verkostotyötä osana omaa työtään. Avoimen varhaiskasvatuksen kehittämisessä on syntynyt kehittämistoiminnan rakenne ja kehittämistyötä varten on valittu alueelliset ohjausryhmät, joiden tehtävät on määritelty. Kokoamalla ja kartoittamalla avoimen varhaiskasvatuksen palveluita on saatu selville millä alueilla palveluita on tarjolla ja mistä palveluita puuttuu. Kuntien, sote-piirin sekä kolmannen sektorin toimijat ovat heränneet huomaamaan, että lasten ja nuorten parissa tehtävään työhön ja palvelujen kehittämiseen tarvitaan myös kuntarajojen yli menevää ja laajemmän alueen toimijoita kokoavaa työtä (esimerkkinä lähes kaikki Kehikon kehittämisalueet; lastensuojelun edunvalvonta, verkostomenetelmien asiantuntijaverkosto, eroauttamistyö). Kehikko on onnistunut ”ulkopuolisena” neutraalina alueellisena hanke-toimijana kokoamaan kunta- ja seututasolla eri organisaatioita yhteistyöhön, esimerkkinä kuntien, järjestöjen ja seurakuntien yhteistyö avoimen varhaiskasvatuksen kehittämisessä.

Kehikon käynnistämien Mie ite –ryhmien vanhempien palaute on ollut erittäin myönteistä. Heidän kokemuksensa mukaan heidän vanhemmuutensa vahvistui ja mm. vuorovaikutus lapsen kanssa on aiempaa myönteisempää.

Ulapan keskeisenä tuloksena voidaan pitää kuntien lisääntynyt kiinnostus hyödyntää hankkeen tuottamia tiedonkeruun malleja ja selvityksiä. Tuotettu tieto on osassa kunnissa otettu osaksi päätöksentekoprosessia, eli selvityksiä ja raportteja on käsitelty johtoryhmissä ja lautakunnissa. Nosteessa käynnistetty kustannusvaikutusten selvittämissyö jatkuu edelleen Lapsen ääni 2- kehittämisohjelmassa.

¹⁰⁸ Venninen, T & Leinonen, J & Ojala, M (2010) ”Parasta on, kun yhteinen kokemus siirtyy jaetuksi iloksi”. Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa.

2 Arvio osahankkeiden tuloksista suhteessa luotuihin loogisiin malleihin

(erikoistutkijan arvio) - taulukkoa käytetty tulosten analyysissa	Vastaa hyvin	Vastaa jossain määrin	Ei vastaa juurikaan tai ei ollenkaan	Loogista mallia ei ole tehty ¹⁰⁹
Työote 1				
Vinssi	x			
Noste	x			
Omin Jaloin		x		
Työote 2				
Tukevasti alkuun		x		
Helsinki				
Espoo				
Vantaa				
Lapsen ääni koulussa				x
Kouvolan perhepalveluverkosto	x			
Rajan lapset, merkkaritoiminta	x			
Työote 3				
Rajan lapset ja nuoret	x (asiakas)	x (palvelu)		
Etelä-Kymenlaakson ppv	x			
Jeri				x
Vahvuutta perheelle				x
Sabir	x			
Kirkkonummen Tukevasti				x
Vespa	x (asiakas)		x (palvelu)	
Hyve4		x (palvelu)		
Tukevasti verkossa		x		
Työote 4				
Kehrä	x			
Ulappa				x
Kehikko				x
VKK-metro	x			

Karkea arviointi siitä, miten osahankkeiden ohjelman alussa tuottamat loogisen mallin asiakas- ja palvelurakennetuloiset vastaavat raportoitua tietoa ohjelman loppupuolella.

¹⁰⁹ Osahankkeissa on muunlaisia arvioinnin- ja tutkimuksen suunnitelmia ja lähestymistapoja.

3 Toimintoihin osallistuneet ikäluokittain, työotteittain ja osahankkeittain 2009–2011

yhdistettyjä tietoja 08/10 ja 08/11 kyselyistä

	11-v tai alle	12–15 v.	16-v tai yli	Lapsia yhteensä	vanhemmat	läheiset
Työote 1.	17	186	121	324	338	17
Vinssi Helsinki	12	40	5	57	47	11
Vinssi Espoo	0	22	1	23	26	0
Noste	5	37	8	50	45	5
Omin Jaloin	0	87	107	194	220	1
Työote 2.	5253	981	18	6252	7826	32
Tukevasti Helsinki	24	730	0	754	1025	0
Tukevasti Espoo	2500	0	0	2500	5267	0
Tukevasti Vantaa	48			48	762	
Lapsen ääni koulussa	1802	10	0	1812	75	0
Kouvolan perhepalveluverkosto	258	133	18	409	0	0
Rajan lapset ja nuoret ¹¹⁰	621	108	0	729	697	32
Työote 3.	34	399	299	732	1020	112
Sabir					43	
Jeri	2	257	162	421	491	75
Vahvuutta perheelle	32	15	2	49	44	35
Etelä-Kymenlaakson perhepalveluverkosto	0	102	135	237	442	2
Vespa		25		25		
Hyve 4						
Tukevasti verkossa						
Työote 4.					21	
Kehikko/Mie ite					21	
VKK metro						
Kehrä						
Ulappa						
YHTEENSÄ KAIKKI¹¹¹	5304	1566	438	7308	9205	161

Lisäksi: Tukevasti verkossa Vastaamo-palveluun on kirjautunut 2067 vanhempaa ja palvelusetelitä tai mahdollisuutta verkkokysymiseen on käyttänyt 353 vanhempaa.

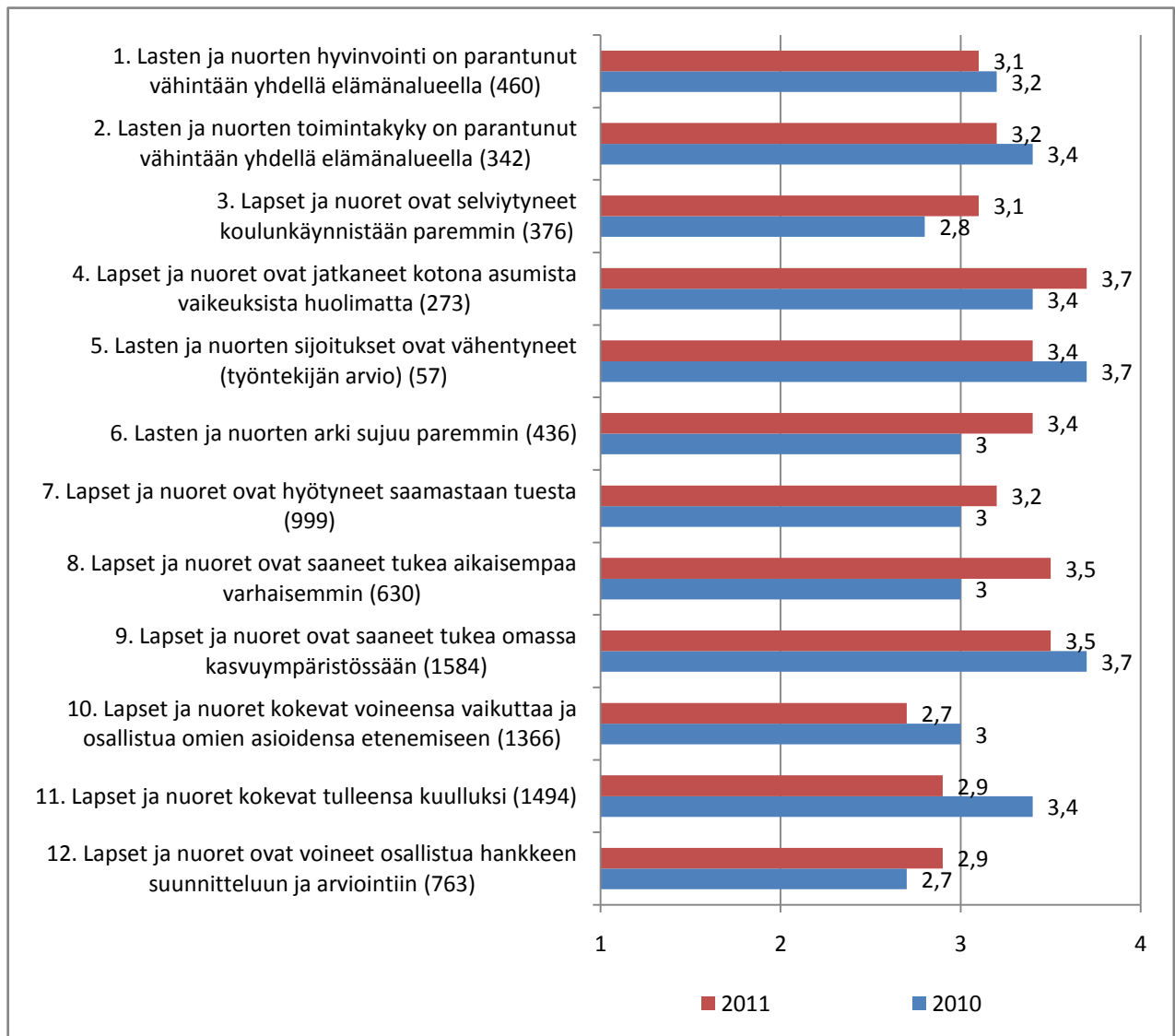
¹¹⁰ sisältää sekä merkkaritoiminnan että konsultaatioryhmätoiminnan.

¹¹¹ luvut perustuvat osahankkeiden omaan ilmoitukseen asiakastuloskyselyistä 08/2010 ja 08/2011. Luvut eivät sisällä esim. kyselytutkimuksiin vastanneita.

4 Osahankkeiden toimintojen vaikutus lapsiin ja nuoriin

Työntekijöiden arvio perustuu lapsilta ja nuorilta kerättyyn tietoon. Suluissa niiden lasten ja nuorten lukumäärät, joilta tietoa on kysytty ja joiden tilanne suhteessa indikaattoriin on arvioitu parantuneen. Lukumäärätieto sisältyy v. 2011 arviointiin ajalta 1.9.2010–12.8.2011. Edeltävältä ajalta ei ole lasten ja nuorten lukumäärätietoa.

Arviointiasteikko: Miten osahankkeen toiminnot ovat myötävaikuttaneet seuraaviin asioihin: 1= ovat vaikuttaneet vähän, 2= ovat vaikuttaneet melko vähän, 3= ovat vaikuttaneet melko paljon, 4= ovat vaikuttaneet paljon

5 Lasten ja nuorten lukumäärät, joiden tilanne on arvioitu parantuneen - osahankkeittain ja indikaattoreittain elokuussa 2011.

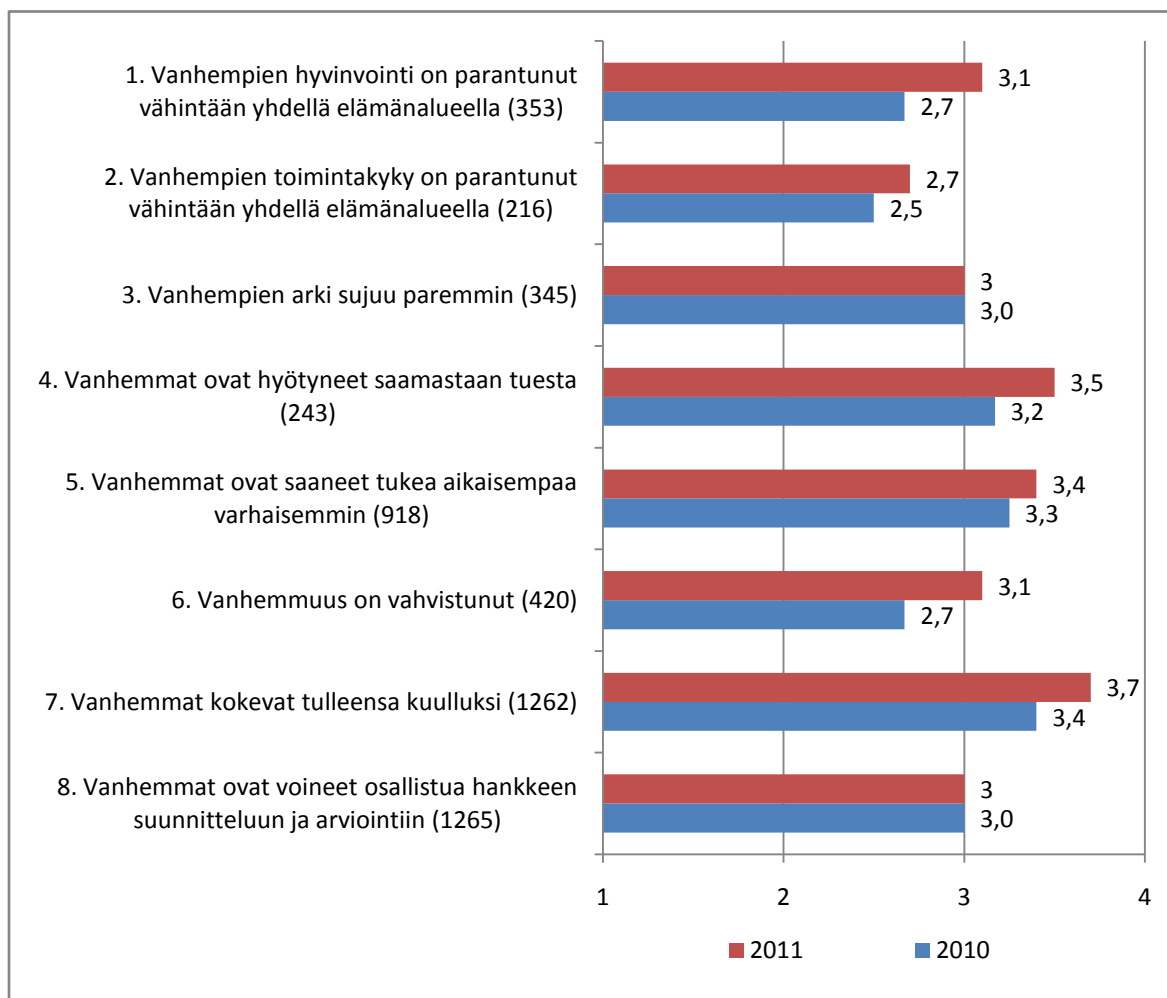
Indikaattori (ks. edellinen sivu)

työ- ote	hanke	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	Vinssi Helsinki	11	11	8	12	7	11	12	9	17	11	11	12
	Vinssi Espoo	11	8	5	10	2	8	13	5	11	13	13	12
	Noste	15	15	10	15	13	12	15	15	15	12	12	15
	Omin Jaloin	80	80	30			80	78			80	79	
2	Tukevasti Helsinki							260	260	260	260	260	260
	Tukevasti Espoo							144		144	144	144	144
	Tukevasti Vantaa												
	Lapsen ääni koulussa	70	70	7				20	70	500	700	700	30
	Kouvolan ppv			60			63	154				60	
	Rajan lapset	103		130			98	118		156	128	174	265
	Rajan nuoret	4	4					4					
	SABIR	7					7	7	16	16			
3	JERI	137	130	115	211		139	150	221	221			
	Vahvuutta perheelle	22	24	11	25	25	18	24	17	19		23	
	Etelä Kymenlaakson ppv												
	Vespa									225	18	18	25
	Hyve4												
	Tukevasti verkossa												
	4	KEHIKKO											
	VKKmetro												
Kehrä													
ULAPPA													
Kirkkonummen tukevasti													
YHTEENSÄ	460	342	376	273	47	436	999	613	1584	1366	1494	763	

6 Osahankkeiden toimintojen vaikutus vanhempiin

Työntekijöiden arvio perustuu vanhemmilta kerättyyn tietoon. Suluissa niiden vanhempien lukumäärät, joilta tietoa on kysytty ja joiden tilanne suhteessa indikaattoriin on arvioitu parantuneen. Lukumäärätieto sisältyy v. 2011 arviointiin ajalta 1.9.2010–12.8.2011. Edeltävältä ajalta ei ole vanhempien lukumäärätietoa.

Arviointiasteikko: Miten osahankkeen toiminnot ovat myötävaikuttaneet seuraaviin asioihin: 1= ovat vaikuttaneet vähän, 2= ovat vaikuttaneet melko vähän, 3= ovat vaikuttaneet melko paljon, 4= ovat vaikuttaneet paljon

7 Vanhempien lukumäärät, joiden tilanne on arvioitu parantuneen - osahankkeittain ja indikaattoreittain elokuussa 2011.

Indikaattori (ks. edellinen sivu)

työ- ote	hanke	1	2	3	4	5	6	7	8
1	Vinssi Helsinki	12	11	10	15	13	2	15	6
	Vinssi Espoo	10	5	10	13	13	3	15	16
	Noste	14	14	14	18	14	21	19	18
	Omin Jaloin	172	172	172	172	172	172	172	172
2	Tukevasti Helsinki					72		72	72
	Tukevasti Espoo					144		144	144
	Tukevasti Vantaa					50	50	50	50
	lapsen ääni koulussa	15				60	40	60	60
	Kouvolan ppv					69			
	Rajan lapset			7		155		158	151
	Rajan nuoret								
3	SABIR					20	23	23	43
	JERI	11		13		12		14	13
	Vahvuutta perheelle	13	14	16	25	18	16	25	17
	Etelä Kymenlaakson ppv	93		93		93	93	482	482
	Vespa								
	Hyve4								
	Tukevasti verkossa								
4	KEHIKKO	13		10		13		13	21
	VKKmetro								
	Kehrä								
	ULAPPA								
	Kirkkonummen tukevasti								
	YHTEENSÄ	353	216	345	243	918	420	1262	1265

8 Voimaantumisen kokemukset lukumäärinä

Luvut perustuvat työntekijöiden ilmoittamaan tietoon. Voimaantumisen kokemuksella haettiin tietoa siitä, kuinka moni lapsi, nuori, vanhempi tai muu läheinen on hyötynyt hanketoiminnoista siten, että oma hyvinvointi, toimintakyky tai jokin muu elämän osa-alue on kohentunut. Asiakastuloskyselyssä 08/2011 vain osa hankkeista (Vinssi, Kouvolan perhepalveluverkosto, Rajan lapset) raportoivat keränneensä asiakkailta tätä lukumäärätietoa. Tästä syystä tiedon raportoiminen ohjelmataason vaikutuksena ei ole riittävän luotettavaa. Tieto on yhdistetty seuraavaan taulukkoon lähinnä tiedoksi hanketoimintojen jatkokehittämistä ajatellen.

	Kokonais-asiakasmäärä	Voimaantumista on tapahtunut. Asiakkaan arvio.	Voimaantumista on tapahtunut. Työntekijän arvio.
11-v tai alle	5304	229	316
12–15 – v	1566	178	409
16-v tai yli	438	11	204
vanhemmat	9205	118	329
läheiset	161	25	17

9 Osallisuuden kokemukset lukumäärinä

Asiakastuloskyselyssä selvitettiin molempina mittauskertoina kuinka moni lapsi, nuori, vanhempi ja läheinen kokee voineensa osallistua hankkeen/palvelun suunnitteluun, kehittämiseen ja arviointiin. Jotta osallisuuden on mahdollista toteutua, siihen tarvitaan erilaisia rakenteita. Samassa kyselyssä selvitettiin myös hanketyöntekijöiden näkemys siitä kuinka monelle on tarjottu mahdollisuutta osallistua hankkeen suunnitteluun, kehittämiseen ja arviointiin. Myös tässä tiedonkeruussa (asiakaskysely 08/2011) vain osa hankkeista raportoi keränneensä tietoa suoraan asiakkailta (Vinssi, Noste, Tukevasti alkuun Helsinki ja Espoo, Rajan lapset, Vahvuutta perheelle, Vespa ja Kehikko). Muiden osahankkeiden tuottamien dokumenttien perusteella muut hankkeet ovat myös tätä tietoa keränneet, mutta eivät tuoneet sitä näkyväksi tässä kyselyssä. Tämän vuoksi tätä tiedonkeruuta ei ole raportoitu ohjelmataason vaikutuksena. Seuraavan taulukkoon tieto on koottu lähinnä tiedoksi hanketoimintojen jatkokehittämistä ajatellen.

	Kokonais-asiakasmäärä	Asiakkaan oma kokemus lukumäärinä	Työntekijän arvio lukumäärinä
11-v tai alle	5304	218	890
12–15 – v	1566	815	1579
16-v tai yli	438	18	200
vanhemmat	9205	933	4810
läheiset	161	48	138

10 Osahankkeiden ohjaus- ja tukiryhmien näkemykset keskiarvoina

Käsitys: huonontunut punaisella, parantunut sinisellä, ennallaan mustalla

ARVIOINTIALUE: Osahankkeiden tärkeys eri näkökulmista								
	Kaikki vastaajat 2010 N=113	Kaikki vastaajat 2011 N=112	Pääkaupunki-seutu 2010 N=58	Pääkaupunkiseutu 2011 N=61	Länsi- ja Keski-Uusimaa 2010 N=17	Länsi- ja Keski-Uusimaa 2011 N=11	Kaakkois-Suomi 2010 N=34	Kaakkois-Suomi 2011 N=37
Kuinka tärkeänä pidät ohjaus-/tukiryhmän työtä osahankkeen onnistumisen kannalta?	3,7	3,5	3,6	3,5	3,7	3,3	3,7	3,5
Kuinka tärkeänä pidät hankkeen kehittämissyötä osana kuntasi lasten ja nuorten palvelujen kehittämistä?	3,6	3,5	3,6	3,6	3,6	3,2	3,6	3,5
Kuinka tärkeinä pidät hankkeen koulutuksia ammattilaisten osaamisen kehittämisessä?	3,6	3,5	3,6	3,5	3,4	3,3	3,7	3,5
Arviointiasteikko: 1=ei lainkaan tärkeänä, 2=ei kovin tärkeänä, 3=melko tärkeänä, 4=erittäin tärkeänä								
ARVIOINTIALUE: Osahankkeiden kyky havaita tarpeita								
	Kaikki vastaajat 2010 N=113	Kaikki vastaajat 2011 N=112	Pääkaupunki-seutu 2010 N=58	Pääkaupunkiseutu 2011 N=61	Länsi- ja Keski-Uusimaa 2010 N=17	Länsi- ja Keski-Uusimaa 2011 N=11	Kaakkois-Suomi 2010 N=34	Kaakkois-Suomi 2011 N=37
Miten hyvin osahanke mielestäsi huomioi alueesi (kunnan/kaupungin) palvelurakenteen kehittämisen tarpeita?	3,3	3,2	3,3	3,3	3,2	2,9	3,3	3,1
Miten hyvin osahanke mielestäsi huomioi lasten ja nuorten tarpeita kunnassasi?	3,3	3,4	3,4	3,4	3,2	3,7	3,3	3,3
Arviointiasteikko: 1=ei lainkaan, 2=melko huonosti, 3=melko hyvin, 4=erittäin hyvin								

11 Oppimisen arviointi kevät 2011, keskiarvon muutokset

	VKK met ro	Kehrä	Sa- bir	Ves- pa	Tukevasti Hki	Tukevasti Vantaa	Tukevasti Espoo	Vahvuutta perheelle	Etelä- Kym. PPV	Kouvolan perhe PPV	Rajan lapset ja nuoret	Kehikko	YHTEENSÄ KAIKKI
Lähetetyt	37	167	87	57	ei tietoa	130	63	4	372	313	315	236	1781 ¹¹²
Vastanneiden lkm	11	44	36	8	28	52	22	4	132	40	113	35	525
Koulutusten lkm	46	6	11	3	7	5	2	1	9	13	9	6	118
Tiedon ja ymmärryksen lisääntyminen ¹¹³													
Ennen	5,7	5,3	5,1	4,2	5,2	5,1	5,2	4,5	5,1	5,2	4,9	4,9	5
Jälkeen	6,2	5,7	5,8	4,9	5,6	5,6	6	5,5	5,9	5,7	5,2	5,4	5,6
MUUTOS	0,5	0,4	0,7	0,7	0,4	0,4	0,8	1	0,8	0,5	0,3	0,5	0,6
Omat toimintatavat ja työtä ohjaavat periaatteet ¹¹⁴													
teorialähtökohdat	5	3,7	4	4,1	4,1	4,2	4,5	4,7	5,1	4,2	4,8	4,5	4,4
menetelmäosaaminen	5	3,7	4,5	3,4	4,3	4,8	5	4,5	5,3	4,1	4,8	4,4	4,5
kehittävä työote	5,7	4,9	4,4	3,6	4,5	4,6	5,3	5,5	5,4	4,3	5	4,6	4,8
oppimisen soveltaminen	6,3	4,9	4,4	3	4,6	4,7	5,6	4,7	5,6	4,9	5,3	5,1	4,9
YHTEENSÄ	5,5	4,4	4,3	3,5	4,4	4,6	5,1	4,8	5,4	4,4	5	4,6	4,6
Monitoimijainen, dialoginen ja verkostoituvaa työote ¹¹⁵													
Ennen	5	4,8	4,5	4,5	4,9	5	5	4,5	4,7	5	4,8	5	4,8
Jälkeen	5,3	5,2	5,5	4,6	5,4	5,5	5,8	5,7	5,4	5,4	5,4	5,3	5,4
MUUTOS	0,3	0,4	1	0,1	0,5	0,5	0,8	1,2	0,7	0,4	0,6	0,3	0,6
Lasten, nuorten ja perheiden osallisuus ¹¹⁶													
Ennen	5,5	5,4	5,6	4,4	5	5,2	5	4,3	5	5,5	5,2	5,1	5,1
Jälkeen	6,1	5,5	6	4,5	5,4	5,4	5,4	5,7	5,5	5,6	5,6	5,4	5,5
MUUTOS	0,6	0,1	0,4	0,1	0,4	0,2	0,4	1,4	0,5	0,1	0,4	0,3	0,4

¹¹² Vastausprosentti 34 % - tiedosta puuttuu Tukevasti -alkuun Helsingin lähetetyt kyselyt.

¹¹³ arviointiasteikko: 1=erittäin heikot tiedot ... 4=perustiedot hallussa ... 7=erittäin hyvät tiedot

¹¹⁴ arviointiasteikko: 1=ei lainkaan ... 4=jossain määrin ... 7=erittäin paljon

¹¹⁵ arviointiasteikko: 1=erittäin heikkoa ... 4=hallitsin jossain määrin ... 7=erittäin hyvä

¹¹⁶ arviointiasteikko: 1=ei lainkaan ... 4=jossain määrin ... 7=erittäin paljon

